

2/2015

18. ročník

cena 40 Kč

POODŘÍ

ČASOPIS OBYVATEL HORNÍ ODRY

Z obsahu:

Bobr evropský v Poodří

Bartošovický vodní mlýn

Varhošť

Předkové J. G. Mendela

Pomník sv. Aloise ve Vražném

POODŘÍ – časopis obyvatel horní Odry

www.casopispoodri.cz

Vydává Společnost přátel Poodří (IČ: 64627870) ve spolupráci se ZO ČSOP Odry, ZO ČSOP Jeseník nad Odrou, Správou chráněné krajinné oblasti Poodří a Svazkem obcí Region Poodří.

Redakční rada: Ing. Radim Jarošek, Ing. Petr Lelek, Lumír Kuchařík, Ing. Alena Malíková, MVDr. Kateřina Křenková, Mgr. Ivan Bartoš, Jiří Zelený

Adresa redakce: Oblá 11, 709 00 Ostrava – Mariánské Hory

E-mail: radim.jarosek@volny.cz

Počítačová sazba a grafické zpracování: Aleš Luzar

Tisk: Printo spol. s r. o., Ostrava

Vydávání povoleno Ministerstvem kultury ČR, registrační číslo: MK ČR E 12812

ISSN 1803-2338

Vychází dvě čísla ročně.

Cena jednoho čísla: 40 Kč, předplatné: 80 Kč

Objednávky předplatného na adrese redakce.

XVIII. ročník, č. 2/2015

Titulní strana obálky: Rodný dům J. G. Mendela v Hynčicích (Foto poskytnul V. Nippert).

Tato strana: Tvary vody, Odra u Proskovic (Foto Radim Jarošek).

Ceník reklamy v POODŘÍ

Umístění na 3. nebo 4. straně obálky (černobílá) formát: A4 – 10 000 Kč, A5 – 5000 Kč, A6 – 2500 Kč
Redakce si vyhrazuje právo na odmítnutí požadavku na reklamu, úpravu ceny (např. při opakované reklamě ve více číslech apod.) resp. řešení formou protislužby (např. propagací POODŘÍ v jiném periodiku).

REDAKCE DĚKUJE ZA FINANČNÍ PŘÍSPĚVEK NA TISK TOHOTO ČÍSLA:

- Obcím Albrechtický, Bartošovice, Bernartice nad Odrou, Hladké Životice, Jakubčovice nad Odrou, Jeseník nad Odrou, Jistebník, Kunín, Polanka nad Odrou, Proskovice, Pustějov, Stará Bělá, Stará Ves nad Ondřejnicí, městysu Suchdol nad Odrou, městu Odry.
- Všem čtenářům, kteří přispěli jakoukoliv částkou nad předplatné.

Obsah

Nález nepukalky plovoucí (<i>Salvinia natans</i>) a kotvice plovoucí (<i>Trapa natans</i>) v meandrech Odry u Polanky Věra Koutecká	4	Předkové Gregora Johanna Mendela Alois Schindler	42
Prvý nález kudlanky nábožné (<i>Mantis religiosa</i>) na okraji Oderské brány Jiří J. Hudeček	5	Po stopách J. G. Mendela v jeho rodišti Radim Jarošek	53
Hodnocení revitalizace řeky Bílovky prostřednictvím vázek Nada Krejčíčková & Aleš Dolný	7	Fenomén Václav Nelhybel Václav Blahunek	59
Štěrkovna tři roky poté Kamila Botková, Martin Netoušek, Petr Orel, Radim Jarošek	10	Václav Nelhybel, rodák z Polanky nad Odrou Jaroslav Král	61
Byl přelet orla mořského nad Odrou pod Landekem náhodný? Věra Koutecká	14	12. ročník Festivalu Poodří Františka Lýska Marie Matějová	64
Bobře! Máš se dobře v naší Odře? Štěpán Tračik	15	Informace z činnosti Regionu Poodří za II. pololetí roku 2015 Kateřina Křenková	66
Památečné stromy v Blahutovicích Karel Glogar	18	Román Štěpána Neuwirtha – Pazderna	67
Proměny farní budovy v Bartošovicích Lucie Augustinková	19	Vábení ostravské robky Věry Koutecké a Ludvíka Kunce	69
Bartošovický vodní mlýn Jakub Mácha	24	Pomník sv. Aloise Gonzagy ve Vražném Ludmila Šimíčková, Nela Trnčáková	71
Další korálek na náhrdelníku řeky Odry Adolf Nytra	29	Mohyla na Františkově cestě v Blahutovicích Karel Glogar	74
Varhošť (Haslicht) a samoty Stampfgrund (Štomparňa) a Schwarzmühle (Schwarzův mlýn) Jana Krejčová	32	Studánka svatého Jana u Přemyšova Jaroslav Král, Radim Jarošek	75
		Znak německého Spolku turistů – přátel přírody ve Skalních sklepech v Odrách Petr Kučerka, Květoslav Wiltsch	76
		Počasi ve 2. polovině 2015 Petr Dobeš	78

Vážené čtenářky, vážení čtenáři,

v tomto čísle si „projdeme“ celé Poodří od pramene Odry, kde se ohlédneme v čase zpět a navštívíme bývalou ves Varhošť, až po Polanku nad Odrou. Mezi nimi najdeme mnoho míst a událostí, které si zaslouží připomenutí a náš časopis zachycuje jen střípek z nich. Snad Vás i tento zlomek potěší a možná i inspiruje, ať se mozaika poznání a tvůrčích činů obyvatel horní Odry zase více rozroste.

Vše dobré do nového roku přeje

Radim Jarošek

Nález nepukalky plovoucí (*Salvinia natans*) a kotvice plovoucí (*Trapa natans*) v meandrech Odry u Polanky

Věra Koutecká (text a foto)

Tůň v meandru, která vznikla erozí při opakovaných povodních.

Nepukalka plovoucí (*Salvinia natans*) je drobná vodní kapradinka, která se v letním období stává nepřehlédnutelnou součástí společenstev plovoucích okřehkovitých rostlin svazu *Lemnion*. V CHKO Poodří roste hromadně v některých rybnících, jinde ale zcela chybí. Záleží na kvalitě prostředí – v intenzivních rybochovných nádržích s eutrofizovanou vodou ji nenajdeme, zajisté i proto, že je konzumována býložravými druhy ryb.

Centrem jejího současného výskytu je Studénecká rybníční soustava – rybníky Velký a Malý Okluk a Bažantula – zde podle kvality vody může její populace obsahovat tisíce rostlinek, v některých letech bývá ale její počet vlivem hospodaření omezený (nedávno např. 2012).

Nejspíš v roce 2013 se nepukalka rozšířila i do Polanské rybníční soustavy, zvl. ve Velkém Váčku a Velkém Budním nyní tvoří nápadnou součást porostů natantních rostlin.

V dřívějších letech rostla i v přírodní rezervaci Kotvice, kvalita vody ve stejnojmenném rybníku je ale pro její existenci zřejmě nedostatečná – vodní makrofyta (cévnaté rostliny) se v hojnějším množství vyskytují v přilehlém Novém rybníku. V roce 2013 se po delší době překvapivě objevila asi stovka rostlin u hráze s Kotvicí; v letech 2014–2015 se mi ji tu ale zjistit nepodařilo.

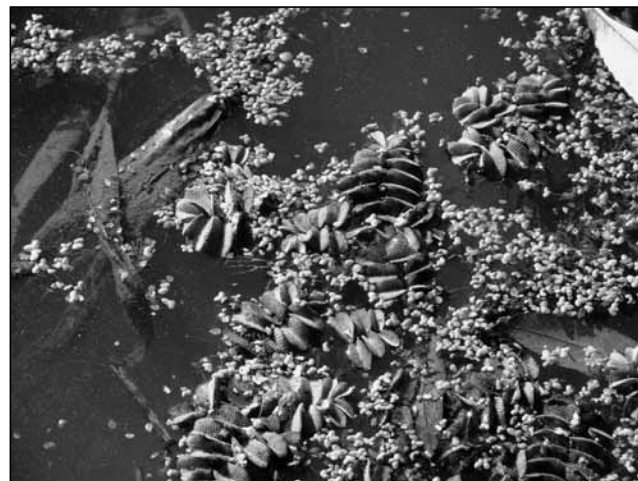
Jaké bylo moje překvapení, když jsem v září 2014 procházela spodním meandrem Odry v národní přírodní rezervaci Polanská niva, při pohledu na tůňku, kterou zde vyhloubila voda při opakovaných povodních. Říkám jí bobří tůň – ochozy bobrů vedou z řeky přímo do okrouhlé zatopené prohlubně a často v ní plavou do běla ohlodané kusy vrbových větví. Tentokrát můj pohled ale neupoutaly

památky na teprve nedávno zabydlené hlodavce, ale vzhled hladiny – místy byla pokryta již odumírajícími nepukalkami, část rostlin byla také naplavena do porostu chrastice na okrajích tůně při zvednutí hladiny nedávným intenzivním deštěm. Uvědomila jsem si, že vidím zřejmě první opravdu přirozenou lokalitu výskytu této drobné kapradinky v Poodří – ostatní znám pouze z rybníků.

Je to podobné jako s dalším kriticky ohroženým druhem rostliny – kotvicí plovoucí (*Trapa natans*) – ta také v Poodří roste ve více rybních, v tůních a ramenech se ale až do roku 2015 kupodivu zřejmě neuchytila. (Za nejbližší výskyt v přirozeném prostředí poblíž CHKO Poodří se dá považovat jezírko proti Kovošrotu v přírodní rezervaci Přemyšov pod terasou Odry u silnice do Polanky.)

Při povodni v r. 1997 doputovala kotvice Odrou až na hranici s Polskem (vyplavena mohla být i z rybníka Štěpán u Martinova), kde se několik rostlin po dva roky udrželo v odděleném oblouku protřezného meandru pod Starým Bohumínem – byl to ale život doslova jepičí, v současnosti je tato část meandru větší část roku suchá, pro vodní rostlinu vyžadující vyšší sloupec vody nevhodná.

V září 2015 jsem byla mile překvapena asi desítkou kotvic v odstavené části koryta Odry u rybníka Velký Budní nad bývalou hospodou Honcula u mostu u Polanky – při pohledu z levostranného odtrženého břehu byly v rameni plouvoucí zelené hvězdice nepřehlédnutelné. Jsem už teď zvědavá na příští vegetační sezónu, zda se nová populace kotvice posílí, nebo zanikne stejně jako u Bohumína; stanoviště u Polanky má ale podstatně větší perspektivu – nejedná se o periodické rameno, jako je to pod Bohumínem, byť obě vznikla stejným způsobem – přirozeným zkrácením toku při povodni.

Vodní kapradinka nepukalka plovoucí.

Ještě letošní pohled do tůňky s nepukalkou – opět se potvrdilo, že vodní rostliny jsou ve svém růstu a šíření nepředvídatelné – loňská populace nepukalky silně „zhubla“ – v roce 2015 zde plavalo jen pár desítek rostlin. Tůň však ovládl akvarijní utečenec – vodní mor kanadský (*Elodea canadensis*) – tento invazní druh amerického původu dovede rychle obsadit nové lokality a také zabrat niku původním druhům. Zda to bude případ tůňky v meandru u Polanky, ukážou následující léta.

Doufejme, že oba kriticky ohrožené druhy vodních makrofyt se v odstavených částech toku Odry zabydlí aspoň do další povodně, která může zásadně změnit jejich prostředí – po extrémně suchém roce 2015 se jistě můžeme dožít nejednoho velikého překvapení...

RNDr. Věra Koutecká

Kontakt: Dvořákova 2265/24, Ostrava,
e-mail: koutecka.vera@centrum.cz

Prvý náález kudlanky nábožné (*Mantis religiosa*) na okraji Oderské brány

Jiří J. Hudeček

Kudlanka nábožná (*Mantis religiosa*), Ostrava-Svinov, nádraží ČD, 11. 8. 2015 (Foto Jiří J. Hudeček).

Xero- a termofilní druh stepní a lesostepní zóny eurosibiřské podoblasti, kudlanka nábožná, *Mantis religiosa* Linnaeus, 1758, patří do řádu kudlanek (*Mantodea*) a čeledi *Mantidae*. Je rozšířena v Evropě, Asii, Africe a pravděpodobně zavlečena do Austrálie a severní Ameriky (Kaltenbach 1976, Chládek 1998, Kočárek 2005). Ve střední Evropě je zastoupena ve dvou subspeciích, *M. religiosa religiosa* Linnaeus, 1758 a *M. religiosa polonicus* Bazyluk, 1960, jejíž validita je však v současnosti zpochybňována (Kočárek 2005, Liana 2007, Urbánková 2012). Vzácný, ale kontinuální výskyt v České republice byl znám jen na jižní Moravě, na Hodonínsku, Břeclavsku, Mikulovsku, Znojemsku, Hustopečsku s izolovanou populací v okolí Brna (Chládek 1998, Janšta et al. 2008, Urbánková 2012).

Tato situace byla fixována až do konce 20. století, ale již s jednotlivými průniky mimo tento areál v padesátých a šedesátých letech: do jižních, středních a východních Čech (Chládek 1998, Janšta

et al. 1998) a do Slezska (Hudeček a Hanák 2002). V důsledku globálního oteplování (blíže o něm Houghton 1998, Reif 2002) dochází na přelomu 20. a 21. století k intenzivnímu šíření kudlanky nábožné směrem na sever Moravy do Moravské brány a jejího okolí (Hanák 1996, Hanák a Hudeček 2001), do oblasti Vysočiny (Tichá 2005), do Slezska (Hudeček a Hanák 2002, Tichá 2005) a dále do Čech (Janšta et al. 1998).

K nárůstu počtu lokalit dochází také na území Polska a Německa (Liana 2007). Urbánková (2012) zmiňuje tři cesty jejího možného šíření, a to z Pyrenejského poloostrova, z Krymu a z balkánské linie a druh se stává předmětem vědeckého bádání z hlediska fylogeneze, fylogeografie a genetické struktury (Hadrava et al. 2012, Urbánková 2012, Janšta a Šípek 2013, Vítáček a Janšta 2015, mapy rozšíření viz Anonymus 2012, Chobot 2015, výsledky současného mapování: Anonymus 2014). Ve světle současných znalostí se zdá, že dřívější ojedinělé výskyty mimo areál rozšíření mohly být nenápadnými projevy začátku invaze, nikoliv důsledkem zavlečení nebo umělého vysazení.

Průnik kudlanky nábožné do Slezska a na střední a severní Moravu

K osídlení střední a severní Moravy a Slezska došlo nepochybně ze dvou rozdílných směrů. Z jihomoravské oblasti to bylo do Moravské brány a do Nížkého Jeseníku až k Přerovu, Hranicím, Prostějovu a Olomouci (podrobně o tom Hanák 1996, Hanák a Hudeček 2001). Nepochybně odlišnou migrační sarmatskou cestou jen řídce zaletovala do sudetské oblasti českého Slezska (Hudeček a Hanák 2002). Kolem r. 1920 nalezena vůbec poprvé v Horním Slezsku (nyní jižním Polsku) u Chorzowa (koordináty: 50° 18' 00" / 18° 58' 60") v katovické aglomeraci, ale nevylučovala se i možnost zavlečení (Pax 1920, Liana 2007). V českém Slezsku byla nalezena kudlanka nábožná poprvé dne 27. 9. 1955 u západního nádraží v Opavě (koordináty: 49° 56' 19" / 17° 53' 18"), kdy žáci

Ostrava-Svinov, hala nádraží ČD, místo nálezu kudlanky, 2015
(Foto Jiří J. Hudeček, říjen 2015).

donesli jednoho živého samce, okrové barvy (coll. Slezské zemské muzeum, Opava, J. Roháček in litt.).

Další doklady ze Sudet shrnuli Hudeček a Hanák (2002). Nejnověji nalezena ve Fulneku a v Odrách (Gruchala 2010, Kočárek 2010). Populace v Podbeskydské pahorkatině vznikla patrně také průnikem od Moravské brány. Hlášeny lokality v okolí Vsetína, Rožnov pod Radhoštěm, Nošovice, Metylovice a Straník u Nového Jičína (Lukeš a Solná 2009, Kočárek 2010, D. Bartošová in litt., R. Jarošek in litt.).

V září 2015 nalezeny dva exempláře na hřebenu Radhoště ve výšce přes 1 000 m n. m. (Chrást 2015).

Nález kudlanky nábožné na okraji Oderské brány

Důsledky výrazného oteplování klimatu se projeví i ve změnách skladby obratlovců v oblasti Moravské brány, kdy došlo k záletu a možná i hnízdění vlh pestrých, *Merops apiaster* Linnaeus, 1758 (Jakubec et al. 2004) a průniku šakala obecného, *Canis aureus* Linnaeus, 1758 (Hudeček a Jakubec 2014). Z bezobratlých na možnost výskytu kudlanky nábožné i na území CHKO Poodří upozornil již Kočárek (2010). Dne 11. 8. 2015 létal 1 zelený ex. kudlanky nábožné v prosklené hale nádraží Českých drah v Ostravě-Svinově, při tlumeném osvětlení, v 04.43 hod. ráno. Usedl na bednu se smetím a mohl tak být prohlédnut a zdokumentován (leg. Jiří J. Hudeček, fotografie, obr.).

Svinov (koordináty: 49° 48' 58" / 18° 11' 52"), 215 m n. m., leží ve slezské části města Ostravy, na levém břehu řeky Odry, na hranici Ostravské pánve a Oderské brány (části Moravské brány), blízko CHKO Poodří. Na tento den připadlo teplotní maximum 36,9° C (měřeno v Ostravě-Porubě) a v daném týdnu byly extrémní teploty mezi 33 až 37° C. Pohyb kudlanek nábožných v tuto

dobu dosvědčuje např. nález ve Francově Lhotě na Vsetínsku dne 15. 8. 2015 (Hřib, Region Valašsko, 2015). Otázka výskytu kudlanek nábožných v okolí vlakových nádraží je diskutována v literatuře (Chládek 1998, Hudeček a Hanák 2002, Lukáš a Solná 2009). Dvořák (2011) dřívější nález u opavského nádraží komentuje slovy: „když se zřejmě projela vlakem“.

Zdá se však, že kudlanka nábožná bude nalézána na místech zcela neobvyklých. Dosud to bylo nádraží, kamenná zídka tvrze, místnost na faře, okna vysokých budov ve městě, balkón domu (Hanák a Hudeček 2001, Hudeček a Hanák 2002, Venuša 2011, D. Bartošová in litt., D. Trávníček, ústní sdělení).

Shrnutí

Nápadný a chráněný hmyz, kudlanka nábožná, je v současnosti k zásadním změnám fylogeografie v Evropě pozorně sledovaným druhem.

Dá se předpokládat, že dojde k novým a překvapivým nálezům, které by měly být patřičně zdokumentovány nálezovými okolnostmi (lokalita, datum, čas, údaj o teplotě) a přiložením fotografie nebo videozáznamu. Nálezy shromažďuje a vyhodnocuje databáze Biological Library (BioLib). Nálezů v českém Slezsku je zatím poměrně málo. Text popisuje první nález kudlanky nábožné na okraji Oderské brány v blízkosti CHKO Poodří, a také na území města Ostravy, v teplotně extrémním létě 2015. Je připojena stručná historie průniku druhu na střední a severní Moravu a na slezské území.

Poděkování

Za sdělení dat děkuji paní RNDr. Daně Bartošové a pánům Ing. Radimu Jaroškovi, RNDr. Jindřichu Roháčkovi, CSc. a RNDr. Dušanu Trávníčkovi. Za pomoc při práci děkuji také paní Mgr. Pavlíně Szóke a Anně Kuzníkové.

Literatura

- ANONYMUS (2012): *Mantis religiosa* Linnaeus, 1758 – Kudlanka nábožná. Nastavitelná mapa. Dostupné z: portal.nature.cz/publik_syst/nd_nalez-public.php?idTaxon=34423
- ANONYMUS (2014): Mapování výskytu vybraných bezobratlých ČR. Rozšíření hmyzu. Kudlanky (*Mantodea*). Dostupné z: www.biolib.cz/taxon/id402/
- ANONYMUS (2015): Kudlanka nábožná. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/kudlanka_natura
- BATTISTON R.; FONTANA P. (2010): Colour Change and habitat preferences in *Mantis religiosa*. - *Bulletin of Insectology*, 63(1): 85-89.
- BENEDIKTOVÁ, L. (2009–2010): *Mantis religiosa* a její výskyt v České republice. Západočeská univerzita, Plzeň, FPE, *Biologie se zaměřením na vzdělávání*.
- DVOŘÁK, M. (2011): Nález kudlanky nábožné na Šumpersku. Dostupné z: www.muzeum-sumperk.cz/index.php?item=cinnost/publikace-cinnost/odborne-clanky_article=3988
- GRUCHALA, Š. (2010): Nové nálezy kudlanky nábožné *Mantis religiosa* na severní Moravě (Česká republika). *Čas. Slez. muz.*, A, 59 (1): 96.
- HADRAVA, J.; JABLONSKI, D.; JANŠTA, P.; URBÁNKOVÁ, H. (2012): Výzkum historického i současného rozšíření kudlanky nábožné (*Mantis religiosa* (Linnaeus, 1758)) v rámci Evropy. Dostupné z: www.danieljablonski.com/a/soubory/Hadrava_et_al_2012_Mantis religiosa_ZD.pdf

- HANÁK, F. (1996): Kudlanka nábožná (*Mantis religiosa* L.) – nový prvek fauny města Přerova. *Minulost Přerovska*, 10: 157–160.
- HANÁK, F.; HUDEČEK, J. J. (2001): Rozšíření kudlanky nábožné (*Mantis religiosa*) v českých zemích se zřetelům k jejímu šíření na střední Moravu a do Slezska. *Čas. Slez. muz.*, A, 50 (2): 137–142.
- HAUGHTON, J. (1998): *Globální oteplování: úvod do studia změn klimatu a prostředí*. Academia, Praha.
- HUDEČEK, J. J.; HANÁK, F. (2002): Kudlanka nábožná (*Mantis religiosa*) na území českého Slezska a severovýchodní Moravy (Insecta: Mantodea). *Sbor. Přír. klubu v Uherském Hradišti*, 7: 153–154.
- HUDEČEK, J. J.; JAKUBEC, M. (2014): Šakal obecný (*Canis aureus*) pronikl do Moravské brány. *POODŘÍ*, 17 (2): 11–13.
- CHLÁDEK, F. (1998): K současnému stavu rozšíření kudlanky nábožné (*Mantis religiosa* Linnaeus, 1758) na Moravě a poznámky k její biologii (Insecta, Mantodea). *Tetrix*, 1 (1): 1–8.
- CHOBOT, K. (2015): Mapování rozšíření. Druh: Kudlanka nábožná, *Mantis religiosa* (Linnaeus, 1758). Dostupné z: www.biolib.cz/cz/taxon-map/id144/
- CHRÁST, V. (2015): Unikátní objev. Kudlanka nábožná až na Radhošti. *MF Dnes*, 26 (209): 14.
- JAKUBEC, M.; HANÁK, F.; HUDEČEK, J. J. (2004): Zálet vlh pestrých (*Merops apiaster*) na Novojičínsko. *Zprávy MOS*, 62: 125–126.
- JANŠTA, P.; ŠÍPEK, P. (2013): Hmyzí druhy na postupu. *Přírodovědci.cz*, (1): 22–23.
- JANŠTA, P.; VRABEC, V.; STRÁNSKÝ, J.; MIKÁT, M.; MÁLEK, B. (2008): Výskyt kudlanky nábožné (*Mantis religiosa*) (Mantodea: Mantidae) ve středních Čechách a její rozšíření v České republice. *Klapalekiana*, 44: 21–25.
- KALTENBACH, A. (1976): Ordnung/Order Mantodea. Pp. 129–169. In: Harz K., Kaltenbach A., *Die Orthopteren Europas III*. Dr. W. Junk B.V.Publ., Hague.
- KOČÁREK, P. (2005): Řád Mantodea. Pp. 56–71. In: KOČÁREK, P.; HOLUŠA, J.; VIDLIČKA, L., *Blattaria, Mantodea, Orthoptera a Dermaptera České a Slovenské republiky*. Kabourek, Zlín.
- KOČÁREK, P. (2010): Kdy bude kudlanka nábožná v Poodří? *POODŘÍ*, 13 (2): 10.
- LIANA, A. (2007): Distribution of *Mantis religiosa* (L.) and its changes in Poland. *Fragmenta Faunistica*, 50 (2): 91–125.
- LUKEŠ, Z.; SOLNÁ, P. (2009): Výskyt kudlanky nábožné (*Mantis religiosa*) v okolí Metylovic (Podbeskydská pahorkatina). *Acta Musei Beskidensis*, 1: 118.
- PAX, F. (1920): Beitrag zur Orthopterenfauna Schlesiens. *Zeitschrift für wiss. Insektenbiol.*, 16: 41–42.
- REIF, J. (2002): Globální oteplování a zvířata. *Vesmír*, 81 (10): 596.
- TICHÁ, K. (2005): Record of *Mantis religiosa* (Mantodea: Mantidae) in NNM Švařec (Czech Republic, Bohemian-Moravian Highlands). *Acta Rerum Natur.*, 1: 155.
- URBÁNKOVÁ, H. (2012): Fylogeografie kudlanky nábožné (*Mantis religiosa*) ve střední Evropě. Diplomová práce. Univ. Karlova, přír. fakulta, Praha. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/ZZP/detail/81539>
- VENUTA, M. (2011): Kudlanka nábožná zavítala na faru. Dostupné z: www.novinky.cz/nase-zpravy/jihomoravsky-kraj/znojmo/667-6467-kudlanka-nabozna-zavitala-na-faru.html
- VITÁČEK, J.; JANŠTA, P. (2015): Genetická struktura kudlanky nábožné (*Mantis religiosa*) v Evropě. In: BRYJA, J.; ŘEHÁK, Z.; ZUKAL, J.; eds., *Zoologické dny Brno 2015. Sborník abstraktů z konference 12.–13. února 2015*.

Jiří J. Hudeček

Kontakt: Hraniční 230, 742 83 Klimkovice,

e-mail: waldrapp@seznam.cz

Hodnocení revitalizace řeky Bílovky prostřednictvím vážek

Nad'a Krejčíčková & Aleš Dolný

Vážky se řadí mezi organismy, kterých si v terénu nelze nevšimnout. To, že vážky a vodní prostředí patří k sobě, připadá jistě všem přirozené. Málokdo si však uvědomuje, jak hodně je vodní prostředí pro vážky důležité a kolik informací o prostředí, ve kterém se vyskytují, nám mohou sdělit. Larvy vážek se vyvíjejí ve vodním prostředí, často druhově velmi specifickém, čímž můžeme posuzovat kvalitu vodního biotopu, ve kterém se vyskytují. Oproti tomu dospělci aktivně využívají suchozemské prostředí, na které mají také často přesně vymezené stanovištní požadavky. Tyto vlastnosti z nich dělají organismy velice efektivní také pro praktické ochranné účely. Mnohé vážky jsou označovány jako indikátorové, tedy druhy, které můžeme využít např. ke zjištění znečištění vodního prostředí či zachovalosti biotopu. Některé jsou v praxi využitelné jako druhy deštníkové, což znamená, že jejich ochranou zajistíme přežití i většině dalších druhů organismů vyskytujících se v dané lokalitě.

Z výše uvedeného vyplývá, že tuto skupinu hmyzu lze využít kupříkladu také pro hodnocení provedených revitalizačních zásahů, které jsou v dnešní době stále důležitější, ale které zároveň nejsou z pohledu jejich dopadů na druhovou pestrost dostatečně prozkoumány. V naší krajině,

která je i dnes významně přetvářena a ovlivňována lidmi, nemá mnoho druhů ohrožených vážek příležitost se vlastními silami udržet (či snad také rozšířit), a tak je ochranný management velmi potřebný, ne-li nutný pro zamezení vymření těchto druhů na našem území (Dolný et al. 2008).

Revitalizace říčních systémů vychází z programu, který byl u nás zahájen v roce 1991 a který si klade za cíl člověkem silně ovlivněné prostředí navracet do původního, nebo alespoň přírodě blízkého, stavu. Obecně jsou v ČR revitalizace prováděny zejména jako obnovy stojatých vod (tůňe, rybníky) a toky bývají poměrně opomíjeny. I přes to lze najít některé realizované akce či projekty, které se revitalizací toků mají zabývat výhledově. Revitalizačních akcí vodních toků uskutečněných během více než dvacetiletého období je stále poskrovnu a údajů o jejich biologicko-ekologických dopadech ještě méně. Cílem našeho monitoringu bylo zhodnotit úspěšnost provedených revitalizačních zásahů na toku Bílovky, a to prostřednictvím porovnání druhové skladby odonatocenóz na lokalitách nově revitalizovaných a těch, které byly dříve nešetřně zregulovány, včetně zjištění přítomnosti či nepřítomnosti ohrožených druhů vážek.

Revitalizovaný tok Bílovky v CHKO Poodří (Foto Nad'a Krejčíčková).

Charakteristika území

Zkoumaný úsek řeky Bílovky se nachází na okraji CHKO Poodří v katastrálním území Studénka a Jistebník. Revitalizační úpravy, jež zde byly roku 2013, měly za cíl zmírnit tvrdé regulační úpravy, které na toku byly provedeny v 60. a 70. letech 20. století, především snížení plošného rozsahu meandrů Bílovky (s následným využitím nově získané půdy pro zemědělské účely) a stabilizaci koryta (Skácel et al. 2001, Birklen & Jarošek 2014). Bližší údaje o samotné revitalizaci jsou dostupné v dříve publikovaném článku s názvem Bílovka – příběh jedné revitalizace... (Birklen & Jarošek 2013).

Odonatologický průzkum byl prováděn v letech 2014–2015 celkově na sedmi samostatných lokalitách – revitalizovaném, nově vytvořeném, úseku toku (lokalita 1), tůni, nově vybudované u revitalizovaného úseku (lokalita 2), regulovaném úseku (lokalita 3) a soustavě čtyř tůní, které byly nově vytvořeny v rámci revitalizace (lokality 4 až 7). Odchyt imag byl prováděn standardní entomologickou sítkou o průměru 50 cm. Jedinci byli chytáni za letu nebo smýkáním z vegetace, následně determinováni a poté vypuštěni zpět.

Během roku 2014 bylo provedeno v období květen až září celkem devět monitorovacích pochůzek. V roce 2014 bylo na zájmovém území zjištěno celkem 24 druhů vážek. Mnohé z nich patří mezi druhy běžné, stanovištně málo vyhraněné, jako jsou šidélko páskované (*Coenagrion puella*), šidélko větší (*Ischnura elegans*), šidlatka páskovaná (*Lestes sponsa*), šídlo královské (*Anax imperator*), vážka ploská (*Libellula depressa*), vážka obecná (*Sympetrum vulgatum*) nebo vážka bělořitná (*Orthemtrum albistylum*). Z druhů více náročných na charakter biotopu jsme zaznamenali klínatku obecnou (*Gomphus vulgatissimus*), pro kterou jsou typické meandrující toky a řeky s mělkým dnem, nicméně se objevuje také na antropogenně ovlivněných stanovištích, jako jsou například plavební kanály a odtokové stoky rybníků (Dolný et al. 2008). Klínatka rohatá (*Ophiogomphus cecilia*) je vázána na převážně nížinné toky (od potoků po velmi široké řeky), avšak s přírodním charakterem břehů a dna, nejlépe písčítými. Nejvzácnějším zjištěným druhem byla vážka rumělková (*Sympetrum depressiusculum*), která sice využívá škálu biotopů od dočasných stojatých vod (bažinaté tůně), přes mírně tekoucí vody až po podmáčené travnaté plochy, avšak s mnoha specifickými a striktně vyžadovanými charakteristikami (Mižičková 2010). Tyto tři druhy jsou náchylné ke změnám prostředí (Dolný et al. 2008).

V roce 2015 byly vedle monitoringu dospělců sbírány také exuvie, které zůstávají na stanovištích v místě proměny larvy v dospělce. V období květen až září se uskutečnilo celkem jedenáct monitorovacích pochůzek. V této sezóně byl znatelný významný vliv extrémně horkého a suchého léta, které ovlivnilo také odonatofaunu jednotlivých lokalit. Celkově byl patrný nedostatek vody na jednotlivých lokalitách, v největším rozsahu na lokalitě 6 (jedna ze soustavy čtyř tůní), která přibližně v polovině sezóny úplně vyschla a v tomto stavu zůstala až do konce sezóny. Také na lokalitě 1 (revitalizovaný tok) po celou sezónu významně kolísala sloupec vody a to od běžného stavu až po téměř úplné vyschnutí. V druhém roce výzkumu bylo přesto zaznamenáno dokonce 26 druhů vážek. Většinu z nich však představovaly druhy nepříliš náročné na charakter prostředí (viz výše). Mimo klínatku obecnou (*Gomphus vulgatissimus*) a vážku rumělkovou (*Sympetrum depressiusculum*) byla v této sezóně zaznamenána nově vážka červená (*Crocothemis erythraea*), která vykazuje také významnější biotopové preference. Upřednostňuje dostatečně prohráté vody plytkého charakteru s bohatou vegetací (Dolný et al. 2008).

Pro území CHKO Poodří byl dosud prokázán výskyt 45 druhů vážek (Dolný 2001; Dolný et al. 2008; Hanel 1996, 1999; Holuša 1997, 1999) z celkového počtu 74 druhů prokazatelně se vyskytujících na území ČR (Waldhauser & Černý

2014, Černý 2014). Na zájmovém území bylo zaznamenáno 29 druhů. Vzhledem k tomu, že 6 ze 7 lokalit vzniklo teprve nedávno, můžeme celkově lokalitu hodnotit jako odontologicky poměrně atraktivní. A to i s ohledem na to, že většina zjištěných druhů vážek je sice bez výrazné biotopové preference, v mnoha případech je můžeme označit za běžné. Vyskytují se zde však také druhy, které označujeme jako pionýrské, tedy typické pro raná sukcesní stadia. K nim patří například šidélko malé (*Ischnura pumilio*), vážka ploská (*Libellula depressa*), vážka hnědoskvrnná (*Orthemtrum brunneum*) a vážka žíhaná (*Sympetrum striolatum*).

Dle aktuálního červeného seznamu (Hanel et al. 2005) jsou tři zaznamenané druhy hodnoceny jako téměř ohrožené, šidélko malé (*Ischnura pumilio*), šidlatka hnědá (*Sympecma fusca*) a vážka žíhaná (*Sympetrum striolatum*). Do kategorie zranitelný řadíme klínatku obecnou (*Gomphus vulgatissimus*), šídlo rákosní (*Aeshna affinis*) a vážku jarní (*Sympetrum fonscolombii*), přičemž poslední dva druhy byly na lokalitách zaznamenány pouze roce 2015 a jen v několika málo jedincích. Z kategorie ohrožených druhů byly zaznamenány klínatka rohatá (*Ophiogomphus cecilia*) a vážka hnědoskvrnná (*Orthemtrum brunneum*). Klínatka rohatá (*Ophiogomphus cecilia*), která byla v roce 2014 zjištěna na revitalizovaných úsecích Bílovky, si jistě zaslouží bližší pozornost, má totiž velký význam z ochrannářského i bioindikačního hlediska. Jde o druh „naturový“, který je zvláště chráněný dle aktuálních právních norem a je uveden v příloze II a příloze IV směrnice o stanovištích. Nejvyšší mírou ohrožení, tj. kategorií kritického ohrožení, je pak hodnocena vážka rumělková (*Sympetrum depressiusculum*) zjištěna v několika kusech na revitalizovaném úseku, a to jak v roce 2014, tak i v roce 2015. Zranitelnost všech těchto druhů je dána především silným ohrožením biotopů, ve kterých se jednotlivé druhy vyvíjí a žijí. Mezi tato ohrožení patří kupříkladu meliorace, znečišťování vody vnějšími zdroji, rybochovné aktivity a mnoho dalších.

Pokud bychom měli srovnat vážky revitalizovaného území s regulovaným, tak revitalizované území je s počtem 26 druhů již dnes – po dvou letech od ukončení stavby – zřetelně druhově bohatší. Na regulovaném úseku bylo zaznamenáno jen 15 druhů vážek. To je způsobeno pravděpodobně homogenním charakterem břehů i dna, omezenou nepřítomností vodních rostlin a také břehových porostů, což způsobuje nedostatek míst k odpočinku a také omezené možnosti kladení vajíček. Oproti tomu biotop revitalizovaného toku se ukázal jako odontologicky značně hodnotný, což je nejspíše důsledkem jeho přírodě blízké podoby. Například střídání rychlosti proudění vody v příčných a meandrujících úsecích má značný vliv na druhové bohatství a spektrum vážek. Také bohatá přítomnost vodních rostlin je pro život vážek velmi důležitá

Šídlo královské (*Anax imperator*), samec. Foto Nad'a Krejčíčková.

(tvorí dostatek míst k odpočinku, kladení vajíček ale také mohou sloužit jako úkryty). Výskyt většího počtu druhů patřících do některé z kategorií ohrožení určitým způsobem naznačuje pozitivní význam zásahů, které na zájmovém území byly provedeny. Je však potřeba vnímat, že revitalizace proběhla teprve před dvěma roky a že se stav prostředí bude s největší pravděpodobností s postupující sukcesí významně měnit. V následujících letech je plánován další monitoring na tomto území. Nově, zejména z důvodu možnosti vzájemného srovnání, se budeme věnovat také monitoringu v letošním roce revitalizovaného úseku říčky Sedlnice nacházejícího se nedaleko Studénky, tedy relativně blízko od zkoumaného úseku řeky Bílovky.

Závěrem je třeba poděkovat spolupracujícím institucím za podporu. Biologické zhodnocení dopadu revitalizace Bílovky proběhlo v rámci smlouvy o dílo mezi Ostravskou univerzitou v Ostravě a AOPK ČR – Správa CHKO Poodří a KS Ostrava č. 5/2014 IET-ENC a v rámci projektu Institut environmentálních technologií, reg. č. CZ.1.05/2.1.00/03.0100 podporovaného Operačním programem Výzkum a vývoj pro Inovace, financovaného ze strukturálních fondů EU a ze státního rozpočtu ČR.

Další fotografie – viz barevná příloha.

Literatura

- BIRKLEN, P. & JAROŠEK, R. (2014): Revitalizace Bílovky v CHKO Poodří. *Ochrana přírody* 5: 22–24.
- ČERNÝ, M.; WALDHAUSER, M. & VINTR, L. (2014): First documented record of *Gomphus pulchellus* in the Czech Republic (Odonata: Gomphidae). *Libellula* 33 (3/4) 2014: 189–194.
- DOLNÝ, A. (2001): Nález vážky plavé (*Libellula fulva*, Odonata: Libellulidae) v Poodří. In Hanel L. (ed.): *Vážky 2001. Sborník referátů IV. celostátního semináře odontologů na Šumavě*, který se konal v Národním parku Šumava 2. – 5. 8. 2001. ZO ČSOP Vlašim: 146–151.
- DOLNÝ, A.; BÁRTA, D.; WALDHAUSER, M.; HOLUŠA, O.; HANEL, L. et al. (2008): *Vážky České republiky: Ekologie, ochrana a rozšíření* / The dragonflies of the Czech Republic: Ecology, Conservation and Distribution. Vlašim: Český svaz ochránců přírody Vlašim, 672 s.

- DOLNÝ, A. & MIŽICOVÁ, H. (2011): CHKO Poodří z pohledu vážek: Co ukazují výsledky dlouhodobého ekologického monitoringu? *POODŘÍ* 3: 52–55.
- HANEL, L. (1996): Předběžné výsledky průzkumů fauny vážek CHKO Poodří. In *Sborník ze semináře „Ochrana biodiverzity drobných stojatých vod II.“* Vlašim: 27–44.
- HANEL, L. (1999): Významné nálezy vážek v CHKO Poodří. s. 69. In Neuschlová Š. (ed.): *Poodří – současné výsledky výzkumu v Chráněné krajinné oblasti Poodří*. Společnost přátel Poodří v Ostravě, Ostrava.
- HANEL, L.; DOLNÝ, A. & ZELENÝ, J. (2005): Odonata (vážky): 125–127. In FRAKAČ J., KRÁL D. & ŠKORPÍK M. (eds.), 2005: Červený seznam ohrožených druhů České republiky. Bezobratlí. AOPK ČR, Praha.
- HOLUŠA, O. (1997): Výskyt vážky *Hemianax ephippiger* (Odonata: Aeshnidae) v České republice. (The occurrence of Dragonfly *Hemianax ephippiger* (Odonata: Aeshnidae) in the Czech Republic). *Klapalekiana* 33: 17–21.
- HOLUŠA, O. (1999): Vážky Poodří. s. 67–68. In Neuschlová Š. (ed.): *Poodří – současné výsledky výzkumu v Chráněné krajinné oblasti Poodří*. Společnost přátel Poodří v Ostravě, Ostrava.
- KREJČÍČKOVÁ, N. (2015): Ekologické hodnocení revitalizace řeky Bílovy s využitím vážek jako bioindikátorů. *Bakalářská práce*. Ostravská univerzita v Ostravě. Ostrava.
- MIŽICOVÁ, H. (2010): Stanovištní požadavky a význam náhradních refugií kriticky ohrožené vážky rumělkové *Sympetrum depressiusculum*. *Bakalářská práce*. Ostravská univerzita v Ostravě. Ostrava.
- WALDHAUSER, M. & ČERNÝ, M. (2014): *Vážky České republiky: průručka pro určování našich druhů a jejich larev*. Vyd. 1. Vlašim: Český svaz ochránců přírody Vlašim, 180 pp.

Štěrkovna tři roky poté

Radim Jarošek, Kamila Botková, Martin Netoušek, Petr Orel

Dnes je již obtížné si představit, že ještě v 19. století Suchdolský les dosahoval až téměř k dnešním domům podél silnice ze Suchdolu na Odry a místo přímých melioračních kanálů se v loukách vinuly potoky. Stejně tak si stěží představit, že v místech stávající štěrkovny mezi Mankovicemi a Suchdolem, kde dnes hlomozí nákladní auta a pásové dopravníky, vzniknou vodní plochy se stromovou zelení a lučními enklávami. Tento budoucí stav stanoví plán rekultivace, která bude provedena po ukončení těžby. Více o projektu rekultivace štěrkovny v Mankovicích najdete v *POODŘÍ* č. 2/2009.

Představa harmonického a přírodovědně hodnotného území není nereálná, stačí si uvědomit, kolik chráněných území je právě v bývalých lomech, pískovnách a štěrkovnách. Jsou to mnohdy oázy života v jinak intenzivně využívané krajině, mají členitý reliéf, pestrý horninový a půdní substrát, různorodé vlhkostní podmínky, a to vše je zárukou toho, že si je najdou a zabydlí se v nich všelike rostliny a živočichové.

Nejde však jen o ně. I když štěrkovna není v bezprostřední blízkosti zástavby, nelze opomíjet negativní vliv na okolí především kvůli zvýšené dopravě. S cílem eliminovat tyto negativní jevy spojené s těžbou jsou prováděna různá opatření: časové omezení těžby, použití moderních technologií na třídící lince, postup těžby směrem od zástavby a okamžité započítání rekultivace na již vytěžených částech. Do budoucna vznikne atraktivní prostředí pro obyvatele – ať už pro koupání, procházky či pozorování přírody. Podstatou je správně provedená rekultivace, tedy nikoliv zavezení odpadním materiálem, což se dělo především dříve, nebo například osázení plantážemi borovic, jako se tomu děje i dnes.

Prozatím jsme ale v případě štěrkovny mezi Mankovicemi a Suchdolem na začátku, těžba zde ještě nějaký ten rok potrvá. Jsou tomu tři roky, co byla provozovna otevřena, a těžké zemní stroje se zakously do lánu polí. Hned od počátku, tedy

od bodu nula, byl zahájen biologický monitoring, jehož výsledky poskytují, a jistě ještě budou poskytovat, zajímavé informace o vývoji území od dřívějšího pole, přes současnou aktivní těžební činnost, až po rekultivovaný stav v budoucnu.

Důležitou koordinující a organizační roli sehrává Základní organizace Českého svazu ochránců přírody Nový Jičín, která se okrajově také podílí na vlastním monitoringu. V roce 2012 došlo k dohodě o spolupráci mezi provozovatelem štěrkovny firmou Českomoravský štěrk, a. s. se sídlem v Mokré a ZO ČSOP Nový Jičín.

Povinnost pravidelného biologického monitoringu vychází z podmínek povolení těžby, stanovených v rámci procesu posuzování vlivů na životní prostředí podle zákona 100/2001 Sb. Cílem je dokumentace a hodnocení vývoje bioty v dotčeném území, a to zejména z hlediska ochrany soustavy Natura 2000. Podmínka stanovuje povinnost monitoringu v četnosti každé čtyři roky po celou dobu těžby.

Původní rozsah monitoringu stanoveného v příslušných správních řízeních byl jedenkrát za čtyři roky, po dohodě těžební společností a ochránců přírody však v prvních letech probíhá monitoring každoročně. Takto je možné zachytit postupné osídlování štěrkovny rostlinami a živočichy, kteří se před začátkem těžby na lokalitě nevyskytovaly. Jedná se například o mokřadní druhy rostlin či obojživelníky.

Biologické průzkumy byly prováděny v letech 2013 až 2015 v tomto týmu: Jana Ševčíková (botanika), Mgr. Petra Švarcová (entomologie), Mgr. Jana Kristianová (plazi a obojživelníci), RNDr. Miloš Holzer (hydrobiologie) a Mgr. Martin Mandák (ornitologie).

Jak tedy ve stručnosti vypadají výsledky monitoringu po prvních třech letech?

Flóra

V zájmovém území je vegetace silně antropogenně pozměněná, převážně tvořena různými typy vegetace na navážkách zeminy a opuštěných polích, případně holým substrátem. Celkem bylo

Letecký pohled na štěrkovnu v r. 2014 (Foto Českomoravský štěrk a. s.).

zjištěno průzkumy 249 druhů cévnatých rostlin (při monitoringu v roce v roce 2013 to bylo přibližně 77 druhů a v roce 2014 již 164 druhů, v r. 2015 229 druhů). Z toho 169 původních druhů a 60 nepůvodních (ve složení 43 archeofytů a 17 neofytů, resp. 11 invazních druhů, 5 občasné se vyskytujících a 44 zdomácnělých).

Vegetaci tvoří stromové a keřové formace kolem potoka. Dále jsou častá místa charakteru úhoru – většinou jde o dočasné plochy opuštěných polí, které hostí plevelnou vegetaci, která pak sytí těžbou nově vzniklé plochy či navážky zeminy.

Velmi častý biotop s dynamickou vegetací jsou navážky. Vznikají průběžně přes celý rok a je tedy i rozdílně rostlinami osídlován. První druhy, které určují strukturu vegetace, pocházejí z okolních polí a hlavně z úhorů, z kterých je navážka tvořena. Velice častým typem vegetace je ruderalní vegetace s pýrem plazivým.

Otevřené narušované plochy – ty budou i do budoucna pravděpodobně jeden z nejcennějších biotopů. V současnosti je ale osídlován spíše běžnějšími ruderalními bylinami jako turanka kanadská (*Coryza canadensis*), různé druhy merlíků (*Chenopodium*), vrbovka žláznatá (*Epilobium adenocaulon*), turan roční (*Erigeron annuus*), šťovíky (*Rumex*) či heřmánkovec vonný (*Tripleurospermum inodorum*) a vzácnější vrbovka Lamyova (*Epilobium lamyi*).

Podmáčené plochy – vlivem pojezdu techniky i ukládáním odtěženého materiálu vzniká mozaika vyvýšenin a sníženin. Na vhodných místech s méně propustným substrátem vznikají menší či větší mokřadní plochy. Tyto biotopy lze v menší míře najít na většině zájmového území a zvyšují celkovou diverzitu rostlinných druhů na lokalitě. Na floristickém složení se nejčastěji podílejí běžné ruderalní druhy z těsného okolí, ale již jsou osídlovány i jednoletými nitrofilními vlhkomilnými druhy jako jsou dvouzubec černoplodý (*Bidens frondosa*), dvouzubec trojdílný (*Bidens tripartita*), různá rdesna (*Persicaria* sp.) či pryskyřník litý (*Ranunculus sceleratus*). Na déle narušovaných plochách se začínají objevovat vytrvalé byliny jako orobinec širokolistý (*Typha latifolia*), orobinec úzkolistý (*Typha angustifolia*) a sítina rozkladitá (*Juncus effusus*).

Ze vzácnějších druhů byl zaznamenan jediný druh a to zmíněná vrbovka Lamyova (*Epilobium lamyi*), která je uvedena v červeném seznamu v kategorii C4b.

I přes uvedený počet druhů je štěrkovna v Mankovicích v současné době na druhy relativně chudá. Převažují zde hlavně druhy ruderalní, ale případné zbytky ploch s propustným substrátem jsou teoreticky vhodné pro množství ohrožených druhů vyhledávajících písčiny. Samotnou těžbou vznikají větší a hlubší jezera s hloubkou několika

Dva panoramatické pohledy na těžebnu v roce 2014 (Foto Radim Jarošek).

metrů. Ta jsou prosta vegetace. Nicméně občasné a záměrně vznikají i menší vodní plochy, ty byt v současné době také žádnou vegetaci nehostí, je pravděpodobné, že v budoucnu budou biotopem vodních rostlin. Lokalita je dynamická, a tak některé plochy zanikají a nové zase vznikají.

Hydrobiologie

Na lokalitě se prozatím vyskytují jen běžnější zástupci různých typů vod. I tak bylo pravděpodobně zachyceno několik cennějších nálezů, které se však budou muset potvrdit teprve v následujícím období. Jde o podzemní korýše rodu *Acanthocyclops* a zástupce larev pakomárů pramenných vod rodu *Macropelopia*.

V roce 2015 došlo od jara do podzimu na několika místech k výraznému snížení počtu kusů i druhové pestrosti v odebraných hydrobiologických vzorcích. Zásadní zvrat nastal až v průběhu dalšího období, kdy došlo k výraznější těžbě a zvýšenému přísunu přečerpávané vody.

Oživování vodního prostředí je znovu teprve na počátku a tento stav se zde bude ještě pravděpodobně opakovat. Bude tedy možné zachytit postupné oživování tohoto vodního prostředí v několika vlnách.

Stabilizace vodního prostředí bude ještě dlouhodobým procesem. Negativní vliv mělo nejspíš i mimořádně suché a teplé počasí, které bylo typické pro většinu roku 2015.

V této vývojové fázi všech nádrží se nejedná o hodnotné území z pohledu ochrany přírody.

Hmyz

Denní motýli – všech 16 zjištěných druhů denních motýlů patří v Moravskoslezském kraji k celkem hojným druhům, pouze ohniváček černočárny (*Lycaena dispar*) patří k silně ohroženým.

Brouci – 19 různých druhů řádu *Coleoptera*. Všechny druhy brouků patří mezi hojně se vyskytující druhy. Nejhojněji zastoupenou čeledí byli střevlíkovití *Carabidae* (celkem čtyři druhy z celkového počtu).

Dvoukřídlí – třetí nejhojnější skupinou na zájmovém území. Na dané lokalitě se vyskytovalo celkem 13 různých druhů řádu *Diptera*. Všichni zjištění zástupci patří k běžným druhům tohoto řádu.

Polokřídlí – 11 různých druhů řádu *Hemiptera*, z nichž dva druhy jsou vázány na vodní prostředí.

Ostatní skupiny hmyzu (čtyři druhy z řádu *Orthoptera*, šest druhů z řádu *Hymenoptera*, tři druhy z řádu *Odonata*) v této lokalitě patří mezi běžné druhy vyskytující se v podobných biotopech. Druhy z řádu *Odonata* svědčí o tom, že by tento biotop mohl být významný i pro další podobné vzácnější druhy z tohoto řádu, které by se v tomto prostředí mohly vyskytovat a které slouží jako bioindikátory čistoty prostředí.

Obojživelníci a plazi

Při batrachologickém a herpetologickém průzkumu byly v roce 2015 zjištěny tyto druhy obojživelníků a plazů: čolek obecný (*Triturus vulgaris*), kuňka obecná (*Bombina bombina*), ropucha zelená (*Bufo viridis*, dříve *Bufo viridis*), rosnička zelená (*Hyla arborea*), skokan hnědý (*Rana temporaria*), skokan zelený (*Pelophylax esculentus*) a ještěrka obecná (*Lacerta agilis*).

Léto 2015 se vyznačovalo extrémním suchem a horkem, kdy od poloviny června do prvního týdne v září skoro nepršelo a teploty se dlouhodobě držely nad 25 °C. To mělo za následek nižší aktivitu plazů a silný výpar vodních ploch. Mělké nádrže proto brzy vysychaly nebo se v nich silně prohřívala voda a vývoj obojživelníků nebyl dokončen. V hlubších vodách naopak vysoké teploty přispívaly k urychlení vývoje pulců.

Počet druhů obojživelníků postupně vzrůstá – v prvním roce po vytvoření vodních ploch byly zjištěny tři druhy, v roce 2014 čtyři druhy a v roce 2015 pět druhů. Letos přibýly nálezy kuňky obecné a skokana hnědého, ač pouze výskyt po jednom jedinci. Oproti roku 2014 nebyl potvrzen výskyt skokana skřehotavého. V roce 2015 pokračovalo úspěšné rozmnožování ropuchy zelené a rosničky zelené v pracovním prostoru štěrkovny. Potvrzení rozmnožování chybí u skokana zeleného, který se zde vyskytuje už také v několika dospělících. Výskyt čolka obecného byl potvrzen i v letošním roce. Z plazů byla v r. 2015 potvrzena opět jen ještěrka obecná, oproti roku 2013, kdy byla nalezena i ještěrka živorodá a užovka obojková.

Kolize činnosti štěrkovny s výskytem a rozmnožováním obojživelníků je vzhledem k tomu, že těžba probíhá ve vodním prostředí, předpokládána. Proto je průběžně postup prací ve štěrkovně v předstihu konzultován, aby nedocházelo k usmrcování obojživelníků. Všechny zde zjištěné druhy (vyjma skokana hnědého) patří mezi zvláště chráněné dle zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny.

Ptáci

V letech 2013–2015 byl ve štěrkovně zaznamenán výskyt 84 taxonů ptáků, z toho 73 druhů s určitou vazbou k zájmovému území (v jednotlivých letech to bylo 60, 67 a 69 taxonů). Vzhledem k nízkému počtu kontrol se jedná o poměrně bohaté druhové spektrum, zejména díky přítomnosti ekotonálních stanovišť (rozhraní polí s vodotečemi), vzrostlých dřevinných (břehových) porostů a pochopitelně také zvětšující se vodní ploše (s raně sukcesními biotopy) štěrkovny, která v prvních třech letech vývoje hostila 12 druhů vodních nepěvců (čáp bílý, čírka obecná, kachna divoká a všech devět druhů bahňáků s vazbou na zájmové území). Velmi zajímavý je hnízdní výskyt vodouše rudonohého (v rámci Moravskoslezského kraje jde o kriticky ohroženého hnízdiče s odhadem populace max.

5 párů) a bělořita šedého (*Oenanthe oenanthe*) v roce 2015.

Pro některé z ptačích druhů představuje areál těžebny specifické a výhodné podmínky. Pár příkladů: kulík říční – místa s řídkou vegetací jsou pro něj ideálním hnízdním biotopem i vhodnou tahovou zastávkou. Čejka chocholatá (*Vanellus vanellus*) – mokřadní plochy s řídkou rostlinným pokryvem jsou vhodné pro hnízdění, a zejména oraniště v tahovém období jsou zase významným místem, kde čejky hledají potravu. Rovněž vodouš rudonohý (*Tringa totanus*) s oblibou vyhledává mokřady s řídkou vegetací, kde hnízdí a využívá jako tahovou zastávku.

Co říci závěrem – z provedených průzkumů je zřejmé, že doposud není štěrkovna zvláště hodnotným přírodním územím. To samozřejmě není žádným překvapením – neustále dochází k terénním úpravám, čerpání nebo naopak vypouštění vody, poměrně značný je pohyb mechanismů. Ještě samozřejmě neprobíhá rekultivace, ale naopak těžba spojená se skrývkami zeminy, návozy a dalšími vlivy, které neumožňují nerušený vývoj. To vše se pak odráží na současném stavu bioty. Jsme v době, kdy je štěrkovna „v pohybu“.

Na druhé straně jsou i tato raná stádia zajímavá, neboť vznikají místa se specifickými podmínkami pro některé organizmy (např. sterilní a suché plochy štěrků s řídkou vegetací nebo naopak mělké, vlhké sníženiny terénu apod.). Prostě vše se mění...

Štěrkovna je umístěna do citlivé oblasti CHKO Poodří a dlouhodobý biologický monitoring, který

Tabule při vstupu do štěrkovny s informacemi o rekultivaci (Foto Radim Jarošek).

je prováděný souběžně s těžbou, umožňuje shromáždění množství dat o vlivu těžební činnosti na okolí. Vzniká tak unikátní, časově rozsáhlá sada dat, shromažďovaná po celou dobu životnosti šterkovny. Na základě průběžných výsledků bude rovněž možné korigovat zvolená revitalizační a rekultivační opatření, tak aby postupně došlo

k naplnění cílů, což je mimo jiné zvýšení biodiverzity a ekologické stability krajiny a její přeměnu v druhově bohatý mokřadní ekosystém.

Jsme na začátku běhu na dlouhou trať, prozatím byla otevřena přibližně pětina celkové plánované plochy šterkovny. Uvidíme, co ukáží výsledky v příštích letech.

Byl přelet orla mořského nad Odrou pod Landekem náhodný?

Věra Koutecká

Na fotografii z 6. 11. 2015, která byla pořízena z Hornického muzea na Landeku v Ostravě-Petřkovických (viz článek ke křtu knihy Vábení ostravské robky na str. 69), doprovází dospělého orla mořského skupina havranů. Byl přelet tohoto našeho největšího dravce uvnitř průmyslové aglomerace náhodný, nebo se orli v nivě Odry i na území Ostravy vyskytují pravidelně?

Orli mořští se nejprve začali objevovat v meandrech Odry pod Bohumínem (v současnosti přírodní památka Meandry dolní Odry, evropsky významná lokalita Hraniční meandry Odry, součást ptačí oblasti Heřmanský stav – Odra – Poolší) a také na Olši, která se pod meandry s Odrou stéká; přibližně od počátku 21. stol. zde zimovala až desítky jedinců (v posledních letech se však početnost zimujících orlů snížila). Dravci zde nacházejí dostatek potravy, jelikož po zamrznutí okolních vodních ploch (rybníky, šterkovny) se do meandrů i na Olši stahuje množství vodních ptáků – zvláště oslabené jedince orli loví, stejně jako ryby; nepohrdnou ani mršinami.

V současné době hnízdí v prostoru povodí Odry již několik párů orlů mořských. Na rozdíl od Třeboňska, kde byli orlové od r. 1979 vysazováni a přikrmováni, vznikla populace na severovýchodě České republiky přirozeným rozšířením z Polska. Orel mořský, kterého jsme pozorovali u Landeku, náležel tedy s velkou pravděpodobností k jedincům, kteří nyní obývají Ostravsko-Karvinsko trvale.

Od roku 2010 hnízdí pravidelně orel mořský také v CHKO Poodří. I když v r. 2012 byl bohužel nepotrestaným vandalem hnízdní strom skácen a došlo i k pokusu orly otrávit (mladý samec se naštěstí díky péči pracovníků Záchrané stanice Bartošovice uzdravil a byl vypuštěn zpět do přírody), orlové prostor CHKO neopustili, ale přemístili se na jiné klidnější místo.

Údolí Odry je důležitým tahovým koridorem evropského významu, ptáci musí zvládnout přelet i nad rozsáhlou sídelní a průmyslovou aglomerací Ostravy – např. v r. 2012 jsem fotografovala orla přímo nad rušnou křižovatkou v Nové Vsi z tramvaje, která zastavila na červenou. I když se vznášel ve veliké výšce, jeho charakteristická silueta s širokými rovnými křídly zakončenými výraznými

letkami je i na nekvalitní fotce přes okno vozu dobře rozpoznatelná.

Údajů o výskytu orlů v nivě Odry a jejich přítocích v posledních desetiletích přibývá. Orli se už pokusili zahnízdit anebo i hnízdí ve více regionech, a to včetně Ostravska, Karvinska a Opavska – vyplývá z toho, že jejich populace na severní Moravě a ve Slezsku má zřejmě vzrůstající tendenci a mohla by dosáhnout stabilizovaného stavu tak, jako je tomu v jiných oblastech ČR.

Za odborné připomínky k článku děkuji Zdeňkovi Poláškově.

Bobře! Máš se dobře v naší Odře?

Štěpán Tračik (text a foto)

Je tomu již přes deset let, co se do naší pooderské krajiny navrátil bobr. Bobr evropský, jak zní celé jeho odborné jméno, je naším největším druhem hlodavce a po jihoamerické kapybaře také největším hlodavcem na světě.

Přirozeným prostředím bobra je voda a její blízké okolí. Voda mu slouží jako dopravní spojnice a v případě nebezpečí také jako úniková cesta. Svou denní aktivitou patří mezi tzv. soumravné a noční živočichy a pouze ve výjimečných situacích je aktivní také během dne. Vzhledem k těmto vlastnostem je jen velice obtížné jej spatřit na vlastní oči a o jeho existenci se tak spíše dozvídáme prostřednictvím pobytových znaků, mezi které patří například nám známé okusy stromů, bobří hráze apod.

Jeho velmi hustá a kvalitní srst, vodní způsob života a téměř zázračná žláza „bobří stroj“ se mu několikrát v minulosti staly téměř osudné. Bobr přitom člověka svou přítomností doprovází již od pravěku. Přes jeho mohutné hráze překonávali lidé ne jeden mohutný vodní tok, v hrázních jezerech lovíli ryby a vodní ptactvo, proutí rašící z okousaných vrb a lísek používali k pletení košů, bobří odštěpky („piliny“) měli připraveny přímo na podpal. Po ulovení bobra měli k dispozici teplou nepromokavou kožšinu, dlouhé dlátovité zuby k použití v nejrůznějších nástrojích a nezanedbatelné množství masa (vzácně bobří dorůstali až do 30 kg váhy). Od středověku se bobří ocas a zadní nohy s plovacími blánami považovaly díky výkladům Církve svaté za postní jídlo. Jedinečná bobří žláza (tzv. bobří stroj) produkující substanci zvanou castoreum se stala univerzálním léčivem na většinu tehdejších onemocnění.

Z tohoto výčtu můžeme sami nabýt dojmu, že bobr měl v dřívějších dobách téměř univerzální využití. Není proto divu, že v roce 1730 byl potvrzen poslední ulovený bobr na našem území. Z čistě praktických důvodů byly následně zahájeny pokusy o umělý odchov těchto zvířat v tzv. bobrovnách a jejich vypouštění zpět do volné přírody. Po počátečních úspěších se bobrům do 19. století podařilo opětovně osídlit některé části našeho území. Pro stále častější vzniky škod na polích a příbřežních porostech však bylo opět přistoupeno k jejich lovu. A tak v roce 1876 došlo k již druhému vyhubení bobrů na našem území. Podobný osud následoval i v ostatních evropských státech a jen díky důsledné ochraně tohoto druhu na území tehdejšího Pruska, Skandinávie a odchovnám v carském Rusku se podařilo jeho úplnému vyhubení zabránit.

V České republice jsme na návrat prvního bobra museli čekat až do roku 1986, kdy byly na jižní Moravě v blízkosti obce Pohořelice spatřeny první pobytové znaky. Původem se jednalo o jedince pocházející z Rakouska, kde od roku 1966 probíhala

Polohrad – bobří obydlí z bahna a větví (rybářský revír ve Studénce).

jejich cílená reintrodukce. Obdobné snahy v té době probíhaly také v sousedním Německu a Polsku, odkud se bobří začali samovolně šířit i do našeho pohraničí. V současné době se jádrové populace bobrů nacházejí v povodích řek Moravy, Jihlavy, Dyje, Odry, Olše, Opavy, Labe (při hranicích s Německem) a v západních Čechách v oblasti Českého lesa.

A jak je to tedy s populacemi bobrů na Odře? Ani Česká republika nezůstala v reintrodukci stranou a v roce 1991 bylo na Olomoucku vysazeno celkem 20 zvířat původem ze severovýchodního Polska. Tito jedinci byli v roce 1996 podpořeni dvěma litevskými páry vysazenými ve vojenském výcvikovém prostoru Libavá. O tomto okamžiku můžeme tedy s jistotou říci, že došlo k prvnímu bobřímu osídlení v povodí řeky Odry.

Rok 2003 se datuje jako první výskyt bobrů na území chráněné krajinné oblasti Poodří, kdy byly nalezeny pobytové znaky mezi Polankou nad Odrou a Jistebníkem. Od tohoto okamžiku se počaly jednotlivé bobří rodiny objevovat v Košatce, Studénce ale také Jeseníku nad Odrou, tedy v celé délce chráněné krajinné oblasti. Zda-li se jednalo o rodinu „polských“ bobrů šířících se dále proti proudu Odry nebo o rodinu původem z Olomoucka je dnes obtížné říci. Vzhledem k doloženému výskytu „olomouckých“ bobrů v blízkosti města Oder lze však předpokládat jejich smíšený původ. Populace bobrů na řece Odře se ve skrytu dále rozvíjela, přičemž jediným dokladem o jejich přítomnosti byly místy četné okusy a pokácené dřeviny, dále pak zachycované větve a kmeny na nejbližších vodních stupních v „nad“ a „pod“-jezích. Odra poskytovala bobrům vše, co potřebovali: snadný přístup k potravě, kolmé stěny do kterých lze bez obtíží vyhrabat noru, rozsáhlé teritorium čítající 56 km délky toku.

Nenápadná bobří skluzavka mezi dvěma stromy (meandry Odry v Jeseníku nad Odrou).

Až do roku 2012 jsme o bobrech snad s výjimkou pozorných rybářů téměř nevěděli. Téhož roku byla doložena první bobří hráz v CHKO Poodří a to na Pustějovském potoce v blízkosti průmyslového areálu ve Studénce-Butovicích. Jednalo se o účtyhodnou stavbu o výšce kolem 1,5 metru, která vyplňovala celý výškový profil hluboce zaříznutého koryta upraveného toku. U této stavby jsme měli poprvé možnost ocenit mistrovské stavitelské schopnosti bobrů a jedinečnou vlastnost těchto staveb pro zvyšování retence vody v krajině. Účelem takové stavby bylo zvýšit vodní hladinu v málo průtočném potoce na takovou míru, aby v ní bylo možno vytvořit podvodní vstupy do bobřích nor, zajistit bezpečnější

pohyb ve vodním kanále a zpřístupnit okolní dřeviny pro přímý kontakt z potoka.

Jelikož se však hladina podzemní vody navýšila na úroveň vodní hladiny potoka, dočkali jsme se další specifické bobří stavby a to tzv. polohradu. Polohrad si můžeme představit jako kopuli složenou z větvoří a bahna vyčnívající nad okolní prostředí. V centru stavby se pak nachází samotná obytná nora. Polohrady vznikají v mokřadních oblastech nížinných toků, kde není možno vytvořit podzemní noru z důvodu jejího zatopení. Taková „nástavba“ nory umožňuje bobrům přebývat v suchu bez obav z nebezpečí utonutí.

Vzhledem k následnému zatopení okolních zemědělsky využívaných lučních pozemků na rozloze bezmála 5 hektarů, jejich postupnou přeměnu na mokřady a z důvodu původního výskytu jiných zvláště chráněných druhů bylo nakonec po roce přistoupeno k odstranění hráze. V současné době se na lokalitě jako pomník bobří činnosti vyskytuje již pouze zarostlý bobří polohrad. Bobři se po takovémto vystrnadění přestěhovali dále proti proudu do meandrující a přírodní části toku.

Dalším příkladem poněkud napjaté koexistence bobrů a lidí jsou rybářsky využívané tůňe ve Studénce. Nejméně od roku 2013 se tam pravidelně vyskytuje bobří rodina, která si okolní terén upravuje dle svých potřeb. Lidmi udržované „hlavaté“ vrby postupně kácí a navozuje jejich postupné zmlazování. Estetické potřeby člověka, posezení ve stínu stromů je leckde tímto způsobem narušeno. Bobři také neleň a na mnohých místech si vytváří zimní zásobárny

Hráz – 1,5 m vysoká stěna z bahna a propletených větví (bývalá hráz na Pustějovském potoce).

Nedokonalý okus s typickými bobřími odštěpky/pilinami.

proutí zapáchnutého pod vodní hladinou. Nejedem rybář tak místo úlovku často málem nevytáhl ani zaseknutý prut. Původní nedorozumění a obviňování bobrů z lovení ryb však bylo vyjasněno. Bobr je totiž striktní vegetarián živící se nejrůznější směsicí bylin, v zimě pak kůrou a lýkem stromů a tenkými větvemi.

V současné době se v CHKO Poodří nachází okolo 18 bobřích rodin. Většina z nich sídlí na samotné Odře, pouze dvě až tři rodiny žijí v rybářských tůních a jedna až dvě na přítocích Odry včetně již výše zmíněného Pustějovského potoka. Se vzrůstajícím zahušťováním populace bobra můžeme do budoucna očekávat přibývání konfliktů s člověkem, zejména

Bobrem „okroužkovaný“ dub.

kvůli pokusům o osídlení přítoků Odry, které mohou vést k výstavbě problematických bobřích hrází.

Místy si bobr sám nechá říci, jindy se vzniklá újma vyřeší finanční náhradou poškozeného zemědělce, jindy budeme možná muset hledat další námi ještě neznámé způsoby řešení vzniklých problémů. Budme rádi za návrat tak tajemného a našimi předky mýty opředěného živočicha. Za jeho pracovitost, která mnohde doslova proměňuje člověkem jednotvárnou krajinu do pestré škály nejrůznějších biotopů plných ryb, vodního ptactva a dalších organismů. Území, které se člověk mnohdy za velké úsilí a náklady snaží po necitlivých zásazích během zemědělské plánované revoluce revitalizovat. Vždyť jedinečná schopnost bobrů zvyšovat retenci vody v krajině může být pro nás lidi ve stále častějších obdobích sucha brzy velmi přínosné.

Docela určitě si ale nakonec vždy se vzniklými konflikty s bobry nějak poradíme.

Mgr. Štěpán Tračik

Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, regionální pracoviště Správa CHKO Poodří
Kontakt: stepan.tracik@nature.cz

V POODŘÍ vyšly o bobrech doposud tyto příspěvky:

Jiří Lehký: *Bude ti, bobře, na Odře dobře?* (č. 2/2002)

Jiří Šafař, Iva Němečková: *Návrat bobrů do Poodří* (č. 3/2003)

Jiří Šuhaj, Jiří Stolarczyk: *Výskyt bobra evropského (Castor fiber) v Poodří* (č. 2/2005)

Květoslav Wiltsch: *Bobří exponát* (č. 4/2008)

Lumír Poledník: *Vydra říční, bobr evropský a norek americký v CHKO Poodří dříve a dnes* (č. 3/2011)

Dokonalý okus.

Památečné stromy v Blahutovicích

Karel Glogar (text a foto)

I v Blahutovicích bylo v posledních 15 letech vysázeno několik stromů, podobně jako v mnoha jiných obcích, které by měly připomínat některé význačné události v životě vesnice.

Autor těchto řádků si nečiní nárok na úplný seznam takových, připomene jen sazení stromů, u kterých byl jako očitý svědek.

Jako první bude vzpomenu to vysázení dubu u místní kaple Navštívení Panny Marie, které se událo 3. června 2001. V tento den se za účasti blahutovických rodáků z Německa konala děkonná mše sv. při příležitosti zdárného ukončení generální rekonstrukce krovu této kaple – 79 let od vystavění a posvěcení kaple v roce 1922. Vzhledem k tomu, že kaple byla vybudována na památku padlých za 1. světové války, byla obnovena pamětní deska se jmény padlých rodáků za 1. světové války a doplněna nová pamětní deska za padlé rodáky z 2. světové války.

Památečný dub společně zasadili představitelé rodáků z Německa, tehdejší Ortsbetreuer pan Eduard Rabel (v roce 2011 byl jmenován čestným občanem Jeseníku nad Odrou), předseda osadního výboru v Blahutovicích pan Rudolf Malcher, starosta obce Jeseníku nad Odrou Ing. Karel Glogar a starosta

Nového Jičina pan Pavel Wessely. Přítomna byla i senátorka RNDr. Jitka Seitlová.

Při této příležitosti se kromě výsadby dubu před kaplí uskutečnilo také vložení měděného tubusu s obsahem soudobého tisku, měny a informací ze života obce do nové věže kaple.

Další strom, který nese paměť místa, je **lípa** před kaplí Navštívení Panny Marie, vzdálená jen pár kroků od dubu. Byla vysazena 8. června 2008 během akce, kterou jsme nazvali Slavností podaných rukou (více v POODŘÍ 2/2008).

Tímto setkáním rodáků z Německa a lidí z Blahutovic a širokého okolí vyvrcholila dlouholetá snaha občanského sdružení Bayerův odkaz o smíření mezi bývalými (německými) a současnými (českými) občany Blahutovic, ale i o obnovení historické paměti tohoto místa a poděkování za obnovené velmi přátelské vztahy.

V kapli a u pamětních desek u kaple proběhla krátká slavnost a představitelé obce Jeseníku nad Odrou, rodáků z Německa a občanského sdružení Bayerův odkaz zasadili lípu smíření. Výsadbu provedl Ortsbetreuer rodáků v Německu pan Walter Hanel (čestný občan Jeseníku nad Odrou od roku 2011), starosta Jeseníku nad Odrou Mgr. Tomáš Machýček a za místní občany pan Rudolf Malcher.

Fotografie dubu a lípy před kaplí v Blahutovicích (Foto autor).

K památečným stromům v Blahutovicích lze přidat také malou lipovou alej u 2. zastavení Františkovy cesty. Byla vysazena k otevření této meditační cesty v září 2012. Inspirací byly podobné cesty

v Itálii, Rakousku a zejména Františkova cesta v německém Ottenbachu. Blíže o vzniku a jednotlivých zastaveních Františkovy cesty v Blahutovicích bylo pojednáno v POODŘÍ 3/2012.

Proměny farní budovy v Bartošovicích

Lucie Augustínková

Počátkem 17. století získali Bartošovice **Podstatští z Prusinovic** a poměrně výrazně se pak zapsali do dějin obce i její podoby. Nechali přestavět panské sídlo, vybudovat mnohé hospodářské budovy a dali podnět ke vzniku početných drobných sakrálních staveb.¹ V roce 1721 zemřel František Dominik Podstatský z Prusinovic a panství přešlo na jeho syna **Jana Josefa** (26. 6. 1695 – 19. 2. 1766).² Jenže Jan Josef³ byl církevní hodnostář, proto byla patrně jeho stavební aktivita zaměřena jiným směrem. V roce 1715 se stal nesídelním kanovníkem, což 2. 1. 1716 se vši pompou a velmi květnatě oznámil notář Anton Kraus,⁴ roku 1729 pak sídelním **kanovníkem olomoucké kapituly**, v roce 1752 byl v kapitule zvolen prelátem arcijáhnem.

Jan Josef byl tedy povinnostmi úřadu vázán dlouhodobě jinde a v Bartošovicích příliš nepobýval. O jeho zdejší stavební činnosti se literatura nezmiňuje⁵ s výjimkou jednoho impozantního podniku – výstavby fary.

Faru v Bartošovicích jako instituci zmiňují prameny v 16. století. Panu Albertu Sedlnickému z Choltic na Bartošovicích psal roku 1588 jeho švagr o tom, že *...jsouce velký nedostatek dobrých, pobožných a řádných kněží... ale jsme tej naděje...že farář bartošovický bude hodným a pobožným farářem a oblíbení u svých bratří najde.*⁶

Před dobou kanovníka Podstatského stála dřevěná fara v Lipové zahradě.⁷ Teprve kanovník Podstatských dal starou dřevěnou faru zbořit a nechal v roce **1737** vybudovat faru novou jako monumentální **zděnou jednopatrovou stavbu**. Doba a osoba stavebníka jsou připomenuty přímo na stavbě samotné kamenným **znakem Podstatských s iniciálami**

Portrét Jana Josefa Podstatského z Prusinovic, 1721. Fotografie dnes nezvěstného portrétu je uložena v soukromé sbírce Josefa Medka.

IIC PCO⁸ v supraportě na hlavním průčelí a také vrocením na nástavci hnědě glazovaných barokních kamen, dochovaných v patře fary.⁹ Bezpochyby ještě barokní podobu fary a vzhled renesančního kostela zachycuje kresba F. Kledenského z konce 18. století ze sbírek Moravského zemského muzea obecně známá spíše zachycením kravašských krojů,¹⁰ které mají na sobě účastníci svatebního pochodu v popředí. Fara je zobrazena jako jednopatrová stavba se šindelem krytou mansardovou střechou s jedním viditelným vikýřem tvaru volského oka.¹¹

1 Gavendová, M. – Koubová, M. – Levá, P.: *Kulturní památky okresu Nový Jičín*. Ostrava – Nový Jičín 1997, s. 7–10.

2 Pilnáček, Josef: *Genealogie der Familie Podstatsky von Prusinowitz*. Wien 1936.

3 Podobu Jana Josefa Podstatského zachycují dva obrazy. Fotografie dnes nezvěstného portrétu z roku 1721 poskytl rodák s Bartošovic Josef Medek. Druhý známý portrét kanovníka Podstatského se dnes nachází v zámeckých sbírkách v Telči.

4 ZA Opava, pobočka Olomouc, fond Metropolitní kapitula Olomouc, inv. č. T 05619. Více v nálezné zprávě L. Augustínková, Bývalá fara v Bartošovicích (čp. 146, k. ú Bartošovice, č. parc. 7), Ostrava 2015. Nepublikovaná archivní rešerše uložena v ZO ČSOP Nový Jičín, Bartošovice.

5 M. Plaček, *Ilustrovaná encyklopedie Moravských hradů, hrádků a tvrzí*, Praha 2001.

6 ZA Opava, fond Pozůstalost Františka Šiguta, inv. č. 661.

7 MEDEK, J.: *Geschichte der Gemeinde Partschendorf*. Sine loco 1999. M. Burkart, *Geschichte der Gemeinde Partschendorf*. Eberbach am Neckar 1966.

8 Inicialy vyložil J. Zezulčík jako Ioannes Iosephus Comes Podstatsky Canonicus Olomucensis. K. Müller – J. Zezulčík – R. Polách, *Kamenné svědectví minulosti. Heraldické památky Novojičínska*. Praha 2008, s. 26–27.

9 Augustínková, L.: Bývalá fara v Bartošovicích (čp. 146, k. ú Bartošovice, č. parc. 7), Ostrava 2015. Nepublikovaná archivní rešerše uložena v ZO ČSOP Nový Jičín, Bartošovice.

10 M. Ludvíková, *Moravské a slezské kroje*. Brno 2000. Výjev je sice topograficky zařazen ke Kravašsku, ale německý místní název Partschendorf je chybně přeložen jako Bartoušov.

11 Více o proměnách zastřešení fary Augustínková, L. – Krušínský, P.: Vývoj zastřešení fary v Bartošovicích v historických pramenech. In: Augustínková, L. – Krušínský, P. (edd.): *Historické krovy Moravy, Slezska a Slovenska*. Ostrava 2015, s. 30–35.

Kamna datovaná rokem 1737 v patře fary (Foto L. Augustinková, 2010).

Pravděpodobně v souvislosti s kvalitou podloží začaly na faře záhy potíže se stabilitou. Opravy budovy jsou zmiňovány v letech 1774, 1783 a 1792.¹² Novověký technický stav a využití fary popisují inventáře. Například v **inventáři** z roku **1808** se dovíme, že v přízemí byla předsíň, pokoj hospodyně, čeledník, ložnice, spíž, kuchyně a záchod.

12 Augustinková, L.: Bývalá fara v Bartošovicích (čp. 146, k. ú Bartošovice, č. parc. 7), Ostrava 2015. Nepublikovaná archivní rešerše uložena v ZO ČSOP Nový Jičín, Bartošovice.

F. Kledenský – Svatební průvod v Bartošovicích, kresba, konec 18. století.

Fara měla samozřejmě sklep. V patře byly předsíň, jídelna, obývací pokoj, ložnice, pokoj pro hosty, pokoj pro kooperátora a sklad vybavení. Dále jsou zmíněny dvě sýpky v podkroví.¹³

Zásadní oprava fary se začala připravovat již polovině 60. let 19. století. Příborský stavitel **K. Karlseder** vyhotovit v roce **1872 plán přestavby**.¹⁴ Upravenou faru již s valbovou střechou a štítem zachycuje historická fotografie datovaná rokem 1880.¹⁵

V roce 1903 dostala fara vodovod, který byl následujícího roku protažen do stáje.¹⁶

V roce **1906** se zásadně změnilo prostředí fary, když byl (vyjma věže) zbořen starý renesanční kostel. Akce byla velmi pečlivě připravována a diskutována zvláště v rovině stylového výrazu nového kostela, pro jehož realizaci byla nakonec vybrána firma Czeike a Wondra. Situační plány připravované pro novou stavbu kostela zachycují rovněž část fary.

Za 1. republiky byla fara pořád ještě církevním majetkem, nicméně se o ni už začínají zajímat činovníci památkové péče. Pozornost budí především původní kamna z roku 1737, kterých se rázně v roce 1927 zastal Gustav Šturm, stavební rada Politické zemské správy Opavska a člen muzejního výboru města Opavy: *...jsou zachována v barokní formě a ve svém charakteru ukazují cit pro členění a stylové citění...jiné umístění na zámku nebo u milovníka umění nepřichází v úvahu*.¹⁷

Od konce 40. let 20. století byly další osudy fary poměrně pohnuté. V roce 1953 zemřel Vilém Zátopek, farář v Albrechticích. Farní správu v Albrechticích dostal na starost bartošovický farář, který do nově přidělené obce dojížděl. Ovšem farníci v Albrechticích si vymohli změnu a farnost

13 SOKA Nový Jičín, fond Farní úřad Bartošovice, inv. č. 1.

14 SOKA Nový Jičín.

15 SOKA Nový Jičín, fond Farní úřad Bartošovice.

16 Augustinková, L.: Bývalá fara v Bartošovicích (čp. 146, k. ú Bartošovice, č. parc. 7), Ostrava 2015. Nepublikovaná archivní rešerše uložena v ZO ČSOP Nový Jičín, Bartošovice.

17 SOKA Nový Jičín, fond farní úřad Bartošovice, inv. č. 65, sign. Ia, 1909–1939.

K. Karlseder, Návrh upraveného průčelí fary v Bartošovicích, kresba, 1872. SOkA Nový Jičín.

Albrechtický byla spravována sídelně, Bartošovice pak excurendo. Bartošovičtí farníci se pak snažili a správa byla navracena do Bartošovic. V roce 1959 odešel P. Antonín Dominik z Bartošovic do Hladkých Životic. Po něm nastoupil P. Antonín Bilík. Tehdy začala farní budovu využívat škola. Fara byla v interiéru vymalována. Pro účely fary zůstala kuchyň dole a 4 místnosti nahoře, zbytek využívala škola. K době, kdy na faře učilo, se váží stesky P. Bilíka, že na faře není klid, že zde ráno ruší děti, které běhají po celé faře, odpoledne pak úklid. V roce 1960 byla pro provoz školy zabrána celá fara. P. Bilík komentoval, jak fara novým provozem trpí: *Děti se často bez dohledu prohánějí od sklepa po celém domě, vše křičí. Jiní zas ničí faru tím, že házejí do oken kamení, vejce a zelí. Jak trpí tato památka, když na chodby a do kuchyně se skládá*

uhlí, ač škola má kůlnu k tomuto účelu.¹⁸ Ve farní budově se učilo do roku 1967, provoz školních dílen tu skončil v roce 1969.¹⁹ Kromě toho již od roku 1967 využíval faru **Okresní vlastivědný ústav** jako depozitáře.²⁰

V 70. letech se využití fary znovu a zásadně změnilo. Počátky zdejší **péče o handicapované živočichy z řad volně žijících tvorů** se datují do prosince roku 1974. Zpočátku se tak dělo na soukromých pozemcích a v rámci majetku Vlastivědného ústavu, jehož následnickou organizací je dnes Muzeum Novojičínska. Pro stálé působiště pak byla v roce 1978 vybrána bývalá fara v Bartošovicích, kde v té

18 Pamětní kniha farnosti bartošovické, 1959–2013. Nepublikovaný materiál uložený na farním úřadě Albrechtický.

19 Ústní sdělení Josefa Goldy z Bartošovic.

20 Ústní sdělení Petra Orla.

Fara v Bartošovicích po přestavbě, foto, 1880. SOKA Nový Jičín.

době mělo muzeum Novojičínska některé své de-
pozitáře. V letech 1978–79 nechal Vlastivědný ústav
na faře opravit fasády. Počátkem 80. let 20. století
byl na části pozemků přináležejících k faře založen
sad mizejících odrůd ovocných dřevin Kravařska.
V roce 1981 se v akci „Z“ začalo s budováním
vlastní stanice pro záchranu dravců a sov. Tehdy
už probíhaly přípravné práce a pozemky byly čás-
tečně využívány k provizornímu umístění některých
chovanců. Stavba byla svěřena muzeu a jeho pra-
covníkům a podílelo se na ní při četných brigádách
množství příznivců – členů mysliveckých a ochra-
nářských organizací (myslivecká sdružení, středisko
Klubu sokolníků Nový Jičín, členové základních or-
ganizací Českého svazu ochránců přírody, Pracov-
níci Krajského střediska památkové péče a ochrany
přírody v Ostravě, školy atd.) Také vlastní stavba
byla náročná. Základy doprovodných staveb (tzv.
Malých a Velkých komor a Zahradního domku jako
přípravny krmiva) byly budovány na tekutých pís-
cích s velmi neobvyklými hydrologickými poměry.
V té době byly také upraveny dva rybníčky.²¹

Do plného provozu byla stanice (s názvem Sta-
nice pro záchranu dravců a sov) uvedena 28. 10.
1983. Následovala rekonstrukce a adaptace hos-
podářské budovy, tj. zbytků stájí a stodol a dal-
ších hospodářských stavení. Zde vznikla pracovna,

21 I. Otáhal, Třicet let stanice pro záchranu živočichů v Bartošovicích na Moravě. *Vlastivědné listy Slezska a Severní Moravy*, roč. 33, č. 2, 2007, s. 35–37.

Areál kostela a fary v Bartošovicích před přestavbou kostela v roce 1906. Pamětní kniha farnosti bartošovické.

Farář Johann Stumm u zábradlí vstupního schodiště fary, před rokem 1909. Převzato z publikace M. Burkart, *Geschichte der Gemeinde Partschendorf*. 1966.

Fara na pohlednici Bartošovic, 1939. Soukromá sbírka Z. Mateiciuca.

Oprava fasády fary, 1978. Archiv Záchrané stanice.

Část jihozápadního průčelí fary na snímku prací na opravě kostela, 1953. Pamětní kniha farnosti bartošovické.

Dnes již bývalá přírodovědná expozice na faře v Bartošovicích (Foto L. Augustinková, 2010)

ošetřovna, sociální zařízení a garáž, podkroví bylo upraveno k chovu laboratorních zvířat, ježků a vážně poraněných zvířecích pacientů. Později v roce 1997 byl tento prostor upraven pro Centrum Cites, tj. k dočasnému zajištění odebraných volně žijících živočichů z řad euroasijské fauny a exotických ptáků, kteří byli před ním nelegálně drženi.²²

V roce 1987 odkoupil tehdejší Okresní národní výbor v Novém Jičíně faru od diecéze olomoucké.²³

V roce 1990 došlo k zásadní organizační změně. Pracoviště státní ochrany přírody bylo z muzea přesunuto pod vznikající referát životního prostředí okresního úřadu a s ním pod okresní úřad přešla i stanice a její název byl změněn na Stanici pro záchranu genofondu. Změna nebyla dlouhodobého rázu a od 1. 1. 1992 bylo zařízení převedeno pod nevládní ekologickou organizaci – základní organizaci 70/02 Českého svazu ochránců přírody Nový Jičín spolu se změnou názvu na Stanici pro záchranu živočichů.²⁴

22 I. Otáhal, Třicet let stanice pro záchranu živočichů v Bartošovicích na Moravě. *Vlastivědné listy Slezska a Severní Moravy*, roč. 33, č. 2, 2007, s. 35–37.

23 Ústní sdělení Petra Orla.

24 I. Otáhal, Třicet let stanice pro záchranu živočichů v Bartošovicích na Moravě. *Vlastivědné listy Slezska a Severní Moravy*, roč. 33, č. 2, 2007, s. 35–37.

Tato organizace nechala vypracovat projektovou dokumentaci na opravu a využití farní budovy. V roce **1991** byla naplánována oprava fary. V interiéru byly provedeny drobnější dispoziční změny a výměna podlah. Plánovaná půdní vestavba nakonec realizována nebyla. Na severovýchodní straně byl odstraněn mladší přístavek. Terasa před hlavním vstupem byla rozebrána a znovu vyzděna. Její zábradlí bylo navrženo jako kovářská práce. Další kovářská práce se uplatnila v oknech, kde byly dosavadní mříže nahrazeny kopiemi.

V roce 1995 koriguje opravu fary památkový ústav vyjádřením, že okna mají být natřena v odstínu ořech, nikoli tmavý luxol.²⁵

V roce 1996 bylo vydáno stavební povolení na odstranění starého krovu a jeho náhradu novým, dále na práce klempířské a hromosvody.²⁶ Při následujících opravách byla střecha pokryta keramickými taškami. V roce 1997 proběhla i oprava fasády, oprava jejích štukových prvků, oplechování okenních říms a provedení svodů, vybourání a zazdění oken, rovněž vstupní schodiště a jeho zábradlí.

25 Archiv Záchrané stanice v Bartošovicích.

26 Archiv Záchrané stanice v Bartošovicích.

Celkový pohled na kostel a faru (Foto R. Jarošek, 2015).

V letech 2005–10 byly provedeny další práce. Šlo o výměnu obložení schodiště a výměny podlah, dále opravu a stabilizaci propadlého stropu v prvním patře, komplexní opravu vnitřních a vnějších omítek, dveří, zárubní, elektroinstalace, topení, odvodnění, vybavení atd. Poslední úpravy bývalé fary směřovaly v letech 2013 a 2014 k vybudování nového návštěvnického centra Domu přírody Poodří.²⁷ V celém areálu se v současné době nachází přes 70 chovatelských zařízení a další provozní a účelové objekty.

I když fara v Bartošovicích zdaleka nepatří mezi nejstarší památky Poodří, má za sebou velmi spleťtíou historií a ne zcela jednoduchý stavební vývoj.

²⁷ Archiv Záchrané stanice v Bartošovicích.

Vznikla jako **dispozičně běžná, nicméně monumentální stavba**, kterou se investor jistě chlubil nejen v církevních kruzích. Dochovala se v podobě s autentickým zdívem a velkou částí výzdoby, včetně původních kamen z roku 1737. I když faru využívaly různé instituce, její základní využití zůstalo v podstatě stejné – téměř kontinuálně sloužila ke správě, bydlení a reprezentaci. Novým prvkem je tady skutečnost, že nyní fara slouží k užítku nejen lidem, ale i zvířatům.

Mgr. Lucie Augustinková, Ph.D.
stavebně historické průzkumy
Kontakt: metis@centrum.cz

Další foto – viz barevná příloha.

Bartošovický vodní mlýn

Jakub Mácha

Foto Vladan Mácha

Po více než 18 letech oprav se Bartošovický mlýn otevřel veřejnosti jako živá památka, jako galerie a muzeum. Jaká byla minulost, jak se mlelo a jaká bude budoucnost, se pokusí přiblížit tento text.

Historie objektu

Samotný komplex vodohospodářských děl a staveb tvoří vodní náhon odkloněný nad dřevěným splavem od řeky Odry a dále soustava stavidel a objekty samotného mlýna. Ty lze rozdělit především na mlýnskou, přilehlou obytnou část a malou vodní elektrárnu. Zbytek budov jako například pila se v areálu nedochoval.

Komplex byl rozšiřovaný zhruba od konce 15. do 20. století. První písemná zmínka o takzvaném Oderském mlýně se nachází v urbáři panství v Bartošovicích (Partschendorf) z roku 1678. Nacházel se ve zdejší majetku, než jej majitelka, hraběnka Josefa Pachtová, roku 1828 odprodala mlynáři Ignáci Bönischovi (* 30. 12. 1798 Kunín, † 8. 7. 1870 Bartošovice). Tohoto majitele připomíná také pamětní deska na čelní straně mlýnské budovy.

Koupí tak pokračovala historie rozvětvené mlynářské rodiny Bönischů. Ignác samotný byl třikrát ženatý a měl 24 dětí. Rodina patřila k nejvýznamnějším selským rodům v regionu. Kromě Oderského mlýna vlastnili také Dolní mlýn v Kuníně a Velký

Dobová fotografie pravděpodobně rodiny Bönischů, která byla nalezena za trámem v mlýně.

mlýn v Odrách. Skrze sňatky byli spřízněni s rodem Dittrichů z kunínského zámku či rodinou Ignáce Schustaly, zakladatele Kopřivnické vozovky, pozdější automobilky TATRA.

Právě Ignácův vnuk, Alfred Wilhelm Bönisch, se stal posledním majitelem mlýna. V roce 1945 byl totiž přímo na pozemcích mlýna zastřelen sovětskými vojáky a historie rodu se tak v Bartošovicích končí.

Po odsunu německého obyvatelstva byl mlýn i s přílehlými pozemky svěřen do péče národního správce. V 50. letech již mlýn kapacitně nevyhovoval a v roce 1956 zde mletí mouky skončilo. Dále sloužil už jen pro přípravu krmných směsí pro dobytek. V roce 1959 se areál mlýna stal součástí JZD Bartošovice. V roce 1968 přešel mlýn pod správu Vysoké školy veterinární, která ještě do roku 1972 provozovala výrobu krmných směsí. Klapot mlýna definitivně utichnul následujícího roku. Areál postupně chátral a sloužil již jen sporadicky (pro časté poruchy) k výrobě elektřiny malou vodní elektrárnou.

V roce 1996 koupil na základě restitučních nároků vodní mlýn včetně přílehlých pozemků Vladan Mácha s rodinou. O rok později zasáhla Bartošovice stoletá velká voda, která zatopila i interiér mlýna a ještě zhoršila již tak špatný stav nemovitosti i vodního náhonu.

Opravy

Na přelomu let 1929 a 1930 mlýn vyhořel. Paradoxně se tak díky tomu dochoval jako jeden z mála mlýnů regionu v relativně dobrém stavu. Při přestavbě byl totiž modernizován a mohl tak sloužit řádově déle, než jiné mlýny na řece Odře. Spolu s modernizací mlýnské techniky se změnila také technologie převodu vodní síly. Původní systém tří vodních kol nahradila v roce 1933 Francisova turbína, jež slouží dodnes.

Turbína byla opravována už v 60. letech. V roce 1996 bylo však pro značnou poruchovost nutné přistoupit k opravě generální. To se týkalo i řemenice hnací hřídele, která byla vyměněna za novou s dvojnásobným průměrem (1250 milimetrů). Později bylo nutné opravit zuby litinového pastorku a vyměnit všech 142 dřevěných habrových zubů palečného kola. Tyto zuby bylo nutné vyrobit ručně s přesností na 0,2 milimetry.

Po zmíněných povodních v roce 1997, kdy vodní hladina uvnitř objektů dosáhla místy až 2 metrů po dobu 6 dnů, došlo zejména k narušení zdiva a statiky, promáčení dřevěných konstrukcí a zařízení mlýnice, rozvoji hnilob, plísní a dřevokazného hmyzu. Záchrana památky tak nabyla akutních rozměrů a bylo nutné přikročit k urychleným opravám. Protékající eternitové a plechové střešní šablony byly

Stav mlýna po požáru (po roce 1933).

nahrazeny pálenou taškou, obytnou část bylo nutné podřezat a izolovat. Během oprav se také napravily některé nešetrné zásahy z minulosti. Obytná část, původně s horizontálně členěným soklem, kordonovou a korunní římsou se zubořezem, byla poškozena neodborným zásahem, při kterém byla dokonce vyměněna dvoudílná tabulková okna za třídílná a původní dveřní výplně za hladké. S vyměněnými novými okny tak dostal mlýn opět ráz selské architektury typické pro přelom 19. a 20. století. Opravou prošel také mlýnský náhon postižený erozí, levý břeh přívodního kanálu byl zpevněn dubovými kůly a část odpadního kanálu lomovým kamenem.

V roce 2005 byl areál zařazen do Havarijního programu Ministerstva kultury České republiky a z prostředků takto získaných došlo k zasklení většiny mlýna

a základního technického vybavení elektrárny a mlýnice – pastorku palečného kola, předlohové hřídele nebo původních kluzných ložisek.

V roce 2006 byla zpracována projektová dokumentace na stavební úpravy celého mlýna. Ta řešila opravu zbývajících statických poruch, opravy vnějších omítek s barevným řešením podle dobových fotografií, včetně ozdobných prvků a výměnu červotočem narušených částí krovů. Bylo také nutné sanovat všechny napadené dřevěné části stavby. Byla také objevena původní oblázková dlažba před objektem. Dá se říct, že s pomocí dotací se do roku 2013 podařilo zajistit budovu zvnějšku, a to jak po statické, tak ve spolupráci s památkáři, po estetické stránce. Uvnitř mlýnice byla vyměněna část podlah a po další zásadní opravě Francisovy turbíny bylo

Oprava náhonu dubovými kůly.

Vladan Mácha u rozebírání kamenného složení šrotáku.

možné přistoupit k první etapě rozpořádání mlýnských strojů.

Nejprve byly opraveny transmise a rekonstruována předloková hřídel tak, aby bylo možné natáhnout mezi mlýnici a transmisi v elektrárně kožené řemeny a rozpořadovat tak všechna tři patra mlýna. Následně byly rozebrány a renovovány jednotlivé mlýnské stroje z 20. až 30. let 20. století.

Technologie mletí mouky

V mlýně kromě mlynáře samotného pracovali také dva pomocníci v případě mletí mouky, jeden, šlo-li o krmné směsi. Mlelo se převážně na vodu, jež poháněla soustavu vodních kol, později turbínu. Při přebytku výkonu byl poháněn turbínou mlýn i dynamo, které vyrábělo elektřinu a pomáhalo udržet otáčky celého mlýna.

Co do výkonu, mlýn uměl za 24 hodin zpracovat čtyři tuny obilí na mouku, přičemž hmota na hladkou mouku musela být zpracována až sedmkrát. Do mlýnských zásobníků se vešlo až pět tun pšenice a tři tuny žita. Mouku zde bylo možné koupit výměnným způsobem. Za 100 kilogramů pšenice dostal kupující 35 kilogramů hladké, 35 kilogramů krupičné a 15 kilogramů krmné mouky. Otrub bylo 13 kilogramů a nečistot s rozprachem kilogramy dva.

Samotný technologický proces začínal v přízemí, kde se obilí vsypalo do násypky. Zjistila se také hektolitrová váha. Odtud putovalo korečkovými zásobníky v dutých trámech mlýna, které zajišťovaly vertikální pohyb materiálu ve mlýně, až do třetího patra. Zde bylo nutné zrno oddělit od plev a nečistot.

To se dělo v taráru se žejbrem a koukolníkem, neboli triéru či jednoduše čističce. Zde se zrno vyčistilo od kamének, hlinitých částic, prachu, plevele, stébel slámy, plev a jiných příměsí, které by měly zásadní vliv na zhoršení kvality výsledných produktů.

Zrno se sype spádovou trubkou do komory, kde z něj z boku odsává nečistoty ventilátor, zvaný aspirátér. Těžší částičky příměsí se ukládají v zásobníkových komorách, lehčí jsou aspirací odsáty do filtru. Zrno zvláště dále padá na pohyblivé síto zvané žejbro. To za pomoci excentru kmitá, zrno postupuje

Renovované díly loupáčky.

po kovových sítích, kde propadnou menší kaménky, plevy atd. a odděleně jsou vyvedeny od zrna ven. Pod strojem je magnet, který zachytává ze zrna drobné kovové předměty, jež by způsobily zničení strojů nebo požár mlýna.

Koukolník neboli triér je stroj k čištění obilního zrna od příměsí stejného průměru jako hlavní surovina, které se však liší délkou. Tato metoda se používá pro odstranění příměsí, které nelze odloučit síty, týká se to zejména zrna kulatin, tedy hrachu, vikve nebo plevelů jako je koukol. Válcový triér má uvnitř válec s kalibroványými jamkami. Čištěné obilí prochází válcem, jednotlivé složky se přiměřují k jamkám a kratší částice jsou vynášeny do sběrného žlabu, zatímco delší kloužou dolů a jsou odnášeny válcem. Čistící stroje byly vyrobeny firmou Josef Prokop a synové z Pardubic na konci 20. let 20. století.

Očištěné zrno bylo nutné opět zvážít. Poté se buď ukládalo do zásobníků, anebo sjíždělo samospádem do periodické loupáčky v prvním patře.

Zrno je zde potřeba obrousit, to znamená zbavit ho obalové části – otrub, slupky, zadiny, klíčku a vousků. Zůstane jen vnitřní použitelná běl – kroupa. Zrno je vsypáno spádovou trubkou do podávacího systému. Ten ho v určitém množství v periodických cyklech dávkuje do stroje. Čas dávkování se dal i nastavit. Proto takovému stroji říkáme loupáčka periodická. Uvnitř stroje se rychle otáčí kovové perutě na discích a vrhají zrno na stěny bubnové skříně, kde je smírek. V důsledku toho se zrno obroušuje. Za určitý čas procesu se otevře klapka a obroušené zrno (kroupa) se sype společně se slupkami aj. do prostoru, kde jsou právě slupky – otruby, klíček, vousky odsáty do filtru ventilátorem. Loupačka byla vyrobena firmou Leopold Kašpar ze Šternberka, zhruba na konci 20. let 20. století.

Kroupy mohly být finálním produktem, ale zde pokračovaly v proměně na mouku. To znamená, že procházely válcovými stolicemi, obvykle až sedmkrát. Válcové stolice uvnitř přístroje byly tří typů. Ty se lišily jemností výsledného produktu, který prošel skrz.

Rozemletá směs opět korečkovými dopravníky vyjela do třetího patra. Tam bylo potřeba ji roztřídit

Rozebraný rovinný vysévač.

na jednotlivé druhy dle velikosti částic, tj. šroty, mouky, krupice aj. K tomuto sloužily rovinné vysévače.

Rovinný vysévač je soustava sít a přepadů v rámech nad sebou. Rámy visí na závěsech. Uprostřed stroje se otáčí svislý výstředníkový excentr napojený řemenem na transmisi. Ten udává stroji krouživý pohyb. Rozemletá směs se sype do stroje spádovou trubkou a přichází uvnitř na síta (jemná, hrubší, nejhrubší), kde se krouživým pohybem třídí (prosévá). Propadá tak postupně na další síta směrem dolů. Složitou soustavou oddělených propadů putují vytríděné sorty ze stroje do pytlovacích lávek. Spádové trubky jsou se vstupy a výpady vysévače spojeny textilními pytlíky.

Větší stroj byl vyroben na počátku 30. let 20. století firmou Josef Prokop a synové, menší pravděpodobně firmou Antonín Jeřábek z Velkého Meziříčí ve 20. letech. První třídil semletou pšenici, druhý žito.

Jednotlivé sorty bylo následně možno smíchat dle potřeby v míchačce. Byla-li žádaná krupice, musela rozemletá směs projít reformou.

Hrubší rozemletá směs – krupice a krupičky v sobě nesou příměsi otrubnatých slupek. To by mělo vliv na snížení kvality výsledných produktů. Stroj reforma tyto nestandardní příměsi vyčistí a krupice i krupičky roztřídí na jednotlivé druhy dle velikosti částic.

Směs padá spádovou trubkou na rámy se soustavou sít uváděné v kmitavý pohyb za pomoci excentru.

Šroták před renovací.

Postupuje po sítích a ventilátor v horní části stroje vytváří nasávaný vzduch. Ten vynesou lehké částice otrubnatých slupek nad síta, kde se zachytanou v kovových žlábcích. Vlivem vibračních žlábků jsou odděleně vyvedeny ven ze stroje. Nejlehčí částičky otrub odsaje ventilátor do filtru. Těžší částice krupic a krupiček zůstávají na sítích a v důsledku jejich kmitání dochází k roztřídění (prosévání) na jednotlivé čisté druhy, které padají do pytlů o podlaží níže. Síta jsou u vstupu jemná, u výpadu nejhrubší. Tento stroj byl opět vyroben firmou Josef Prokop a synové na počátku 30. let 20. století.

Samostatnou kapitolu v mlecím procesu tvoří šroťák, neboli mlecí zařízení se dvěma mlýnskými kameny. Mouka se s pomocí šroťáku doopravdy mlela zhruba do konce 19. století. Následně se užíval především při semínání krmných směsí pro dobytek.

Školní výlet dětí z Ostravy.

Budoucnost

Cílem byla a je úplná oprava vodního mlýna, demonstrační zprovoznění veškerého původního technologického vybavení, tak aby mohl mlýn sloužit jako muzeum. Galerijní aspekt počítá se zřízením stálé výstavní a prodejní expozice umělecké a lidové tvorby a pořádání kulturních a společenských akcí.

Již průběhu minulých let sloužily prostory mlýna například k výstavám fotografií a obrazů. Vystavovaly spolky jako Fotoklub Příbor, umělkyně Lada Věntusová nebo absolventi ostravských uměleckých škol. V rámci výstav pak proběhly autorská čtení či vystoupení cimbálových souborů.

Vystavené mlýnské kameny.

Současný pohled na mlýn.

Cílem je, aby galerii a muzeum v objektu využívali jak turisté, tak místní obyvatelé.

Celá lokalita se nachází u řeky Odry s jezem a soustavou rybníků, je dostupná přímo po značené turistické cyklostezce „Jantarová stezka“ z Ostravy a nalézá se rovněž na trase mezinárodní cyklotrasy Greenways. Mlýn je součástí Zámecké naučné stezky v Bartošovicích a je přístupný též po Odře člunem či kajakem ve směru od Suchdolu nad Odrou.

Kromě samotného zachování této technické kulturní památky patří mezi cíle také propagace Regionu Poodří i obce Bartošovic. To jak v rámci České republiky, tak v zahraničí, mlýn je totiž hojně navštěvován

cizinci, především původními obyvateli regionu a jejich potomky.

Mlýn je otevřen vždy po domluvě na čísle 737 136 309. Více informací pak najdete na stránkách www.bartosovickymlyn.cz nebo na facebookové stránce *Bartošovický mlýn*. Jste srdečně zváni k prohlídce!

Poděkování patří panu Davidovi Veverkovi, který zrestauroval a popsal stroje v Bartošovickém mlýně a panu Jaroslavu Zezulčíkovi z kunínské zámku, který poskytl informace k rodu Bönisch.

Další foto – viz barevná příloha.

Další korálek na náhrdelníku řeky Odry

Adolf Nytra (text a foto)

Poodří okolo klikatící se řeky Odry, která zde sbírá síly na počátku své dlouhé pouti k moři, aby se stala jedním z evropských veletoků, je chráněnou krajinnou oblastí s celou řadou zámků.

Jedním z nich je zámek v Jeseníku nad Odrou stojící zde od konce 16. století, který se postupně v průběhu posledních pěti století minulého tisíciletí přeměnil z vodní tvrze v pozdně barokní zámek. Zámky v Kuníně, Fulneku, Bilovci, Spálově, Bravanticích, Studénce, Nové Horce, Novém Jičíně, Odrách, Výškovicích, Zábřehu, Bravanticích, Sedlnici, Bartošovicích a Hukovicích tvořily korálky navlečené na řece Odře. Ne všechny tyto korálky měly to štěstí a rozkutálely se zejména v druhé

polovině minulého století za čtyřicetileté vlády proletariátu do zkázy a zapomnění.

K pohnutému osudu zámků v Odrách, Hukovicích, Výškovicích, které již vymizely z map měl vážně nakročeno i zámek v Jeseníku nad Odrou. Naštěstí byl před lety koupen od náhradního restituenta a je devátým rokem opravován. Ještě není vše hotovo podle plánů posledního majitele – tedy sloužit veřejnosti vytvořením stravovací a ubytovací kapacity. Cílem je rovněž vytvořit galerii pro duševní kulturu a pěkné prostředí pro společenské akce a setkání. V současnosti je již veřejnosti k dispozici restaurace a lovecký salonek. Přáním majitele zámku je také, aby se stal

Fasáda zámku před opravou, pohled ze zadní části od parku.

kulturním stánkem pro koncerty, hudební večery, besedy a podobně. Akce tohoto typu již proběhly a jsou plánovány i v budoucnosti. Lze se také již ubytovat, pro hosty je připraven dvoulůžkový pokoj. Všechny prostory jsou zařízeny stylovým nábytkem. Nábytek, kterým je zámek citlivě vybaven, vytváří ideální prostředí pro posezení s partnerem, přáteli, rodinou. Prostor pro neopakovatelné a nezapomenutelné události jako jsou rodinné oslavy, svatby a setkání. Ještě zbývá dodělat dva

třípokojové a čtyřlůžkové apartmány. Též zbývá dokončit galerii. Ta bude umístěna v úchvatném půdním prostoru, který je sám o sobě uměleckým dílem, před kterým se pozorovatelé tají dech. Ve sklepení, v prostorech s klenbami z režných cihel, je v plánu vybudování wellness se saunou a vířivou vanou.

Oprava a rekonstrukce zámku z kovovýrobní dílny a skladu brambor zpět na pozdně barokní zámek byla velmi důkladná zejména v boji s dřevomorkou i porušenou statikou. To, co bylo necitlivě zbouráno, bylo znovu postaveno. Stálo to ale za to zachránit a uchovat jeden z nejstarších dochovaných krovů toho typu u nás tvořený konstrukcí tzv. ondřejských křížů. Jeho krása spočívá v tom, že jej na délce 40, šířce 13 a výšce 8,5 metrů nepodpírá ani jeden trám. Také se podařilo zachránit všechny neckovité klenby se štukovými výzdobami ve druhém nadzemním podlaží pomocí statického zajištění tzv. ankování, kdy byly jednotlivé zdi staženy ocelovými táhly. Bohužel se na zámku nedochovalo nic z interiéru po nuceném odchodu posledních majitelů zámku, kteří byli odsunuti do Německa. Veškeré zařízení bylo rozkradené, a co nešlo ukrást, bylo alespoň zničeno.

Zámek leží na okraji obce v malém anglickém parku, který byl také za pomoci Agentury ochrany přírody a krajiny zrekonstruován a zejména na jaře září krásnými barvami rododendronů pod korunami

Fasáda zámku po opravě.

Hotelový pokoj.

mohutných starých stromů. Krásu prostředí umocňuje přilehlý rybník a pasoucí se koně z jízďárny v sousedství zámku. Zámek i přilehlé okolí staletými, formované přírodou i člověkem vytváří pocity, že to tu vše k sobě nějak patří a láká k procházce po okolí nebo posezení v zámeckém parku. Nejlepší je přijet a tyto pocity osobně zažít, což můžete brát jako pozvání.

Nový vlastník zámku se stal pokračovatelem majitelů, kterými byli například Ludvík z Tharoulle, Jan Bernard ze Zvole, Jan Kryštof z Pruskova, Anna Kateřina z Kochtic, Rudolf Kryštof, svobodný

pán z Wittenu, František Reinhold, hrabě z Andlern-Wittenu, František Filip z Andlern-Wittenu, Marie Walburga, hraběnka z Truchsess-Zeilu, rytíř Valentin Laminet z Artzheimu, Franz Hubert, rytíř z Weyershofenu, Emanuel Julius Roger de Rosequier, markýz de Miremont, Maxmilián Viktor, hrabě de la Fontaine und d'Harnoncourt-Unverzagt, Ferdinand Zinner, Paulina Zinner, Sarolta Wegener, Jiří Bajnar. Také ale státu – v užívání JZD.

Díky důkladné a poctivé opravě je dnes již jisté, že zámek bude sloužit budoucím generacím ještě dlouhou dobu a bude tak moci pokračovat jeho historie. V současnosti je připravována výzdoba chodby erby majitelů zámku a další výše zmíněné práce tak, aby mohl zámek nabídnout veřejnosti všechny plánované služby.

Pokud Vás tento článek zaujal, můžete se dočíst o akcích, které již proběhly a rovněž o plánovaných akcích a životě zámku v Jeseníku nad Odrou na internetu prostřednictvím Facebooku: Zámek Jeseník nad Odrou nebo webových stránek na www.zamekjesenik.com Také si zde můžete prohlédnout fotografie z dřívějších akcí, objednat si poskytované služby a podobně.

Interiér restaurace.

Adolf Nytra, majitel zámku

Kontakt: Info@zamekjesenik.com

Varhošť (Haslicht)¹⁾ a samoty Stampfgrund (Štomparňa) a Schwarzmühle (Schwarzův mlýn)

Jana Krejčová

V roce 1131 držela olomoucká kapitula ve vsi Vargosci jeden lán, jak dokládá tzv. Zdíkova listina, v níž je Varhošť jmenován spolu s dalšími dvě stě pěti statky.²⁾ Obyvatelé si osmisté výročí první písemné zmínky připomněli v roce 1931. V dalších letech byla obec např. v majetku moravského markraběte Jošta, koncem 14. století již ale byla biskupským lénem, drželi ji např. Zdeněk ze Šternberka, Václav z Doloplaz či Vilém z Pernštejna nebo Bohuslav Prusinovský z Víckova a Jetřich Podstatský z Prusinovic (1565) a další.³⁾ K roku 1521 je Varhošť uváděn jako městečko s právem trhu.⁴⁾ Podle narovnání ze 16. ledna 1581 patřil varhošťský statek a městečko Varhošť k majetku Hynka Bruntálského z Vrbna na Bystřici a jeho manželky, panství pak prodal v roce 1610 Jiřík starší Bruntálský z Vrbna olomoucké kapitule.⁵⁾ Varhošť spolu s Velkou Bystřicí, Nepřívazí, Posluchovem, Čechovicemi a Mrsklesy se tedy stal součástí kapitulního bystřického panství.⁶⁾

V průběhu třicetileté války a po ní zanikla většina část obce a údajně i fara, ta spolu s kostelem měla

ve Varhošti být již v roce 1490.⁷⁾ Poté patrně přišli noví němečtí osídlenci a v 1677 byla obec poprvé německy jmenována jako Haslicht (lze přeložit jako Lískové či Zaječí, český název snad odvozen od osobního jména). Do olomouckého okresu byl Varhošť začleněn po zrušení patrimoniální správy. V době od 6. do 16. listopadu 1918 některé z obcí olomouckého politického okresu (Hrubá Voda, Hlubočky, Nepřívaz, Jestřabí, Varhošť, Posluchovy, Pohořany a Véska) podepsaly na základě usnesení obecních výborů petici za přičlenění provincie Sudetenland k Německo-rakouské říši. Československé vojsko provincii obsadilo a situace se uklidnila.⁸⁾ Po vzniku Československa stoupl počet českých obyvatel na osm osob (1921). Od třicátých let 20. století měla obec autobusové spojení s Olomoucí, službu poskytovala firma Belloni.⁹⁾ V roce 1938 byla obec zabrána do Říše a po skončení druhé světové války se vrátila do olomouckého okresu.

Od východu obec chránil Fidlův kopec, nejvyšší v Oderských vrších. Usedlosti postavené většinou z kamene, byly průčelím obráceny do ulice, vchody

Pohlednice. Rychta, škola, pramen Odry, hostinec, fořtovna. Foto archiv J. Machala.

byly chráněny závětrím a v nikách na několika průčelích byly vystaveny sošky světců. Dle fotografií zjišťujeme, že ještě před rokem 1940 měla některá stavení střechu pokrytou šindelem, např. dům čp. 58 Wilhelma Hausnera.¹⁰⁾ V okolí bylo známo, že ve Varhošti je kvalitní hrnková hlína, kam pro ni jezdili zahradníci.

Varhošť spolu s Nepřivází a dříve i s Hrubou Vodou (dnes Hlubočky-Hrubá Voda, již mimo vojenský újezd Libavá) patřil do farního obvodu jestřabského a do děkanství velkobystřického. Zemřelí byli pohřbíváni na hřbitově v Jestřábí.

Ve staré varhošťské kapli, patrně postavené na místě původního kostela, doloženého údajně v zemských deskách k roku 1490, byly slouženy pouze dvě mše svaté ročně.¹¹⁾ Zrušena byla v roce 1887 s úmyslem postavit novou, a to s pomocí tehdejšího libavského faráře a budišovského děkana P. Vinzenze Hausnera, varhošťského rodáka. Ten rovněž nechal v roce 1888 přistavět zvonovou věž s kůrem, střechu pokrýt břidlicí a zavěsit nový zvon. Pořídil rovněž potřebné mešní náčiní a harmonium pro doprovázení církevních zpěvů. Obec si jeho darů velmi považovala. U jestřabského farního úřadu složil nadaci na sloužení dvou mší svatých na spásu jeho duše. Z jeho iniciativy byla ve Varhošti postavena i nová školní budova. Kaple i škola byly slavnostně požehnány v jeden den, tj. 4. listopadu 1888.

Nová neorientovaná **kaple sv. Notburgy** stála asi v polovině obce na návsi, která vznikla rozšířením komunikace z Velkého Újezdu do Velké Střelné. Ze západní strany byla náves určena cestou, z východní potokem, naproti kaple byl rybník. Západním směrem od kaple stál Eneklův hostinec č. p. 59, nazvaný U pramene Odry, severněji od něj vedla tzv. Kostelní pěšina (Kirchensteig), po které se chodilo do farního kostela a na hřbitov do Jestřábí. Naproti byla postavena budova obecné školy č. p. 62 z roku 1889 (dvoutřídky), za hostincem v úrovni kaple stálo mohutné stavení rychty č. p. 36 o dvou podlažích, zvalbenou střechou a třemi stodolami.¹²⁾ Prvním rychtářem zmíněným k roku 1505 byl Bartl Hampel, později se na rychtě vystřídali Reimerové, Braunerové, posledním rychtářem byl snad Josef Bauer. Jihovýchodním směrem od kaple situovaná fořtovna č. p. 20 byla nákladem olomoucké kapituly opravována ještě ve 30. letech 20. století. Fořt spravoval kapitulní varhošťský revír.

Svatá Notburga Ebenská, patronka varhošťské kaple, vyznavačka, se narodila v roce 1265 v Rattenbergu (Rakousko, Tyrolsko), na tamním zámku pracovala jako služka. Zemřela 14. září 1313, pohřbena je v Ebenu poblíž Salcburku, kde je jí zasvěcen kostel. Sochu sv. Notburgy si pořídili i ve Staré Vodě, bývala v nové kapli zasvěcené rolnickým patronům sv. Isidorovi, Vendelínovi a sv. Notburze. Ona, ale i oba světci, byli uctíváni

především německy hovořícími katolíky. Vyobrazení sv. Notburgy najdeme na malbách, sochách, de-voční grafice, vitrážích; rakouská pošta dokonce vydala s obrazem sv. Notburgy poštovní známku. Její svátek se připomíná v den její smrti 14. září.

Litografie se sv. Isidorem a sv. Notburgou. Archiv J. Krejčové.

Podélná stavba kaple byla krytá sedlovou střechou, nad závěrem zvalbenou. Hranolová věž v průčelí kaple tvořila mírný rizalit a její zdivo jen nevýrazně vystupovalo nad hřeben střechy. Byla ukončena jehlancovou střechou, ve vrcholu s makovicí a křížkem, hřeben střechy završil polygonální sanktusník s cibulí a křížkem. Fasáda byla hladká, po stranách lodi prolomena dvěma okny s půlkruhovým záklenkem. Do kaple se vcházelo podvěžím, to jest od rybníku, a to pravouhlym vstupem, nad nímž byl ve štuce proveden latinský kříž.

Skromný oltář varhošťské kaple lze popsat dle fotografie Julia Mücka.¹³⁾ Dřevěný svatostánek ve vrcholu ukončený jetelovým křížem s ukřížovaným Kristem spočíval na mramorovém oltářním stupni, který kapli věnoval P. V. Hausner. Z každé strany svatostánku byly postaveny dva větší svícny se svíčkami, na hořejším stupni dva menší, v jejich středu byl nevelký obraz patronky kaple sv. Notburgy-almužnice. Motiv odpovídá např. oltářnímu obrazu v Ebenu či v Heiligengrabu. Na zadní stěně presbytáře byl zavěšen obraz s neidentifikovatelným motivem. Před oltářem visela lampa s věčným světlem. Interiér doplňovaly dvě řady lavic. K vybavení kostela ve třicátých letech minulého století patřila stříbrná monstrance v hodnotě 50,- Kč (nejdražší předmět), stříbrný kalich s paténou, čtyři oltářní svícny z mosazi, cínové mešní konvičky s tácky, z parament kostel vlastnil kasule, alby s krajkami, humerál, cingulum, korporál, purifikatorium, antipendium, tři ručníky, dále oltářní koberec, misál, mešní pult, oltářní zvonky atd. Zvon pojmenovaný po patronce kaple byl žehnán 4. září 1910 delegovaným knězem. Tehdy potvrzení o žehnání zvonu vystavilo z neznámého důvodu

brněnské biskupství. Větší ze dvou varhošťských věžních zvonů byl zakoupen v roce 1925.¹⁴⁾ Po čase musela být opravena věž a závěsné zařízení pro zvony, zrestaurován byl i tabernákl.

Život podle katolických zásad a víru obyvatel dokumentuje téměř sto procentní počet katolíků a množství soch světců umístěných v nikách v průčelích stavení. Z minulosti známe případ vyslyšení prosby Adama Mücka, uzdraveného v roce 1726 na přímlovu Jana Sarkandera, jehož úcta nebyla ještě vzhledem k tomu, že nebyl blahoslaven, povolena.¹⁵⁾

V rámci jestřabské farnosti chodili Varhošťští na svátek sv. Anny na pouť do Staré Vody, a to pěšky, jak bývalo zvykem. Bývalo jich celkem kolem 400 osob (1926), procesí provázela varhošťská kapela. V roce 1929 cestu již vykonali autobusem. U starovodského poutního kostela je zaznamenána mešní nadace Eleonory Wagnerové, vdovy z Varhoště, složená 7. července 1852 ve výši 40 zl. CM.

Mezi desítkami pověstí z Libavska je nejznámější ta o Bílém kameni. Její hrdina, údajně švec Ignatz Hausner, poctivý a chudý člověk, pocházel z Varhoště. Nemohl se více dívat na své hladové děti, proto odešel z domu, aby ukončil svůj život. U skály ho zastavil myslivec-čert, kterému se upsal za slíbených deset let blahobytu. Po uplynutí stanovené doby se měli setkat u černé skály a čert si měl ševce odnést do pekla. Ševce zachránila svým nápadem jeho žena, černou skálu spolu natřeli bílou barvou a čert místo nenašel. Skála se chodí bílit i v současné době a po Bílém kameni je nazvána cykloturistická akce konaná na Libavě.

Usedlíci využívali každé příležitosti ke slavnostem, tak jako tomu dříve bývalo. Tak např. poslední neděle v červenci roku 1935 u příležitosti 45. výročí založení hasičského sboru ve Varhošti, kdy novou hasičskou motorovou stříkačku žehnal jestřabský farář P. Josef Noppes, se slavností samozřejmě zúčastnily hasičské sbory z okolních vsí. Součástí oslav bylo i kladení věnců školačkami v úloze

čestných mladých dam (mladší dívky) a čestných dam (starší děvčata) u pomníku padlým v první světové válce.¹⁶⁾

Na velikonoční pondělí obyvatelé v rámci farnosti zúčastňovali jízdy kolem osení (Saatreiten). Chlapci před slavností své koně svátečně vystrojili, kolomazí načernili kopyta a pročesali hřívy a ocasy. Shromáždili se v Jestřábí u farního kostela, kde na ně čekal farář s ministranty. Hlavní jezdec dostal svíci a poté měl proslov, farář každého jezdce a každého koně pokropil svěcenou vodou. Jezdci třikrát objeli kostel a vyjeli do polí v čele s vedoucím jezdcem s křížem, zatímco se farníci v kostele modlili růženec. Po návratu se všichni společně zúčastnili slavnostní mše. Smyslem jízdy do osení bylo, aby Bůh požehnal a pole přinesla dobrou úrodu. Zvyky a svátky, které provázely usedlíky po celý rok, jejich odchodem samozřejmě zanikly.

Nová doba

Obec byla osvobozena 8. května v ranních hodinách. Nová správa obce (komisariát), se usídlila v místnostech obecné školy.¹⁷⁾ Za prvního komisaře byl Čechy vybrán Emil Polzer, varhošťský rodák z domu č. 65, který byl německými obyvateli označován jako nemilosrdný člověk.

Do doby, než byli původní obyvatelé odsunuti, musely ženy a dívky denně pěšky chodit sedm kilometrů do Velké Střelné, kde pásly a dojily krávy. Odměnu žádnou nedostávaly. První němečtí starousedlíci museli opustit své domovy již 28. dubna 1946, byli odvezeni koňskými povozy do sběrného tábora do Slavonína, poté následovaly ještě tři transporty, s prvním pobytem v táborech ve Slavoníně a Lutíně. Tam byla jejich zavazadla znovu převážena a prohlédnuta. Po nějaké době byli přepraveni do cílových stanic v Německu. Celkem bylo vysídleno 81 rodin, což činilo 340 osob.

Podle patnácti zachovaných seznamů konfiskovaného majetku německy mluvících obyvatel, které sestavovali již noví osídlenci, bychom si mohli udělat úsudek o vybavení domů v době před jejich odchodem, ale patrně musíme počítat i s tím, že do těchto seznamů nebyly zapsány všechny předměty, především ty, které byly cennější, a proto si je osídlenci nezákonně ponechali. Nicméně mimo běžného nábytku (stůl, židle, postele, kredenc, skříň, skříňka na potraviny, kamna či sporák, ojedinele truhla či dřevěný kufr, lavice, regály, police), nutného vybavení hospodářství (běžné nářadí vč. kosiska, putny, štoudve, kbelíku, koše, díže, vany na praní, trok, trakaře, cepu, ručního šrotovníku) se jen v pěti případech vyskytují obrazy (jeden velký a pět malých v č. p. 73, dva obrazy v č. p. 69, který patřil rodině ševce, šest obrazů bylo u Losertů v domě č. p. 39 a dva v č. p. 10), nástěnné hodiny jsou zaznamenány jen v č. p. 69, v kovárně č. p. 71 byly mimo vybavení

Čestné dámy před kladením věnců u pomníku padlých.
Foto J. Mück.

dílny i saně s volantem, v domě č. p. 69 zůstala i kráva, husy a slepice a zemědělské stroje, jako dřevěný pluh, dřevěné brány, pohrabovač, plečka, ruční mlátička, ruční řezačky, decimálka, lejta na 150 litrů a vybavení ševcovské dílny (to i v č. p. 64). Göttlicherův hostinec byl vybaven i dvěma obrazy, kulečnickem a kupeckými váhami, k zajištění hospodářství bylo potřeba pluhu, bran, oborávače a dvou vozů pro kravský zápřah, v domě č. p. 51 zůstala mj. ruční mlátička, fukar a ruční řezačka, podobně v č. p. 10 byly zanechány brány, mlátička a řezačka, ale i hřbitovní kříž. Šicí stroj je zaznamenán u rodiny Niessnerů (smíšené manželství, č. p. 53) a v domě č. p. 47. V několika staveních je zapsáno i stolařské nářadí, jako různé pily, hoblíky apod. Zajímavostí je dětská kolébka (v č. p. 2). V několika staveních jsou přiznány petrolejové lampy.¹⁹⁾ Postupně přišlo do Varhoště 170 českých osídlenců, byli mezi nimi např. Brokešovi, Hrtusovi, Matyášovi, Plockovi, Týdlačkovi a další. Kratší dobu do začátku června 1946 funkci komisaře vykonával Jaroslav Paprstka, a to i v Jestřabí.¹⁹⁾

První volby do místního národního výboru se konaly 24. června 1946, z celkového počtu 12 mandátů obdržela KSČ pět a Československá strana lidová sedm mandátů. Předsedou byl 5. července 1946 zvolen Jaromír Matyáš (kandidoval za ČSL), prvním náměstkem Josef Vrážel (KSČ), za členy rady byli zvoleni Rudolf Novák (KSČ) a František Koňářík (ČSL).²⁰⁾ Do finanční komise byli delegováni a radou ONV již 9. března 1946 schválení učitel František Hudeček, sociální demokrat, lesní správce Jaromír Matyáš, kandidát za ČSL, Dalibor Spáčil (KSČ) a Karel Víta (KSČ). Ještě minimálně koncem července 1946 podnikali v obci tři živnostníci, tj.: pohostinství a zároveň obchod smíšeným zbožím vedl národní správce Lubomír Vychodil a obuvnictví národní správce Pavel Bechyněc.²¹⁾

Obec byla v roce 1946 znovu vysídlena a zabrána Československou lidovou armádou v rámci vojenského výcvikového tábora Moravský Beroun se sídlem ve Městě Libavé (předchůdce vojenského újezdu Libavá). Všichni novoosídlenci byli nuceni obec opustit, někteří z nich se vrátili do svého původního domova (především Nový Hrozenkov), jiní osídlili volná místa v pohraničí, většina odešla na Bruntálsko, tj. do Staré Vody u Andělské Hory, Široké Nivy a Podlesí pod Pradědem.²²⁾ Za investice byli odškodněni, náklady, které vložili do obdělání půdy a případně i do oprav domů či hospodářských stavení, jim byly státem uhrazeny.²³⁾ O náhrady žádali např. František Řehák (č. p. 1), Jan Plocek, Rudolf Novák, Josef Červinka, Josef Lazovský, František Týdlačka, Alexander Milčevič. Z písemností je patrné, že ve Varhošti zůstal jeden starousedlík, a to Jan Týlich (č. p. 46).

Podle usnesení rady ONV v Olomouci ze dne 17. února 1948 byla provedena revize obecního

hospodaření zrušených obcí, mj. i Varhoště, a to v době od osvobození do vysídlení. Protože obecní agendu vysídleného Varhoště převzal MNV v Hlubočkách, konala se revize již tam. Písemnosti Varhoště, které se zachovaly, převzal olomoucký okresní archiv, a to až 28. června 1971.

O vybavení varhoštské kaple sv. Notburgy se přihlásil farní úřad v Korytné. Konzistoř mu 15. října 1947 sdělila, že zasilá menší zvon, jehož příjem měla farnost potvrdit, což učinila 8. listopadu 1947: „FÚ v Korytné potvrzuje tímto s upřímnými díky došlý zvonek do naší farnosti. Za laskavé služby, které nám byly prokázány zapůjčením tohoto, byť i malého zvonku, vzdává jménem svým a všech farníků upřímně Pán Bůh zaplat' Josef Rybka, farář.“ Zda ještě zvonek v Korytné zvoní, se nepodařilo zjistit, na dotazy autorky současný duchovní správce nereagoval.

V roce 1949 se Varhošť stal součástí vojenského újezdu Libavá, demolován byl o rok později.

Zbytky stavení v horní části obce. Foto M. Krejčí.

Kněží-rodáci

Mons. Vinzenz Hausner, velký dobrodinec farního kostela v Jestřabí a rodné obce a její kaple. Narodil se 22. února 1830 Vinzenzovi a Johanně Hausnerovým v usedlosti č. p. 1, pokřtěn byl ještě téhož dne.²⁴⁾ Na kněze byl vysvěcen v roce 1856. Působil ve Městě Libavé jako farář, v té době zastával též funkci budišovského děkana, odtud odešel do duchovní správy do Mohelnice, kde působil 23 let. Tam také 8. června 1906 oslavil své padesáté kněžské výročí, k němuž byl jmenován papežským čestným komořím. V souvislosti s tímto výročím daroval farnímu jestřabskému kostelu 2.000,- korun. Také na svou rodnou obec nezapomínal, varhoštské kapli např. daroval 1. srpna 1888 100 fl.²⁵⁾ Z Mohelnice finančně podporoval i varhoštského učitele, v devadesátých letech 19. století postupně založil jestřabský varhanní a zvonový fond, do kterého dále přispíval.²⁶⁾ Zemřel jako konzistořní rada, asesor, arcikněz, papežský domácí prelát a kroměřížský kanovník, mohelnický farář a děkan, rytíř c.k. řádu Františka Josefa

22. dubna 1913 v Mohelnici. Tam byl 26. dubna do čestného hrobu i pohřben, posledních poct se zúčastnilo sedmdesát kněží a samozřejmě zástupci rodné obce. Ta si svého rodáka často připomínala.²⁷⁾

P. *Johann Hausner*, příbuzný Mons. Vinzenze Hausnera, narozený roku 1885 v Kozlově na Libavě, se rovněž dal na studium teologie. To již ale bydlel ve Varhošti. Vysvěcen byl v Olomouci, 10. července 1910 měl primici, jíž se zúčastnila celá farní obec a samozřejmě Mons. V. Hausner, který při této příležitosti daroval varhošské kapli nový zvon v ceně 267,87 korun a dalších tisíc korun do varhošského chudinskému fondu. Jeho sestřenice Theresia Hausner darovala peníze na místní chudé, její nadace měla nabýt platnosti po její smrti. Mezi hosty tehdy patřili Mons. ThDr. Jiří Láška z Velké Bystřice, který měl kázání, P. Jan Křtitel Láška, konsistorní rada, děkan a farář v Horní Moštěnici, sekretář arcibiskupské konzistoře P. Karl Lorenz, P. František Stavinoha, dómský vikář, P. Jan Kleveta, katecheta z Velké Bystřice, P. Alois Urban, farář v Jestřabí, P. Rudolf Linhart, kooperátor v Jestřabí, farář ve Velké Střelné P. Ludvík Novák a jiní.²⁸⁾ P. J. Hausner působil např. v Jakartovicích, zemřel 20. srpna 1950.

Jiní rodáci

Liborius (Franz Johann) Hausner Edler von Hauswehr, polní maršál-poručik císařské armády, narozen 30. března 1834 ve Varhošti v domě č. p. 33, jméno patrně dostal po tehdejším jestřabském faráři P. Liborovi Czechovi. Po absolvování olomouckého gymnázia v roce 1859 vstoupil do rakousko-uherské armády. Jeho nadřízeným byl arcivévoda Evžen Habsburský, velmistr řádu Německých rytířů, sídlící v Bruntále. V první světové válce bojoval L. Hausner na ruské frontě. Byl nositelem mnoha vyznamenání, mj. i Leopoldova císařského rakouského řádu. Zemřel 9. listopadu 1925 v Korneuburgu v Dolních Rakousích.²⁹⁾

Julius Röder, zakladatel a správce tzv. *Heimarchiv für die deutsche Sprachinsel um Olmütz*, genealog a významný badatel v dějinách Olomouce a okolních německých obcí, autor např. *Geschichte der Olmützer Schützengesellschaft*, *Die Olmützer Künstler und Kunsthandwerker des Barock* nebo *Geschichte der Vorstadt-Pfarrkirche „S. S. Ap. Philippi et Jacobi“ in Olmütz*. Soustředil velké množství písemného a obrazového materiálu, zabýval se např. i hudebním skladatelem a právníkem Antonem Schönem Engelsbergem, nejvíce úsilí snad věnoval dějinám Nových Sadů (Neustift, nyní městská část Olomouce) a jejich církevních objektů. (Na Nových Sadech žilo v 19. století množství osob pocházejících z Libavska.) Později se stal archivářem města Uničova. Narodil se ve Varhošti 17. listopadu 1891, měl nejméně dvě děti (dcery Kunu a Helmtraut), zemřel 5. července 1974 v Möttingenu (Německo). J. Röder v roce 1953

založil měsíčník *Olmützer Blätter*, věnující se vlastivědě a historii Olomouce a střední Moravy, vzpomínkám a informující o současném životě vysídlené komunity. Časopis vychází v Nördlingenu, nyní partnerském městě Olomouce. Více viz Hemmerle, R.: *Julius Röder, Archivar*. *Olmützer Blätter*, 39, 1991, s. 134.

Jeho příbuzným byl *Moritz Röder*, který v letech 1901–1925 působil na Obecné škole na Nových Sadech jako ředitel. Založil při škole okrasnou, ovocnou a zeleninovou zahradu. On a jeho manželka Anna Röder se zúčastnili slavnostní primice P. Johanna Hausnera.

Mlýny, voda

V severní části obce pramení Varhošský potok, protékající celou obcí až k vodnímu mlýnu *Stampfgrundhaus* č. p. 37, dříve 39 (tj. mlýn na „tlučení kaše“, nyní nazývaný Štomparňa), údolím zvaným Stampfgrund (Stoupy, níže Hadovec). Mlýn stával po levé straně cesty z Varhoště do Daskabátu. Varhošský potok neměl mnoho vody, proto byly vybudovány dva rybníky, tzv. zástavy. Dále byl potok veden uměle vybudovaným korytem do Velkého Újezdu. Dle gruntovnice byl tento mlýn ve Varhošti již v roce 1645. Ke konci 18. století býval v držení rychtářského rodu Bayerů. Koncem 18. století zde provozoval olejnou (Stampfmühl, tj. stoupa) domkař Anton Wiesner, od roku 1899 Franz Wiesner, později místo bylo označováno

Mlýn Stampfgrund, třicátá léta 20. století.

<http://www.baerner-laendchen.de/Haslicht.htm>

jako Bělidlo. Posledním mlynářem byl až do odsunu Raimund Hausner. Mlýn a obytná stavení byl zničen v roce 1948 v rámci vojenských cvičení, kdy posloužil jako cíl bombardérů Československé lidové armády.

Druhý mlýn zvaný *Schwarzův (Schwarzmühle)* č. p. 40 pracoval na řece Odře a byl vůbec prvním mlýnem na její cestě od pramene. Stával na opačném konci vsi, tj. na severní straně stejně jako pila na Odře zvaná *Schindelmühle* č. p. 55. Pila bývala v majetku bystřického velkostatku olomoucké kapituly, prodávalo se tam i drobné dřevo v otýpkách. Dnes ji připomíná jen vodní nádrž (rybníček). Posledním majitelem Schwarzova mlýna byl Ernst Schwarz.³⁰⁾

Schwarzmuhle na Odře, třicátá léta 20. století. www.libavsko.eu/historie/varhost

Z mlýnů zůstaly jen nepatrné zbytky zdiva a osy kol. Na některá zaniklá stavení, stejně jako tomu je i jinde na Libavé, dosud upozorňují zdivočelé ovocné stromy. U obce Varhoště se zachoval soupis studní a pump, kterých k 25. listopadu 1896 bylo dvacet pět.³¹⁾

Větrný mlýn je ve Varhošti zmíněn ke konci roku 1750.³²⁾ Údajně byl beraního typu a stával mezi Varhoštěm a Jestřabím a v činnosti byl až do roku 1942.

Kaple, sousoší, kříže, sloupky

Zděná kaple postavená na začátku varhošťského údolí při cestě směřující do Velkého Újezdu. Podle dochované fotografie nelze určit, zda šlo o prostorovou či výklenkovou kapli (tzv. poklonu). Patrně to ale byla stavba na obdélném půdorysu se sedlovou střechou nad půlkruhovým závěrem. Nad profilovanou korunní římsou měla trojúhelníkový štít s vysokým železným křížem jetelového typu. Naproti průčelí kaple stával dřevěný(?) kříž.

2. Pramen řeky Odry se nacházel v těsné blízkosti hranice dvou panství, tj. veselíčského (Kozlov) a metropolitní kapituly (Varhošť). Bývaly spory o to,

Kaple na začátku varhošťského údolí. Foto archiv M. Valovič.

komu pramen patří, proto kapitula koncem 19. století zřídila druhý pramen, vzdálený zhruba 80 metrů od původního. Měl podobu studánky obložené dřevem. Nad ní byl postaven **dubový sloupek** se stříškou chránící obraz Panny Marie. Voda z tohoto pramene tekla do vyzděné studánky pramene původního. Nakonec kapitulní pramen vyschl.³³⁾

3. U tzv. kostelní pěšiny, kudy chodili obyvatelé Varhoště do farního kostela do Jestřabí, vzdáleného jeden kilometr, a na jestřabský hřbitov, bylo postaveno asi tři metry vysoké kamenné, původně patrně polychromované **sousoší sv. Jana Nepomuckého almužníka**, tj. světce dávajícího chlapci almužnu do nastavené misky či kasičky. Sousoší obec získala ze zrušeného olomouckého kostela P. Marie na Předhradí snad ve třicátých letech 19. století, kdy bylo údajně okolí Varhoště napadeno sarančaty. Ty díky silnému mrazu v noci na 16. května pomrzly. Varhošťští si proto z Olomouce vyžádali sochu sv. Jana Nepomuckého, protože v ten den se slaví jeho svátek.³⁴⁾ Jiná verze uvádí vztyčení sochy na památku velké bouřky, která nadělala mnoho škod např. na staveních v Hrubé Vodě, obci patřící do stejné farnosti. Obyvatelé Jestřabí, Nepřívazi, Varhoště a Hrubé Vody učinili slib, že každého roku 16. května budou tento den světit coby den památný, a tak se také dělo. Sochu dovezl tehdejší rychtář Baier, vůz táhlo čtyřspřežení. Podle učiněného slibu v ten den vodil kněz průvod k soše, všichni se modlili litanie ke sv. Janu Nepomuckému, Te Deum pak slavnost ukončovala. Po návratu bývala ke cti

Sousoší sv. Jana Nepomuckého, almužníka. Foto J. Mück.

světce a za odvrácení povodní a všeho zla sloužena mše svatá. Bohužel k soše neexistuje žádný doklad o jejím nabytí.³⁹⁾ Údajně v podstavci sochy sv. Jana Nepomuckého byly uloženy ostatky Jana Sarkandera, což není vyloučeno vzhledem k tomu, že Sarkander byl po své mučednické smrti pohřben v kapli sv. Vavřince kostela P. Marie na Předhradí. Záběr na sochu obklopenou čtyřmi starými lipami a ozdobenou girlandami a břízkami, patrně k svátku sv. Jana Nepomuckého, pořídil Julius Mück. U sochy se zastavovalo procesí mířící od Velkého Újezda do Staré Vody.³⁹⁾

4. Před vchodem do kaple sv. Notburgy stával mezi dvěma stromy vysoký **kamenný kříž** pořízený obcí, s nápisem Errichtet / von der Gemeinde / Haslicht 1867(?). Byl charakteristický výraznou římsou, dělicí jeho podstavce, která je typická pro práce olomouckého kameníka Ernesta Melnitzkého, který také kříž dodal. Nad římsou byla vytesána písmena IHS vložená mezi svázané palmové listy. Fotografie zachovaného podstavce kříže se signaturou viz <http://www.zanikleobce.cz/index.php?detail=49257>.

5. Dřevěný kříž Josefa a Josefy Mückových.

Peníze do udržovacího fondu na jeho obnovu se skládaly již od devadesátých let 19. století.³⁷⁾

6. Josef Hausner, majitel usedlosti ve Varhošti č. 13, dal na místě zchátralého dřevěného kříže stojícího uprostřed svého pole, zřízeného svého času manžely Josefem a Josefou Mückovými, postavit nový kamenný kříž. Tento kříž byl zehnan 14. června 1931 za velké účasti farní obce z Jestřabí a Varhoště. **Hausnerův kamenný kříž** vztyčený na skalce z kamenů, se dodnes nachází v polích u bývalého Varhoště. Kamenná deska zabudovaná do skalky pod patou kříže nese tento nápis: Wohin mein lieber Wandersmann. Bleib doch ein Wenig stehn. Betrachte Jesu Blutgen schweiss. Dann gehe weiter deine Reiss. Errichtet von Familie Hausner 1931 (Kam spěcháš, můj milý poutníku, zůstaň alespoň chvíli stát, pohled na Ježíše potíciho krev a pak jdi dál svou cestou. Pořídila rodina Hausnerova 1931). Vlastní kříž již není kompletní, po jeho stranách stojí ještě dva

Hausnerův kříž. Foto M. Krejčí.

Nápisová deska na Hausnerově kříži. Foto M. Krejčí.

vzrostlé kaštaný.³⁹⁾ Nápisovou desku dodala olomoucká kamenická firma Jaroslava Leo Urbana.³⁹⁾

7. Blíže neurčený **kříž** stával severně od okresní cesty vedoucí do Jestřabí, snad to byl kříž založený Johannem Dörrichem patrně v roce 1900.⁴⁰⁾

8. **Dřevěný kříž** jetelového typu s figurou Krista, malovanou na plechu, stál ještě v roce 1993, ale již bez korpusu. Na kříž vzpomínala Maria Losert.⁴¹⁾ Když byla služebnou u sedláka Josefa Wagnera, nosila vždy v pátek večer do Jestřabí sedláku Wansnerovi máslo, aby ho mohl v Olomouci na sobotním trhu prodat. Většinou to bylo až v devět hodin večer nebo i později, než skončila s prací a mohla se vydat na cestu. Cesta byla lemována stromy, stála u ní i socha sv. Jana Nepomuckého. Blízko se tyčil i vysoký dřevěný kříž s korpusem Krista malovaným na plechu, kterému se říkalo Rychtářův. Vždy, když ho mījela, modlila se, aby ji Bůh uchránil do všeho zlého. Největší strach mívala před zpáteční cestou, protože to už bývala úplná tma. Nikdy se ale nic zlého nepříhodilo.

9. O děkovných dnech roku 1931 (před svátkem Nanebevstoupení Páně), byly svěceny **tři sloupky s obrázky**: sloupek sv. Floriána na cestě z Jestřabí do Varhoště, sloupek sv. Vendelína u hraniční cesty Jestřabí s Nepřivazí a sloupek sv. Isidora na pozemku farní louky. A také obraz sv. Josefa umístěný na lípě pod hřbitovem a obraz Panny Marie Pomocné na smrku u válečného památníku v Jestřabí. Část pořizovacích nákladů hradil farář P. Antonín Pospíšil.⁴²⁾ Farní louka se nacházela na jestřabském území, ale již v blízkosti varhošského katastru. Ovšem U Isidora se také říká trati severně od dřevěného sloupku, nacházejícím se na katastru Varhoště při cestě z Velkého Újezdu. Tam stojící sloupek je obnovován, ve vrcholu nese vydlabanou kaplici dřívě s obrázkem sv. Isidora, nyní s plastikou hlavy Krista. Důvodem ke vztyčení sloupku za Velkým Újezdem byla snad skutečnost,

že tímto údolím, touto cestou procházelo procesí směřující do Staré Vody.⁴³⁾ Fotografie sloupku od Miroslava Ulrycha je zveřejněna na <https://www.google.cz/#q=foto.mapy.cz+>

10. Jiný **sloupek** (Boží muka?) jsou zakreslena na mapě stabilního katastru z roku 1834 u cesty do Blumenau, tj. směrem na Novou Ves nad Odrou.

11. Ve farní kronice zůstala popiska po bohužel vyřezané fotografii: „**St. Anna Baude Haslicht**“ z ledna roku 1933, v textu o ní není zmínka. Bouda patrně stála v blízkosti obrázku sv. Anny. Název „Bouda Anna“ je uveden na soudobé mapě Libavská pod Mlýnským kopcem, východně od Varhoště.

12. Prostřednictvím Ředitelství kapitulních lesů a statků ve Velké Bystřici žádala Josefa Švarcová z Daskabátu nejdůstojnější Metropolitní kapitulu v Olomouci o povolení postavit v odd. 39 d tršického polesí v blízkosti cesty z Varhoště do Daskabátu „**betonovou sošku s obrazem**“, vysokou 1,40 m. Na vybraném místě byla v roce 1932 raněna mrtvicí její dcera Růžena, která tam rovněž skonala. Proto součástí sošky byla i kazetka s obrázkem sv. Rosálie Palermské. Kapitula se ve svém stanovisku z 5. května 1934 vyjádřila, že „betonovou sošku pro obrázek P. Marie“(!) povoluje „s podmínkou, že postavením jejím porosty nebudou poškozeny, že se zaváže postavenou sošku udržovat a pro případ kdyby dříve nebo později ocitla se ve špatném stavu, a nebylo nikoho, kdo by její udržování, resp. opravu převzal, že dá souhlas, aby jí lesní správa dala odstranit.“ Oddíl 39 d byl osázen smrkovou kulturou, místo sošky označovaly dvě mladé lípy.⁴⁴⁾

13. **Památník obětem první světové války.**⁴⁵⁾

Poznámky

1) Varhošť je rovněž vrch v Českém středohoří, Haslicht se jmenovala obec ve Velkopolském vojvodství, nyní Laskownica Wielka.

2) ZAO, pobočka Olomouc, Metropolitní kapitula Olomouc, inv. č. 1, sign. A I a 1, po 30. 6. 1131 Olomouc, Jindřich (Zdík) biskup olomoucký přenáší biskupské sídlo od kostela sv. Petra k nově zbudovanému kostelu sv. Václava v Olomouci a vypočítává statky moravské církve. Originál, pergamen 40,5 × 58,5. latinsky, přitiskána pečeť vydavatele, proti původnímu stavu obrácena aversem dopředu při konservačním zásahu. Pořadové číslo 1. – Varhošť je tedy nejstarší obcí na území dnešního vojenského újezdu Libavá.

3) ZAO, pobočka Olomouc, Lenní dvůr Kroměříž, inv. č. 354, sign. S I a 27.

4) Údaj přejímá i Papajík 1999, 44.

5) ZAO, pobočka Olomouc, Arcibiskupství Olomouc, inv. č. 1336, sign. O I a 15. – ZAO, pobočka Olomouc, Metropolitní kapitula Olomouc, inv. č. 1096, sign. B II b 22.

6) Obce jsou jmenovány v listině, viz ZAO, pobočka Olomouc, Metropolitní kapitula Olomouc, inv. č. 537, sign. A IV d 3/1.

7) Starší literatura uvádí: Patronát varhošťského kostela zmíněn k roku 1490, viz Theimer 1930, 419. Fara ve Varhošti k roku 1584, v roce 1589 Varhošť povýšen na městečko, viz Theimer 1930, 420. Po něm i Wenzel 1968, 230. – Šindler 1942, 220. – K vývoji městečka též Papajík 1998, 155.

8) SOKA Olomouc, Okresní úřad Olomouc-venkov, inv. č. 151, karton 3. – O připojení se k nově vzniklé provincii Sudetenland, která vznikla na severní Moravě a ve Slezsku, uvažovali i olomoučtí Němci.

9) Spáčil 1977, 148.

10) Viz Machala 2012, 318.

11) Zakreslena je na mapě stabilního katastru z roku 1834.

12) ZAO, pobočka Olomouc, Metropolitní kapitula Olomouc, inv. č. 614, sign. 713.

13) ZAO, pobočka Olomouc, Metropolitní kapitula Olomouc, inv. č. 6438, sign. 86/17, karton 1524.

14) Pospěch 1994, 13. Od J. Můcka, který dožil v Tršicích, dostal skleněné fotografické desky daskabátský kronikář Jan Zatloukal, který je k publikování poskytl P. Pospěchovi. – Theimer 1930, 420 uvádí, že kaple měla jeden velmi pěkně ozdobený oltář.

15) Foltynovský – Tenora 1920, 604.

16) Spolek dobrovolných hasičů a hasičská zbrojnice byly založeny v roce 1890. – P. Josef Noppes, narodil se 24. prosince 1908 ve Vendolí na Svitavsku, na kněze byl vysvěcen v roce 1933, v Jestřábí byl administrátorem od dubna 1934 do léta roku 1939. Pro své protinacistické přesvědčení byl gestapem vyslýchán, držen ve vazbě a z farnosti vyhoštěn. Po válce byl odsunut, zemřel 18. října 1986 v Hannoveru.

17) Wenzel 1987, 231. I dále. – O situaci na Libavé více viz Krejčová 2007.

18) SOKA Olomouc, Okresní národní výbor Olomouc-venkov, inv. č. 140, sign. VIII – 20, karton 235.

19) SOKA Olomouc, MNV Varhošť, inv. č. 6, karton 1.

20) SOKA Olomouc, MNV Varhošť, inv. č. 2, karton 1.

21) SOKA Olomouc, MNV Varhošť, inv. č. 3, karton 1. – SOKA Olomouc, MNV Varhošť, inv. č. 8, karton 1.

22) SOKA Olomouc, Místní národní výbor Hlubočky, inv. č. 49, karton 14.

23) SOKA Olomouc, Místní národní výbor Varhošť, inv. č. 7, karton 1.

24) ZAO, pobočka Olomouc, Sběrka matrik Svm kraje, Římskokatolická farnost Jestřábí, inv. č. 8220, sign. VB VII 2.

- 25) SOKA Olomouc, Archiv fary Jestřabí, kniha 19.
- 26) SOKA Olomouc, Archiv obce Varhošť, inv. č. 9, karton 1.
- 27) SOKA Olomouc, Archiv fary Jestřabí, kniha 18.
- 28) Mons. ThDr. Jiří Láška, narozen v Uher-ském Brodě r. 1846, ordinován 1870, někdejší farář v Jestřabí, předtím působil u sv. Mořice v Olomouci, z Jestřabí odešel do Penčic. Zemřel jako sídelní kanovník kolegiální kapituly v Kroměříži, papežský komoří, arcibiskupský rada atd. dne 4. února 1915. – Mons. Jan Křtitel Láška, asesor, narozen 1844, vysvěcen 1868, v Horní Moštěnici 1900–1915, zemřel 20. srpna 1920. – Mons. Karl Lorenz, pozdější čestný kanovník kroměřížský, dómský prelát, narozen v Olomouci 1865, vysvěcen 1888, zemřel 3. dubna 1931. – P. František Stavinoha, narozen 2. října 1870 v Počenicích, vysvěcen 1896, kanovník a dómský vikář, zemřel na Sv. Kopečku u Olomouce 29. července 1955. – P. Jan Kleveta, narozen 1874, vysvěcen 1898, zemřel 24. června 1965. – P. Alois Urban, farář v Jestřabí v letech 1908–1911, rodák ze Slušovic, kde se narodil 12. října 1870, vysvěcen v roce 1893. Kněz brněnské diecéze. – P. Rudolf Linhart, kooperátor v Jestřabí patrně 1911–1912, rodák z Lehotic u Holešova, vysvěcen 1907, zemřel předčasně 9. července 1915. – P. Ludvík Novák, později spravoval i Smilov, narodil se ve Fryštáku roku 1875, ordinován roku 1900, zemřel 2. ledna 1935. – SOKA Olomouc, Archiv fary Jestřabí, kniha 18.
- 29) https://de.wikipedia.org/wiki/Liborius_Hausner_Edler_von_Hauswehr, staženo 7. 7. 2015, doplněno o údaje z matriky ZAO, pobočka Olomouc, Sběrka matrik Svm kraje, Římskokatolická farnost Jestřabí, inv. č. 8220, sign. VB VII 2.
- 30) K mlýnům též ZAO, pobočka Olomouc, Metropolitní kapitula Olomouc, inv. č. 2344, sign. C IV c 3, 6. 10. 1862, Brno, Smlouva mezi panstvím Tršice a manžely Janem a Terezií Drexlerovými, majiteli mlýna ve Varhošti o výměně pozemků a poskytnutí práva pastvy. (Přiložen situační plánec a popis hranic). Originál, papír, 21 × 34,5 cm, německy, 1 pečeť pod krytem papíru. Pořadové číslo 2486. – SOKA Olomouc, Archiv obce Varhošť, inv. č. 17, sign. VII/2, karton 1.
- 31) SOKA Olomouc, Archiv obce Varhošť, inv. č. 19, sign. VIII/5, karton 1.
- 32) ZAO, pobočka Olomouc, Metropolitní kapitula Olomouc, inv. č. 5280, sign. Le 36, Postavení větrného mlýna ve Varhošti, 1750–1757, karton 1034. Žádný z autorů, věnujících se větrným mlýnům na Moravě, se o varhošťském mlýně nezmiňuje.
- 33) Richter 1993.
- 34) Glonek 2007, 248. – Burian 1995, 370, pozn. 23.
- 35) SOKA Olomouc, Archiv fary Jestřabí, kniha 18.
- 36) Richter 2000, 19.
- 37) SOKA Olomouc, Archiv fary Jestřabí, kniha 22.
- 38) Deska s téměř identickým textem je umístěna na kamenném kříži v Posluchově (Hlubočky) při cestě do Radíkova (Olomouc), parcela č. 269: Wohin mein lieber Wandersmann? Bleib doch ein wenig stehn! Betrachte Jesu Angst und Schweiss. Dann gehe weiter deine Reis´ (Kam spěcháš, můj milý poutníku? Zůstaň chvíli stát a zažij Ježíšův strach a pot. Pak pokračuj v dalším putování).
- 39) Firma J. L. Urbana realizovala např. sochařské práce na věžích katedrály sv. Petra a Pavla v Brně, sochy dvou lvů u Okresního soudu v Olomouci a kamenické práce na olomoucké radnici.
- 40) SOKA Olomouc, Archiv fary Jestřabí, kniha 24.
- 41) Bärner Ländchen 1993, 10, 442.
- 42) P. Antonín Pospíšil, zakladatel muzea v Jestřabí, se narodil v Horních Nětčicích v roce 1883, vysvěcen byl v roce 1907. Zemřel 25. dubna 1939, farníci na jeho památku pořídili do závětrí kostela mramorovou desku. – SOKA Olomouc, Archiv fary Jestřabí, kniha 18.
- 43) Richter 2000, 18. – Krejčová 2005, 40 – 61. – Sv. Isidorovi byla na Libavé zasvěcena kaple v Heroltovicích. – Sv. Isidor z Madridu (žil 11. – 12. století), pocházel z chudé a zbožné rodiny, pracoval na poli u sedláka, který ho obvinil z lenosti, ale pak viděl, jak mu dva andělé pomáhají při orbě, proto bývá zobrazován se srpem či jiným zemědělským náradím, většinou ale u pluhu, s dobyt看em nebo s anděly. Stal se patronem Madridu.
- 44) ZAO, pobočka Olomouc, Metropolitní kapitula Olomouc, inv. č. 6065, sign. 55/8, karton 1320.
- 45) Krejčová 2014, 2, 51.

Prameny

Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc

Arcibiskupství Olomouc 1144-196, díl I., sv. 7 (listiny papírové, sign. G, K)

Inv. č. 1336, sign. O I a 15, 16. 1. 1581, Olomouc, Narovnání mezi Stanislavem Pavlovským, biskupem olomouckým, a Hynkem Bruntálským z Vrbna na Bystřici o statek Tršice se zámekem, dvorem a městečkem Tršice s pivovarem a příslušenstvím, vesnice Daskabát, Střítež se dvorem, Svinov, Majetín, mají patřit k stolním statkům biskupovým. Statek varhošťský s městečkem Varhošť, vesnice Hlinka, Sádek, Dívčí Hrad a Pitárné se všemi pustými vesnicemi patří

Hynkovi Bruntálskému a jeho manželce. Smluvčí: Zachariáš z Hradce na Telči a Polné, podhejtman a nejvyšší zemský komoří mor.; Znata z Lomnice na Říčanech, nejvyšší zem. sudí; Zdeněk Říčanský Kavka z Říčan na Brumově. Originál; 52 × 30 × 8,5 cm; česky; 5 pečetí (biskupa, Hynka Bruntálského a smluvčích) přivěšeny na proužku pergamenu; regist a staré signatury.

Lenní dvůr Kroměříž, pergamenové listiny, 1249–1836

Inv. č. 354, sign. S I a 27, 15. 10. 1565, biskup olomoucký, oznamuje, že poté, co mu připadlo po smrti biskupa Marka (Kuena) jako nejvyššímu lennímu pánu do vlastnictví léno Varhošť právem odúmrti po předchozím majiteli Bedřichu Herbortu z Fulštejna, uděluje statek svému bratru Václavu staršímu Podstatskému z Prusinovic na Vrchoslavicích. Ohlášena biskupova pečeť. Originál, 35 × 24 × 5,5 cm, česky. Pečeť vydavatele přivěšena na pergamenovém proužku. Na dorzu český, latinský a německý regist a stará signatura.

Metropolitní kapitula Olomouc 1131–1950, díl I., sv. 1 (listiny 1131/1620)1621–1923

Inv. č. 537, sign. A IV d 3/1, 28. 12. 1485 Velká Bystřice (ve středu před Novým Létem 1486), Vilém z Pernštejna svým poddaným velkobystřického panství, tj. Velké Bystřice, Nepřívaz, Posluchova, Čechovic (Sszechowizc), Mrskles (Mrkles) a Varhoště, odpouští právo odúmrti a povoluje, aby rozepře mezi poddanými rozvazovali konšelé jednotlivých vsí, při čemž se zachovává právo z jejich rozsudku se odvolat k vrchnosti. Originál, pergamen 32 × 23 × 5,5, česky, ohlášená pečeť Vilémova chybí. Pořadové číslo 631.

Inv. č. 614, sign. 713, 1505, května 28., Velká Bystřice, A V a 34, Jan z Kunovic a na V. Bystřici uděluje Bartlu Wagnerovi a jeho potomkům svobodnou rychtu na Varhošti. K jeho právům náleží zejména právo dvakrát týdně jezdit s jedním vozem beze cla do města (tj. Velké Bystřice), v lesích chytat pro svou potřebu zajíce a ptáky a porážet menší stromy. Za mlýn má ročně platit jeden mor. tolar (sic) a odvádět kopu prken. Ověřený opis městem Lipníkem 28. 2. 1664. Papír 2 listy, 31 × 45 cm, něm., ztracený originál měl 3 pečeti vydavatele, Bernarda Rychvaldského z Kateřinic a Závíše z Kokor a Přestavlk.

Inv. č. 1096, sign. B II b 22, 13. 1. 1610, Olomouc, Vklad listu správního na statek (Velkou) Bystřici. Jiřík starší Bruntálský z Vrbna a na Helfenštejně a Hynek mladší Bruntálský z Vrbna na Bruntále a Kolštejně vyznávají, že Hynek starší Bruntálský z Vrbna a na Bruntále prodal

(Velkou) Bystřici s pivovarem, mlýnem a pilou, Čechovice, Hlubočky, Nepřívazy, Jestřabí, Varhošť, Mrsklesy, Posluchova, pustý zámek Hluboký hrad, pusté vsi Lhotu a Beranov olomoucké kapitule za 30.500 zl. a směnou za Velkou Loučku, Nový Sukolom a Dětrichov. Ověřený opis Bernarda Bartodějského z Bartodic a na Ptení a Ondřeje Rodena z Hirzenova na Hrotovicích a Krhově při úřadu desk zemských Brno 8. 7. 1681, pečeť pod krytem papírovým; Ověřený opis Jana Antonína Pachty z Rajova a Lukova na Stříteži a Jana Jindřicha Berthonida z Tyronu při úřadu desk zemských, Brno 30. 5. 1705, pečeť pod krytem papír. Prostý opis 18. stol., papír.

Inv. č. 2344, sign. C IV c 3, 6. 10. 1862, Brno, Smlouva mezi panstvím Tršice a manželky Janem a Terezií Drexlerovými, majiteli mlýna ve Varhošti o výměně pozemků a poskytnutí práva pastvy. (Přiložen situační plánec a popis hranic). Originál, papír, 21 × 34,5 cm, něm., 1 pečeť pod krytem papíru.

Metropolitní kapitula Olomouc 1131–1950, knihy, spisy

Inv. č. 5280, sign. Le 36, Postavení větrného mlýna ve Varhošti, 1750–1757, karton 1034.

Inv. č. 6065, sign. 55/8, Povolení postavit sochy, karton 1320.

Sbírka matrik Severomoravského kraje

Římskokatolická farnost Jestřabí, inv. č. 8222, sign. VB VII 2, Nová Ves nad Odrou, Nepřívazy, Hrubá Voda, Velká Střelná, Čermná, Varhošť, 1771–1840.

Velkostatek Velká Bystřice

Inv. č. 83, pořadové číslo 12 218, sign. 19 464, Kniha purkrechtní pro obec Varhošť (Grundbuch) (1645) 1687–1835, 19,5 × 30,5 cm, kožená s vlysem.

Státní okresní archiv Olomouc

M 1 – 30 Okresní úřad Olomouc-venkov, presidiální spisy 1918–1937

Inv. č. 140, sign. VIII – 20, Přihlášky nepřátelského majetku Jestřabí, Nepřívazy, Varhošť, 1946, karton 235.

Inv. č. 151, Otištění depeše za připojení obcí Hrubá Voda, Hlubočky, Nepřívaz, Jestřabí, Varhošť, Posluchova, Pohořany a Véska k „Sudetenlandu“ v Tagesblattu von Mähren und Schlesien. – Telefonát z 13. 2. 1919, zpráva (3), karton 3.

O 7 – 15, Archiv fary Jestřabí

Kniha 19, Inventář kostela a fary, 1931–1938.

Kniha 18, Pamětní kniha fary, 1906–1933.

Kniha 22, Kostelní účet, 1860–1945.

Kniha 24, Deník kostelního jmění, 1900–1926.

O 1 – 102 Místní národní výbor Hlubočky 1945–1990
Inv. č. 49, Seznam osob vysídlených z obcí
Nepřívazy, Jestřabí a Varhošť 1948, karton 14.

O 1 – 182 Místní národní výbor Varhošť
Inv. č. 2, Ustavení MNV ve Varhošti, karton 1.
Inv. č. 3, Ustavení finanční komise, karton 1.
Inv. č. 6, Opis protokolu, karton 1.
Inv. č. 7, Zápis z jednání o zjištění zemědělských
a stavebních investic, pořízených místními osíd-
lenci na osídlených objektech konfiskovaných
podle dekretu č. 12/45 Sb. a 108/45 Sb., karton 1.
Inv. č. 8, Soupis živností v obci, 1946, karton 1.

O 1 – 271 Archiv obce Varhošť 1776–1915
Inv. č. 9, Církevní záležitosti, 1894–1910, karton 1.
Inv. č. 19, sign. VIII/5, Seznam studní a pump
v obci, 1896, karton 1.

Literatura

- Bärner Ländchen*, různé ročníky.
Burian, Václav: *Osudy tělesných pozůstatků sv.
Jana Sarkandra ve světle historických pramenů*. In:
Vlastivědný věstník moravský, r. XLVII, 1995, č.
4, s. 364 – 371.
Foltynovský, Josef – Tenora, Jan: *Bl. Jan Sarkan-
der. Jeho doba, život a blahoslavení*. Olomouc 1920.
Krejčová, Jana: *Kroměřížské poutě ke sv. Matce
Anně Starovodské (1716–2005)*. In: Archivní sbor-
ník 2005. Moravský zemský archiv v Brně, Státní
okresní archiv v Kroměříži, Kroměříž 2005,
s. 40 – 61.
Krejčová, Jana: *Libavsko v letech 1945–1950
s přihlédnutím k osudu církevního majetku*. In: PO-
ODŘÍ. Časopis obyvatel horní Odry, 10. r., 2007,
č. 3, s. 3 – 54.

Krejčová, Jana: *Památníky obětem Velké války
na Libavsku*. In: POODŘÍ. Časopis obyvatel horní
Odry, 17. r., 2014, č. 2, s. 31 – 56.

Machala, Jindřich: *Kronika Libavska*. (VI. n.,
Město Libavá) 2012.

Papajík, David. *Města a městečka na střední
Moravě do konce 16. století*. In: Vlastivědný věst-
ník moravský, r. 50, 1998, č. 2, s. 154 – 166.

Papajík, David: *Rozložení feudálního majetku na
Olomoucku ve 14. – 16. století*. In: Střední Morava.
Kulturně-historická revue, 1999, č. 9.

Pospěch, Pavel ed.: *Varhošť, Haslicht. Foto-
grafie: Julius Mück*. Společnost přátel vesnice a
malého města, Olomouc 1994.

Richter, Josef: *Kulturní památky Velkého Újezda.
I. Kaple, kříže, sochy*. Obec Velký Újezd a Danal,
Velký Újezd a Olomouc 2000.

Richter, Josef: *Prolog dravé řeky. Pramen „Oder“
Quelle*. Hanácké noviny, 20. července 1993.

Špáčil, Vladimír: *Dějiny obce do roku 1945*. In:
Velká Bystřice. Minulost a současnost. Profil,
Ostrava 1977.

Šindler, Jan: *Politický okres olomoucký*. In:
Černý, Norbert (ed.): *Historický místopis střední
a severní Moravy*. Vlastivědy střední a severní
Moravy, díl II., část druhá. Vydavatelství sdružení
učitelské župy olomoucké, Přerov 1942

Theimer, J.: *Heimatbuch für den Bezirk Bärn*.
Bärn, E. Hykel 1930.

Wenzel, Karl: *Heimatbuch Kreis Bärn. Geschich-
te des sudetendeutschen Landkreis Bärn in Nord-
mähren*. Heimatkreis Bärn, Marburg 1987.

Jana Krejčová

Kontakt: janakrejцова.atelier@seznam.cz

Předkové Gregora Johanna Mendela

Alois Schindler

Překlad Květoslava Míčková

Poznámky Radim Jarošek

U příležitosti 150. výročí zveřejnění výzkumů
J. G. Mendela jsme připravili překlad tří člán-
ků Aloise Schindlera,¹⁾ které vyšly v letech 1911,
1914 a 1922 a které pojednávají o jeho předcích
na Kravařsku.²⁾

V textech zaznívá dosti výrazná nacionalistická
nota a je nutno je proto vnímat s ohledem na ob-
dobí, kdy vznikaly. Jsou však příspěvkem k pozná-
ní kořenů rodu Mendelů a dobovým dokumentem,
který odpovídá tehdejšímu poznání.

V překladu byly vynechány některé části, které
se přímo netýkají tématu, a naopak byl příspěvek
doplněn o poznámky.

Gregor Johann Mendel a jeho předkové Gregor Johann Mendel und seine Ahnen

V průběhu minulého století se o zákony dědič-
nosti začala zajímat celá řada badatelů. Hugo de
Vries,³⁾ univerzitní profesor v Amsterdamu, našel
jednoho dne v knihovně dvě studie doposud zcela
neznámého brněnského profesora reálky. Ke svému
údivu zjistil, že jejich autor J. G. Mendel objevil
tři zákony dědičnosti, a že mnoho z toho, co chtěl
de Vries zveřejnit, znal více než před čtvrtstoletím.
V roce 1900 poukázal de Vries na význam Mendela
v jednom botanickém časopise.

Současně a nezávisle na tomto holandském vědci profesori E. von Tschermak⁴⁾ ve Vídni a L. Correns,⁵⁾ tehdy v Tübingenu, rovněž objevili malý Mendelův spisek a poznali jeho velký význam. Tschermak zařídil v roce 1901 nové vydání tohoto díla. V téže době W. Bateson,⁶⁾ univerzitní profesor v Cambridgi, přeložil Mendelovy studie do angličtiny. Mendela se intenzivně zastával dvorní rada J. Wiesner ve Vídni a ruský státní rada Fr. Schindler, tehdy v Rize, poukázal na praktický význam Mendelových zákonů pro šlechtitelství. Vítězné tažení mendelismu ve vědeckém světě bylo zajištěno.

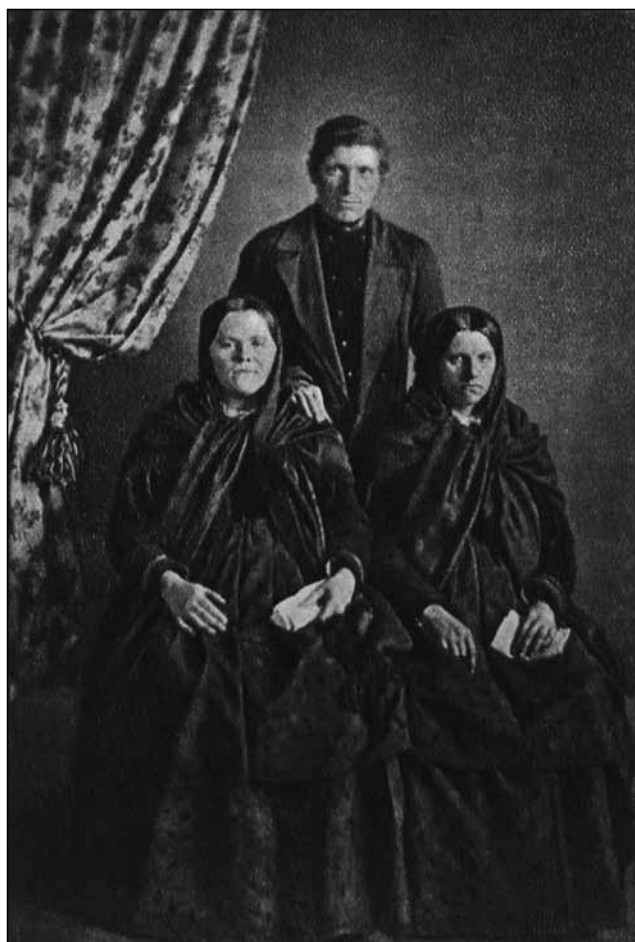
Méně známý byl tehdy Mendel v laických kruzích a leckdo potřásal rozčileně hlavou, když se rozhodla rodná ves Gregora Mendela věnovat svému velkému rodákovi pamětní desku.

Dnes je snad velké většině jasné, že Gregorem Mendelem začala nová epocha v bádání o dědičnosti u rostlin, zvířat a lidí, takže Mendel je oslavován jako průkopník v oblasti moderní biologie a je srovnáván s Newtonem, Daltonem a Darwinem. Běžným rčením se stalo „rostlina mendeluje“.

Mnozí lidé z praxe začali využívat Mendelových výzkumů v šlechtitelství, v Anglii a Severní Americe byly zřízeny vlastní pokusné stanice, které měly takový úspěch, že v Londýně byla věnována Mendelovi již před několika lety velká výstava. Byly zde také ukazovány podle mendelovských principů vyšlechtěné rostliny a odchovaná zvířata. Již od října 1908 existuje na slavné a starobylé univerzitě v Cambridgi vlastní katedra pro studium mendelismu.

Autorovi tohoto pojednání byla v loňském roce zaslána z Rio de Janeira španělsky psaná biografie o Mendelovi. V Brně, moravském hlavním zemském městě, bylo na základě usnesení obecní správy přejmenováno staré Klášterní náměstí na náměstí Gregora Mendela a 2. října 1910 zde byl s velkou slávou odhalen Mendelovi pomník,⁷⁾ a to za přítomnosti místodržitele a anglických, holandských, francouzských, dánských, švédských, německých a rakouských univerzitních profesorů a mnoha jiných vědeckých příznivců. Pomník stál 64 000 korun, které byly shromážděny prostřednictvím sbírek. Přispěly také Japonsko, Kanada, Spojené státy americké, Brazílie, Egypt a všechny evropské kulturní státy.

Při světové proslulosti tohoto vědce se bezděčně vtírá otázka, kde byla kolébka tohoto muže, odkud pocházel Gregor Johann Mendel? S hrdoostí můžeme konstatovat, že to byl rakouský Slezan, narozený na Kravařsku. Dne 22. července 1822⁸⁾ se narodil v domě č. 58 v Hynčicích sedláku Antonu Mendelovi a jeho ženě Rosině, rozené Schwirtlichové, syn, který dostal u křtu jméno Johann. Vyrostl v silného, podsaditého chlapce, který se měl stát dobrým rolníkem. Snadno se učil a od svého otce, který byl nadšeným pěstitelům ovocných stromů, se přiučil očkovaní a roubování. Byl také jinak

Mendelovy sestry – vpravo starší Veronika a vlevo Theresie, uprostřed Leopold Schindler, manžel Theresie. Reprofoto z knihy Hugo Iltis (1924): Gregor Johann Mendel. Leben, Werk und Wirkung.

zručný při zemědělských pracích. Ještě snadněji se ale učil v hynčické obecní škole pod vedením velmi schopného učitele Thomase Makkity, který se narodil v Dolním Vražném. Ten, když dovršil Johann Mendel 11 roků, zahrnoval jeho rodiče prosbami, aby ho nechali studovat.⁹⁾

Po delším váhání tito souhlasili a Johann přešel roku 1833 pokusně do třetí třídy hlavní krajské školy v Lipníku, kde se stal brzy premiantem, takže ho jeho otec nechal také absolvovat čtvrtou třídu této piaristické školy. Jejím ředitelem byl P. P. Knechtl, třídní učitel se jmenoval P. J. Bajgar.

Od roku 1835¹⁰⁾ navštěvoval Mendel opavské gymnázium, které bylo tehdy šestitřídní. Ředitelem byl augustiniánský kněz P. F. Schaumann. Profesory byli T. Zauhar, M. Beck a B. Müller.

Poté, co Mendel s velkou pílí a vynikajícími výsledky zakončil svá opavská gymnaziální studia, odešel do Olomouce, aby absolvoval tzv. filozofické ročníky, odpovídající našim 7. a 8. ročníkům gymnázia. Již předtím musel v Opavě přerušit svá studia kvůli nemoci. Stalo se tak i v Olomouci.

Potom přišla smutná zpráva: jeho otci při kácení spadl na prsa kmen stromu. Anton Mendel byl od té doby nemocen a brzy odešel na skromný výměnek. Selský grunt přenechal nejstarší

Mendelův rodný dům na začátku 20. století (reprofoto z knihy Gregor Johann Mendel, člověk, opat a vědec. Masarykova univerzita, Brno, 2011).

dceři Veronice, jež se provdala za jistého Sturma¹¹⁾ z Mankovic. Od té doby přicházely Johannovi stále skromnější příspěvky na studium a jednoho dne byl studijní fond pro něj zcela vyčerpán, i když ještě nedokončil gymnázium. Jeho mladší sestra Theresie, později provdaná Schindlerová, mu podstoupila část svého věna, což umožnilo, aby Johann Mendel svá studia dokončil. To pozdější prelát své milované sestře nikdy nezapomněl a vše bohatě vynahradil jejím dětem.¹²⁾

I na olomoucké škole měl Johann na vysvědčení až na jedno amiens samé výborné. Ve všech čtyřech školách se tedy ukázalo, že Mendel má vynikající duševní schopnosti. Zdědil je hlavně po své matce Rosině a jejím bratru Antonovi, prvním neoficiálním učiteli v Hynčicích. Až do roku 1795 nebyla v Hynčicích veřejná škola a děti musely navštěvovat školu v Dolním Vražném. Pro mnohé byla cesta příliš daleká. Povinná školní docházka tehdy nebyla a Anton Schwirtlich, autodidakt, který získal mnoho poznatků samostudiem, den co den v domě č. 13 až do své předčasné smrti úspěšně vyučoval elementární předměty 15–20 hynčických dětí. Tak mohl Gregor Mendel po právu konstatovat, že pochází z učitelského rodu, na což byl hrdý.

V Olomouci byl učitelem Mendela augustiniánský kněz,¹³⁾ který měl největší podíl na tom, že Johann vstoupil do starodávného augustiniánského kláštera u sv. Tomáše ve Starém Brně.¹⁴⁾

Přijal jméno Gregor a dva roky strávil jako novic v přísné klauzuře. V letech 1845–1848 studoval na brněnské Teologické fakultě a věnoval se duchovní službě. V roce 1849 přijal suplování na místě učitele gymnázia ve Znojmě. Jeho roční plat činil 360 zlatých, učil matematiku a řečtinu. V jeho hodnocení jako učitele je zdůrazněno zapálené nadšení při procvičování učiva, jasný, názorný učitelský přednes, čistý charakter a ryzí víra. Je označován jako příkladný, pečlivý učitel mládeže. V následujícím cituji ze zprávy Dr. H. Iltise, který píše: „Když se vrátil do Brna, převzal Mendel 7. dubna 1851 na tehdejší Technickém učilišti, ze kterého později vznikla brněnská německá Vysoká škola technická, suplování za nemocného profesora Helcelety, který přednášel v přípravném kurzu přírodopis. V říjnu se mu konečně splnilo toužebné přání, klášter ho poslal na vídeňskou univerzitu, na které pět semestrů studoval. Navštěvoval přednášky fyziky Ettinghausena a Dopplera, byl žákem chemika Redtenbachera, zoologa Knera a dvou botaniků Fenzla

a Ungera. Zejména od poslední jmenovaného, velkého fyziologa, asi získal podnět pro svou další práci. Když se vrátil ze studií na vysoké škole, nastoupil Mendel na učitelské místo na německé státní vyšší reálce v Brně, kde 14 let učil fyziku a přírodní vědy. V oslavném sborníku této školy je označen jako vynikající učitel, jehož si vážili kolegové i žáci. Dobrá vyučovací metoda, svědomitost a spravedlnost, stejně jako laskavost a mírnost jej činily tak oblíbeným, že se s ním v roce 1868¹⁹ neradi loučili. V tomto roce byl Mendel zvolen svými řadovými bratry prelátem a opatem kláštera, a protože tato hodnost byla spojena s mnoha reprezentativními funkcemi, přimělo jej to k tomu, že se svého učitelského místa na reálce vzdal.

Děkuji také důstojným pánům: P. Medkovi, faráři ve Velkém Vražném, P. Franzkemu, faráři v Odrách, za možnost nahlédnutí do matrik, a panu B. Tomasovi,¹⁶ učiteli měšťanské školy v Odrách, za poskytnutí poznámek z pozemkových knih.

Použité prameny a literatura

ILTIS, Hugo (1910): Gregor Mendel. *Přírodovědný týdeník*, sešit 47, Berlín.

P. PADTBERG, August (1909): Augustiniánský prelát Johann Gregor Mendel, objevitel zákonů dědičnosti. *Zeitschrift für Natur und Kultur*, sešit č. 8, 10, 11. Mnichov.

ULLRICH, Josef (1908): Gregor Johann Mendel. Nový Jičín.

WIESNAR, Julius (1909): Gregor Johann Mendel. Pamětní spis ředitele, Znojmo.

Pamětní řeč o Mendelovi s poznámkami Dr. Aloise Schindlera. Ziegenhals (Glucholazy), 1902.

Předkové Gregora Johanna Mendela *Die Ahnen Gregor Johann Mendels*

V bádání o předcích se nám otevírají nové skutečnosti z dřívějších staletí. Poučí nás o starých zvycích a obyčejích a přinese často překvapivé výsledky. Ze života slavných osobností si můžeme vzít podněty a odhalit prvky, které je formovaly. Dříve to byli císařové, králové, knížata, později básníci, výtvarní umělci a hudebníci. Je velkou vymožeností nové doby, že projevila zájem také o životopisy měšťanů.

Rodokmeny vědců byly studovány poměrně zřídka. Já tuto mezeru pociťuji a v tomto pojednání se budu věnovat předkům jednoho našeho přírodovědce. Podle Mendelových zákonů jsou dědičné znaky nezávislé, konstantní, dědí se při vzniku nového individua. Nejde o vlastní nové stvoření, nýbrž o přeskupení již existujících vlastností, které jsou sestaveny mezerovitě, podobně jako chemik získává přeskupením molekul nová spojení. Mendel měl velký, zvláště matematický talent, byl velmi pilný a poctivý, zajímal se o všechna odvětví zemědělství, zvláště si oblíbil květiny, které nazýval svými dětmi. Zajímal se také o meteorologii, ovocné stromy, včelařství. Byl malé postavy, ale měl obrovského ducha, vystupoval proti zdanění kláštera,¹⁷ měl vyhraněné právní citění a ryzí charakter.

Užijeme-li Mendlovu teorii dědičnosti při pátrání po jeho předcích, osvětlí se nám některé jeho vlastnosti. Autodidakticky vzdělaný první učitel v Hynčicích, Anton Schwirtlich, měl talent a pílí a za příznivých podmínek by se jistě dostal do vyšších vrstev. Ale také mnoho dalších Mendelových předků zaujímal významná místa rychtářů, starostů a radních. Byli jistě inteligentní a poctiví a přírodovědci předali umocněný talent. Je jisté, že to byli pilní lidé. Rod Mendelů dříve žil ve Veselí.

Kdo pozoroval život horalů, musí konstatovat, že mají oproti lidem žijícím v nížinách, obtížnější existenci, když dobývají úrodu z kamenité půdy. První Mendelové, usazení v Hynčicích, byli zahradníky a po dvou generacích se stali sedláky. Překvapilo mne, že měli vedlejší zaměstnání, což prozrazuje jejich pílí. To, že se v obci věnovali zahradnictví a rádi pěstovali květiny, vedlo k tomu, že se stali zahradníky povoláním. Jeden z nich musel být v čele většího zahradnictví, neboť oderský lenní pán v roce 1618 zahrady významně rozšířil nákupem pozemků.

Záliba v květinách zůstala v předcích Gregora Mendela latentně zachována a projevila se i u něj. Anton Mendel, jeho otec, byl velmi schopný pomolog a dobrý hospodář. Zřídil na svém hospodářství č. 58 velkou ovocnou zahradu, která byla velmi

Nástrovní malba v Mendelově velkém přijímacím salonu augustiniánského kláštera v Brně. Nechal si ji vyhotovit v r. 1875 v době, kdy byl opatem, jako vzpomínku na místo odkud pocházel. Zachycuje pravděpodobně jeho otce a faráře J. Schreibera při roubování ovocných stromů, zřejmě ve farní zahradě v pozadí s vraženským kostelem a siluetou Oderských vrchů – kostel byl místem společného setkávání rodiny a významných dnů v životě. Malba se nedochovala, neboť byla po smrti J. G. Mendela odstraněna. Obr. byl poskytnut Mendelianem, Brno.

plodnou. Tím, že brával do zahrady k roubování svého malého syna, vštípl mu zájem o pěstování stromů. Nemohl jsem zjistit, zda se Mendelovi předci věnovali také včelařství. Je ale pravděpodobné, že ano.

Každý sedlák se z vlastního zájmu rovněž zabýval předpovědí počasí.

Horale jsou většinou malí, podsadití a tak mohli vypadat i předci Mendela.

Na G. J. Mendelovi se horalský ráz projevil, byl malé postavy, tak typické pro Mendely. Teta G. J. Mendela, Anna Mendel, narozená 2. září 1786, dcera hynčického sedláka Valentina Mendela, i když vyrůstala v Hynčicích, byla malého vzrůstu. Já jsem znal Elisabeth, dceru této Anny Mendelové, která byla matkou nynějšího starosty z Veselí Josefa Brosche. Byla obzvláště malá, ale inteligentní a pracovitá.

Mezi předky ze strany Schwirtlichů a Kasperů nacházíme naproti tomu vysoké postavy. Josef Schwirtlich, strýc Gregora Mendela, musel být impozantní postavy, protože se nechal naverbovat ke granátníkům, do jejichž řad se přijímali jenom vysocí, silní lidé. Padl hrdinnou smrtí v bitvě u Lipska. Předkové Gregora Mendela, kteří žili hlavně v obcích Veselí, Hynčice, Vražné, Mankovice, Kamenka a Jakubčovice, prokazovali v boji proti přehmatům vrchnostenských majitelů panství zvláštní odvahu, schopnost a vytrvalost a stávali se zejména rychtáři jmenovaných obcí. Ti, kteří se téměř výlučně řadili k Mendelovým předkům, pevně a věrně stáli za vesnickými obyvateli. Jeden Mendelův předek z Kamenky nebyl nadarmo nazýván Willert, tj. nepoddajné vůle.

Sedláci (rolníci) z těchto obcí vedli roku 1571 proti pánu oderského panství Janu Tomáši ze Zvole žalobu u zemského soudu, a roku 1604 opět vystoupili u téhož úřadu se žalobou proti Bohuslavovi ze Zvole a Šeboru Pražmovi z Bílkova.¹⁸⁾ Podrobili se teprve po mnoha vězněních a několikerém užití zbraní. O sto roků později si stěžovali obyvatelé těchto i jiných vesnic na mnohačetné nepřístojnosti majitele panství Franze Leopolda Lichnovského přímo u císaře, který 19. prosince 1719 vydal rozkaz ustanovit komisi pro urovnání neshod.¹⁹⁾ Majitel oderského panství ale rozhodnutí stále více protahoval. Proto poslali vesničtí a měšťtí poddaní měšťana Martina Vladaře (Wladarsche) do Vídně, kde po 16týdenním čekání a „čihání“ dostal konečně příležitost císaři, jedoucímu do Laxenburgu, nenadále a nepozorovaně předat stížnostní spis. Mimoto bylo posláno České dvorské kanceláři memorandum. Když konečně zemský knížecí úřad jmenoval tři komisaře, protestovali sedláci i měšťané proti dvěma členům komise, a když bylo určeno její jiné složení, vystoupili odmítavě zase proti jiným dvěma členům.

Tuto od předků zděděnou schopnost přírodovědec Mendel velmi využil při rozvíjení a objevu

zákonů dědičnosti. Preláta Mendela ale tato neústupnost v rámci pronásledování v záležitosti náboženského fondu tělesně a psychicky zlomila a bylo jenom smutnou útěchou, že tento spor poskytl příležitost ukázat v největší míře Mendelovu sílu charakteru a duševní velikost.

Dříve než budeme zkoumat detailně Mendelovy předky, musíme pro lepší porozumění ještě předeslat význam jména Mendel a způsob příchodu Němců na Kravařsko.

I. Význam jména Mendel

Příjmení Mendel není určitě slovanské, uherské nebo židovské. Ačkoliv Židé také uvádějí jméno Mendel jako křestní, teprve za Josefa II. přijali stálá jména a Mendelové z Hynčic se objevují jako pokřtění v matrikách od roku 1611. Dále se musí brát v úvahu, že Mendelové byli příslušníci selského stavu, nikdy nebyli hostinskými, kramáři nebo kupci, takže se nemohli usadit na místech, kde by provozovali obchodní činnosti.

Co se týká možného německého původu, musí se zdůraznit, že ve středověké němčině slovo mandel znamená ovoce nebo vrstvení obilí, kdy se na sebe kladlo křížem 15 snopů obilí. Mangel znamená mandl a Mantel kus oděvu.

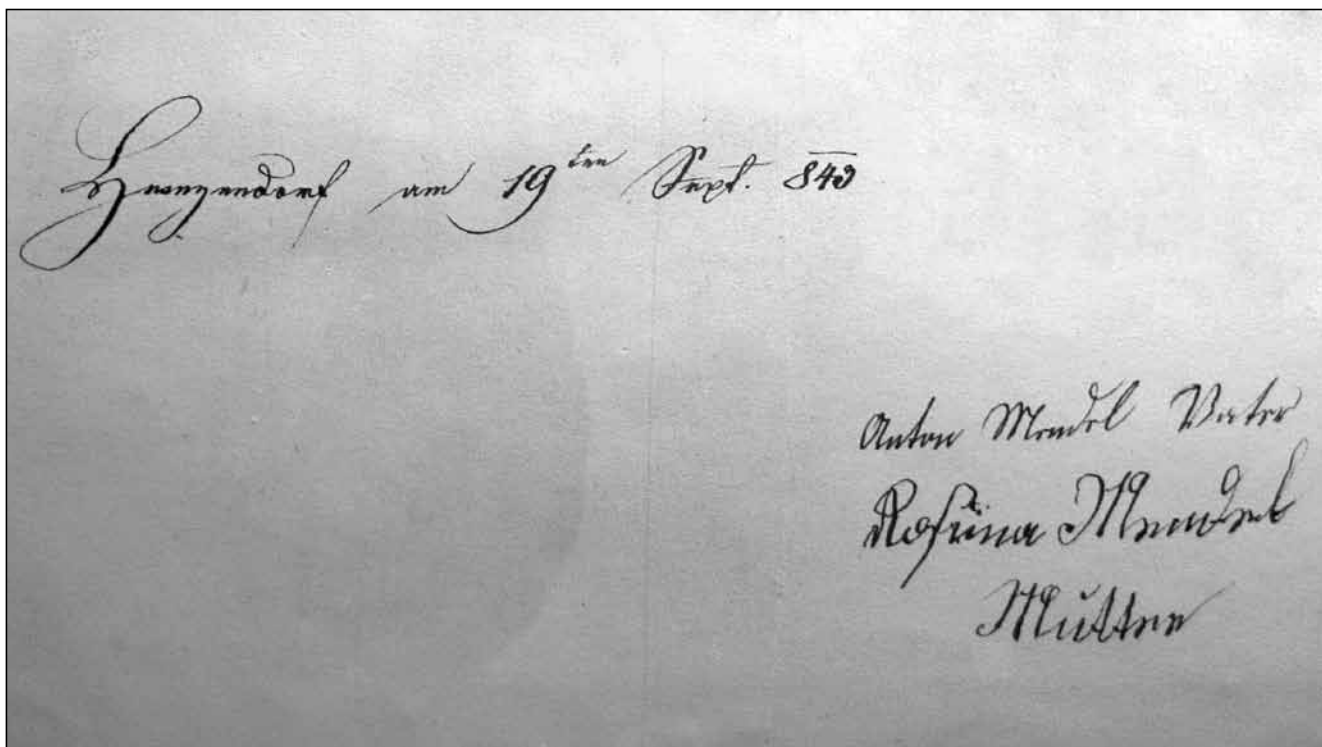
Zvažoval jsem také odvození od slova Mensch. Na Kravařsku znamenal malého muže Mannle, Mandele a Manderle. Protože mám určité opěrné body pro to, že Mendelové přišli na Kravařsko z jihozápadních německých zemí (Württembergsko, Bádensko), informoval jsem se u jedné věrohodné osoby na švábskou výslovnost slova Männchen. Jedna autorita z ulmského venkovského okresu mi, stejně jako jedna žena z Breisgau, potvrdila, že v jejich okolí se nazývá Männchen (Mužiček) Mennle (ne Mannle). Také jeden muž z Curychu mi píše, že Männchen se ve Švýcarsku vyslovuje jako Mennli. Muselo tedy být přidáno pod vlivem kravařského středoněmeckého dialektu -d- a první -e- bylo ponecháno ze švábského. Dřívější způsob psaní Mendele svědčí pro odvození od Männchen, malý muž.

Jiný výklad vychází ze starého, hornoněmeckého mand a středoněmeckého menden (těšit se). Mende se nazývá radost, mendelkosen znamená liebkosen (laskat se, něžně zacházet). Mendel-berc je Freudenberg. Mendel-tac se nazývá Zelený čtvrtek kvůli umývání nohou, které platilo za radostnou událost. Mendel-trahen je slza radosti. Podle tohoto vývodu znamená Mendel totéž co Veselý, tak jako my užíváme příjmení Lustig a Fröhlich.

Následující část II s názvem „Osídlení Kravařska Němci“ nebyla překládána.

III. Původní bydliště (sídlo) Mendelových

To, že byli kravařští Mendelové jihoněmeckého původu, lze prokázat dřívějším způsobem psaní tohoto

Podpis rodičů na dokumentu, kterým dávají svolení ke vstupu Johanna Mendela do kláštera v r. 1843. Rodiče nebyli v psaní zblhli a jejich rukopis je proto těžký, čteme: Heinzendorf, 19. září (1)843 Anton Mendel otec Rosina Mendel matka

příjmení. Počínaje rokem 1611 až asi do roku 1690 užívali vesměs Mendele (ojediněle také Mandele). Tento způsob psaní takto vypadal asi i před rokem 1611, pro to ale chybějí doklady.

Podle Heinze se vyskytují ve značném počtu v Bádensku, Württembersku a Hohenzollernsku příjmení ve zdobném tvaru s -le Nägele, Ende, Bäuerle, Mayere, Birkle atd., a tvoří v mnoha oblastech 75 % ze všech. Doufám, že se nedopustím chyby, když označím Mendely jako přistěhovalé Šváby.

Kdy Mendelové z jižního Německa přišli, zda učinili mezizastávku a dříve sídlili v nějaké sousední oblasti Oder, to se nedá zjistit a lze na to poukázat jenom jako na domněnky. Protože Jindřichov, Běloutín a Nejdeček patří k jinému panství, byl přechod z těchto obcí spojen s velkými obtížemi, ostatně v nejstarší bělotínské matrice se nikde příjmení Mendel nenachází. Mnohokrát jsem zaznamenal, že obyvatelstvo z Veselí bylo doplňováno příchozími z Dobešova a Heřmanic.

V dřívějších dobách války způsobovaly neustálou a hojnou výměnu obyvatelstva. U pluků hrály velkou roli nucené odvozy (často během pochodu) a v důsledku toho také dezertérství. Oddíly, soustředěné z různých krajů, byly po skončení války z úsporných důvodů často zanechány nedaleko bojiště. Tak bývalo najednou rozpuštěno mnoho pluků a propuštění žebrající vojáci museli putovat na velké vzdálenosti, než se dostali do svého domova. Mnozí do svého domova nedošli a někde se oženili.

Následující část textu s poznámkami historické povahy, které nemají přímý vztah k tématu, neuvádíme.

Mendelové pravděpodobně nepřišli na Kravaňsko během husitských válek, ale později. Mendele je v nejstarších matrikách oderského soudního okresu velmi zřídka se vyskytujícím jménem. Dne 4. června 1620 byla pohřbena dcera Mertena Mendeleho, nájemce domu v Odrách, dne 29. ledna 1624 dcera Mendeleho, posla v Odrách, dne 26. ledna 1624 pak dítě Simona Mandeleho, v Dobešově. Ve Veselí jsou zapsány od roku 1611 čtyři křty u Mertena Mendeleho a pět u Blaschka Mendeleho. Posledně jmenovanému umírá dítě 1615 v Loučkách. Tím je tehdejší soupis Mendelů v mnoha obcích oderského panství vyčerpán. Mendelové se později projevují jako rod s mnoha dětmi. Za předpokladu, že takto to bylo i dříve, muselo by se očekávat velké rozšíření Mendelů také v jiných obcích oderského okresu. A protože to není ten případ, musí se usuzovat na kratší pobyt Mendelů na oderském panství.

Mendelové se vystěhovali pravděpodobně teprve v důsledku tzv. selských válek. Sedláci byli všude vrchností utiskováni.

Není vyloučeno, že první kravaňský Mendele byl uprchlík z okolí Remstalu severně od Württembergu.

Popis německé selské války v této části nebyl překládán.

IV. Mendelovi ve Veselí od roku 1514 do 1600

Hora sidelna znamená Residenzberg – Sidelperch, je vesnice, ležící u rezidence, z čehož není obtížně odvodit Wessiedel.²⁰ Snad to není náhoda, že ve Veselí bylo kdysi tolik Wladarschů (Vladařů). Vladař znamená vládce, regent, guvernér.

Představuji si, že v době od 5. do 12. století byli ve Veselí slovanští vládci, přirozeně ne ve vesnici, nýbrž na opevněném hradě, který byl poškozen Mongoly nebo Kumány. Nepřítele zaměstnával tak dlouho, aby mohlo obyvatelstvo usídlené nedaleko hradu utéci. Jantarová stezka, která procházela z Mankovic přes Hynčice a Železnou bránu do Nýdku, spojovala Podunají s Baltským mořem a byla nanejvýš důležitou obchodní cestou. Tuto kupeckou stezku, na níž bylo povoleno také vybírání průchozího cla, bylo nutné kontrolovat zakládáním hradů.

V Hradičku u Nejdku²¹⁾ byl, jak je patrné z jména, jenom malý hrad. Větší opevnění se nacházelo podle pověsti na Trnovci („Dörnerhügel“) u Emauz,²²⁾ odkud měla hraniční stráž daleký rozhled. Věřím ale i na existenci třetího hradu na okraji Veselí – v prostoru prameniště horské bystřiny, která teče do Hynčic do Vraženského potoka. Strmá přístupová cesta, která vedla podél potoka do Veselí, by jistě byla snadno hájitelná.

Když byla na Kravařsku zlomena slovanská moc, zůstalo Veselí stále ještě slovanské a hrad dlouho vzdoroval germanizaci. Německví se prosazovali hlavně v Dobešově. V roce 1611, jak dokládají protestantské oderské matriky, bylo Veselí silně poslovanštělé. Ve Veselí jsem našel tato křestní jména: Jan (Hans), Schimek (Simon), Blaschke (Blasius), Schöpan (Stephan), Gilge (Kilian), Kuba (Jakob), Ondra (Andreas), Rzeha (Greger), Havel (Gallus), Stenzel Stantke (Konstantin), Pavel (Paul), Wawra (Lorenz), Waschke (?), Maruscha (Marie), Suschka (Susanna), Alzbieta (Elisabeth) a Katscha (Katharina).

V tehdejší době jsou zastoupena ve Veselí následující příjmení: Bartošek (Bartel), Dvorský, Fučík, Holig, Horák, Hospodařík, Hrdlička, Hubal, Jakš, Juříčka, Klimek, Klinke, Matuš, Moš, Manu, Manuske, Němec, Novák, Ondra, Polák, Řeha, Ritz, Roháč(e), Šimke, Šilhavec, Stuhlík, Tlašíc, Urbaš, Waber, Valenta, Václavík, Witke, Warnke, Vladař, Černuch. V téže době je ve Veselí několik německých příjmení: Böhm, Bucher, Füssel, Gloger, Gaida, Hansel, Heigel, Hain, Jünger, Löwe, Mendele, Michel, Öler, Peschel, Reich, Ridel, Staffe, Trespe, Bögler, Wolf.

Tedy v době, kdy byla ve Veselí v plném proudu germanizace, převažovala slovanská jména nad německými, v roce 1611 se museli někteří nositelé slovanských jmen, např. Rzeha, který se píše Greger, dále Schinke, Polke (z Polak), cítit jako Němci. Na -el končící příjmení jsou jihoněmeckého původu, stejně jako ta, která končila na -e, jako Staffe, Löwe. Z 19 uvedených německých jmen (Niemetz a Böhm snad nepřicházejí v úvahu) můžeme možná 10 označit jako jihoněmecká. Také ostatní příjmení jako Jünger, Öler, Vögler, Reich mohou být württemberská. To, že tento malý počet mohl provést germanizaci, svědčí o jejich

rázném německví a vysoké inteligenci. V době přistěhování nemohli být také bez prostředků. Nad slovanskými obyvateli získali nejspíš převahu v průběhu zemědělského a lesního hospodaření. Přiřizovali se často do slovanských rodin, zůstali ale Němci. Brali si jenom rádi slovanská křestní jména. Tak čteme: Jan Vögler, Blaschke (Blažej) Ridel, Schöpan (Stephan) Pucher atd. Na druhé straně se vyskytuje u jmen tvoření s koncovkou -e. Nejspíš pod německým vlivem vzniklo ze Schimek Schinke, z Klimek Klinke, rovněž Polke, Manuschke, Matuschke, Witke, Bartoschke.

Na mnoha místech se dříve dočasně nehospodařilo. Tak ve Veselí po moru, řádícím v roce 1624, jak vyplývá z prvního urbáře, byly zničeny selské i domkářské usedlosti, a sice č. 19, 21, 29, 30, 50 a 56. Dříve se vyskytovaly ve Veselí také epidemie, Veselí hlavně ale trpělo v husitských bouřích a je možné, že v době, kdy sem přicházeli německí přistěhovalci, leželo mnoho půdy ladem, takže si ji mohli přivlastnit bez velkých nákladů. V období let 1514–1614 snad proudilo v žilách Mendelů něco slovanské krve. Někteří slovanští předci Mendela z doby pobytu ve Veselí jsou známi, a sice Ondra, Schinke, Rziha. Proti nim stojí zase Vögler a Gloger jako Němci.

Předkové přírodovědce Gregora Johanna Mendela

Die Ahnen des Naturforschers Gregor Johann Mendel

Gregor Johann Mendel se narodil 22. července 1822²³⁾ v domě č. 58 v Hynčicích. Jeho matka Rosina, rozená Schwirtlich, pocházela z domu č. 13 v Hynčicích. Jeho prarodiči byli Valentin Mendel, Martin Schwirtlich, Elisabeth Blaschke a Rosina Kasper.²⁴⁾ Všichni pocházeli z Hynčic. Našel jsem pět hynčických a tři předky z Veselí. Mendelovi přesídlili do Hynčic z Veselí teprve roku 1684. Zvláštním způsobem byli Mendelovi zapsáni do protestantské matriky Oder. Mezi pohorským obyvatelstvem oderského soudního okresu v protestantské době jsem našel příjmení Fadle, Haitle, Lämmle, Stable, Uirle, Voitle, našel jsem také mnoho německy znějících příjmení, končících na -el, jako Demel, Hempel, Kreisel, Peschel, Riedel, Weigel (v oderských pohorských vesnicích), zatímco v nížinných obcích Mankovice, Vražné a Hynčice téměř chyběli. Pro dobu 1580–1627 jsem napočítal ve Veselí 19,74 % Němců, v Loučkách 15,38 %, v Mankovicích 3,12 %. Usuzuji, že Němci přišli na Kravařsko ve 13. nebo 14. století, nebo ještě později za jihoněmecké selské války. Mendelové asi přišli do Veselí z Württemberku nebo hraničních švábských zemí. Nejstarší mně známý Mendelův předek se narodil přibližně kolem roku 1550, byl sedlák z Veselí, zvaný Konstantin Mendele.

Od něj, který se také nazýval Stantke Mendele, jsou známi dva synové, Martin, dědic selského statku ve Veselí,²⁵⁾ a Blaschke.²⁶⁾ Toho jsem našel až po jeho sňatku ve Veselí, pravděpodobně byl řemeslníkem v Hynčicích a později v Dobešově. Více jsem se dozvěděl o Martinově synu jménem Georg Mendele. Tento byl, jak vyplývá z vrchnostenských urbářů z let 1650–1688, sedlákem ve Veselí č. 25. Jejich statek byl čtvrtý největší v obci. Georg Mendele zemřel 6. října 1676²⁷⁾ a byl pohřben v Dobešově, protože Veselí nemělo hřbitov. Zanechal 11 dětí, z nichž 9 uzavřelo sňatky a mělo děti. Statek ve Veselí přešel na dceru Margaretu, která se vdala za Lorenze Matterna. Také dvě další dcery se vdaly ve Veselí, příjmení Mendel tam zmizelo. Dva synové se oženili v Hynčicích, jeden přišel do obce Horní Vražné,²⁸⁾ další do Oder, místo pobytu dalších dvou synů se nepodařilo zjistit.

Páté narozené dítě se jmenovalo Wenzel Mendel.²⁹⁾ Narodil se 8. září 1656, oženil se 15. února 1684 s Marinou, dcerou dědičného rychtáře z Kamenky Michaela Wellerta. Koupil statek č. 6 v Hynčicích. Je zakladatelem přímé linie předků Gregora Johanna Mendela. Jeho nejstarší syn Andreas, narozen 1689,³⁰⁾ nepřevzal – a není známo proč – statek. Ten připadl mladšímu bratru Johannu. Podle jeho závěti se stal majitelem statku Andreas. Dne 5. května 1720 se oženil s Marinou, dcerou Pavla Blaschkeho z domu č. 41 v Hynčicích a koupil tam zahradu č. 11.

Dne 25. června 1725 se mu narodil syn Anton. Nazývám ho Anton Mendel I. Oženil se 26. června 1748³¹⁾ s Elisabeth, dcerou Martina Weisse. Vyženil zahradnickou usedlost č. 26 v Hynčicích. Hospodařil tak dobře, že po letech k němu přikoupil selský statek č. 58 a č. 26 předal svému prvorozenému synu Andreasovi.

Selský grunt č. 58 převzal druhorozený syn Valentin Mendel, narozený 20. ledna 1754. Tento pojal za manželku 3. února 1782 Elisabeth, dceru sedláka Andrease Blaschkeho, Hynčice č. 56.

Jeho syn, narozený na statku č. 58, je Anton Mendel II., narozený 19. dubna 1784.²⁴⁾ Dne 6. října 1818 se oženil s Rosinou, dcerou Martina Schwirtlicha. Tento Anton Mendel II. je otcem preláta Johanna Gregora Mendela.

Čtyři předci J. G. Mendela byli dědičnými rychtáři, a sice: Kuntschig, dědičný rychtář v Hynčicích, Nitschmann, dědičný rychtář v Mankovicích, Wellert, dědičný rychtář v Kamenke, a Andreas, dědičný rychtář ve Veselí. Nejstarší mně známý dědičný rychtář Nikolaus Kuntschig se narodil asi roku 1490. U mankovických rychtářů jsem se dostal ještě hlouběji do minulosti. Jakob Nitschmann je zmiňován již 1505, tedy snad narozen kolem 1470. Dědiční rychtáři Wellertovi z Kamenky byli dříve sedláky v Dolejších Kunčicích. Mimo již dříve zmiňovaných přicházejí do úvahy: Anders – Horní Vražné, Bayer – Dolní Vražné a Mankovice, Brosch – Kamenka, Ertel – Hynčice, Füssel – Mankovice, Futschik

– Jakubčovice, Graf – Tošovice a Hynčice, Greger – Veselí, Grohmann – Hynčice, Heigel – Mankovice, Kahlig – Horní Vražné, Kunert – Hynčice, Kunz – Mankovice a Odry, Münster – Hynčice, Vögler – Veselí, Walzel – Jakubčovice. Analyzujeme-li Mendelovy předky, jsou alemanského původu: Mendele, Ertel, Füssel, Heigel, Walzel, bavorského původu: Bayer v Dolním Vražném a Mankovicích.

Starosasko-vestfálského původu: Kunert (krutý rod), Wellert, také psán Wellroth a Willert, snad ze staronordického vel (umělecké dílo), nebo od vil, vůle. Münster, snad odvozeno od Münsterer, z města Münster pocházející. Také Blaschke, tu a tam psáno Blasco. Německý ráz je dán sufixem -ke.

Českého původu: Futschik (větroplach) v Jakubčovicích a Schwirtlich (osvícený) v Hynčicích – ve 14. nebo 15. století germanizováni. Veselští „květinovi“ zahradníci Gregerové jsou v protestantské oderské matrice zapsáni také jako Rziha, a starý Anders, dědičný rychtář z Veselí, je zapsán jako Ondra. Jednou mu patrně bylo dáno také přízvisko Wesselský. Zápis se měnil podle národnosti příslušného faráře nebo kaplana. Se začátkem protireformace asi pronikal do Veselí německý hovorový jazyk.

Jiní němečtí Mendelovi předkové: Anders (Andreas), Brosch (Ambros), Graf, Grohmann, Kasper (Kaspar), Kunz (Konrad), Kuntzig (malý Kunz), Nitschmann (válkou nadšený muž, ze starohornoněmčiny), Weiss (vůdce -z wiso), Vögler (ptáčník).

Protože do Veselí přišli právě švábští Mendelovi, sňatky s Čechy a Česky byly nevyhnutelné. Mendelovi přišli po jihoněmecké selské válce 1525, vyhledali zde Němce nebo je přivedli s sebou a Veselí opustili v mužské linii v roce 1648. Vcelku převažovali němečtí předkové Mendela nad českými. Prelát Johann Mendel se cítil stále jako Němec, na velkém statku žil s Němci a z toho plynulo také mnoho osočování.

Poznámky

- 1) Dr. Alois Schindler (22. 7. 1859 – 1. 6. 1930), synovec J. G. Mendela – syn Theresie a Leopolda Schindlerových, Mendelův první životopisec, působil jako městský lékař ve Zlatých Horách.
- 2) Jde o texty: Gregor Johann Mendel und seine Ahnen: Unser Kuhländchen. Periodische Blätter für Volks- und Heimatkunde. I. Band. Neutitschein 1911, s. 347–352. / Die Ahnen Gregor Johann Mendels: Unser Kuhländchen: Beiträge zur Volks- und Heimatskunde, Heft I, III. Band, 1914, s. 37–49. / Die Ahnen des Naturforschers Gregor Johann Mendel: Das Kuhländchen, 1922, s. 89–91.
- 3) Hugo Marie de Vries (16. 2. 1848 – 21. 5. 1935), holandský botanik, evoluční biolog a jeden z prvních genetiků.
- 4) Prof. Erich von Tschermak-Seysenegg (15. 11. 1871 – 11. 10. 1962), rakouský agronom, věnoval se šlechtitelství zemědělských rostlin.
- 5) Carl Erich Correns (10. 9. 1864 – 14. 2. 1933), německý botanik a genetik.
- 6) William Bateson (8. 8. 1861 – 8. 2. 1926) britský genetik, hlavní popularizátor výzkumů Gregora Mendela.
- 7) Autorem pomníku je Theodor Charlemont. Pomník byl po 2. světové válce přesunut do areálu opatství, kde stojí dodnes. O pomníku vyšel příspěvek v POODŘÍ 1/1998.
- 8) K datu narození J. Mendela – viz samostatný článek na s. 50. Jméno dostal po bratrovi svého otce.

- 9) Významný vliv na to, že J. Mendela nechali rodiče vystudovat, měl páter Johann Andreas Edmund Schreiber, farář v Dolním Vražném. Více viz: Orel V., Vávra M. (1981): Kdo vyvolal Mendelův zájem o studium přírodních věd? Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín č. 27, s. 46–52. Nový Jičín.
- 10) Na opavském gymnáziu studoval již od r. 1834.
- 11) Alois Sturm (1815–1893).
- 12) Mendel měl přednostní právo na převzetí otcova statku, ale zřejmě se svého práva vzdal, aby mohl dále studovat. Jeho otec jej pak převedl v r. 1841 ve prospěch jeho sestry Veroniky a manžela A. Sturma. Odhad kupní ceny byl 400 zlatých. Jako vyrovnání pak byl J. G. Mendelovi poskytnut jistý finanční obnos, který mu rovněž pomohl ke studiu.
- 13) Autor zde má pravděpodobně na mysli učitele fyziky Friedricha Franze, který napsal doporučující dopis do augustiniánského kláštera na Starém Brně.
- 14) Novicem v klášteře se stal 9. října 1843.
- 15) Opatem byl zvolen 30. března 1868.
- 16) Autor měl pravděpodobně na mysli odborného učitele Vincenze Tomase (nikoliv B. Tomase), 1851–1936. Byl manželem sestry prof. Antona Rolledera a jeho spolupracovník při sepsání oderské kroniky (prováděl veškeré výzkumy v terénu a posílal je A. Rollederovi do Steyru). Při odchodu do důchodu v roce 1912 obdržel od císaře Františka Josefa I. železný kříž.
- 17) V r. 1874 vstoupil v platnost zákon zvyšující daňové zatížení klášterů a opat Mendel se stal dlouholetým bojovníkem proti stanovené výši daně. Boj proti tomuto zákonu ho velmi vyčerpával.
- 18) Podrobněji o sporech měšťanů a sedláků s Janem Tomášem ze Zvole, Bohuslavem ze Zvole a Šeborem Pražmem z Bílkova pojednává Anton Rolleder (Dějiny města a soudního okresu Odry).
- 19) Podrobněji o sporu – Anton Rolleder (Dějiny města a soudního okresu Odry, s. 223).
- 20) Tento původ jména Veselí uvádí Jaroslav Kříženecký v knize „Gregor Johann Mendel 1822–1884: Texte und Quellen zu seinem Wirken und Leben“ (r. 1965) na s. 150. Název obce Veselí se věnuje rovněž Alois Gregor v příspěvku „Místní názvy na Odersku“ (Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín č. 1/1967, s. 55)
- 21) Jde o Radičko (Hradisko) u Nejdku.
- 22) Dörnerhügel bei Emauz zmiňuje Jaroslav Kříženecký v knize „Gregor Johann Mendel 1822–1884: Texte und Quellen zu seinem Wirken und Leben“ (r. 1965) na s. 150.
- 23) Datum narození – viz poznámka č. 10.
- 24) Prarodiče J. G. Mendela ze strany otce byli Valentin Mendel (20. 1. 1754 – 19. 2. 1828) a Elisabeth Marie Blaschke (9. 9. 1753 – 29. 1. 1829), ze strany matky pak Martin Schwirtlich (10. 10. 1751 – 4. 4. 1820) a Rosina Kasper (4. 9. 1754 – 14. 6. 1829). Rodiče byli Anton Mendel (19. 4. 1789 Hynčice – 18. 1. 1857 Hynčice) a Rosina Mendel, roz. Schwirtlich (22. 1. 1794 Hynčice – 28. 3. 1862 Hynčice).
- 25) Martinu Mendelovi patřil statek č. 26 ve Veselí.
- 26) Též Blasius (Blažej).
- 27) Známe je i datum narození Georga Mendele – 31. 3. 1613 ve Veselí.
- 28) Klein Petersdorf neboli Horní Vražné se oddělilo od většího Dolního Vražného (Gross Petersdorf) v roce 1841. Horní Vražné se stalo součástí oderského panství a patřilo do Slezska. Dolní Vražné zůstalo součástí fulneckého panství a leželo tedy na Moravě. Hynčice (Heinzendorf) patřily k oderskému panství.
- 29) Wenzel (Václav) Mendel (8. 9. 1656 Veselí – 18. 11. 1713, Hynčice). V r. 1683 koupil v Hynčicích statek č. 6.
- 30) Andreas Mendel (1689 Hynčice – 6. 3. 1746 Hynčice).
- 31) Anton Mendel se oženil 26. 5. 1748.

Datum narození J. G. Mendela

Radim Jarošek

V pracích o J. G. Mendelovi se poněkud překvapivě setkáváme s dvojím datem jeho narození – 20. a 22. červencem 1822. Sám Mendel slavil své narozeniny 22. července a s tímto datem se rovněž setkáváme ve všech dokumentech z jeho působení v opatství.

V některých Mendelových osobních dokladech není jeho datum narození uvedeno vůbec. Nenalezneme jej na vysvědčeních z opavského gymnázia, ani na vysvědčeních Filozofického ústavu v Olomouci, ani Filozofického učiliště v Brně, ani Teologického studijního ústavu v Brně, ani v domovském listu nebo v indexu vídeňské univerzity.

Kdy se tedy Johann Mendel narodil?

Dejme prostor dvěma základním dokumentům – zápisu ve vraženské farní o kronice a křestnímu listu.

V zápise ve farní kronice v Dolním Vražném (viz níže) se dočteme, že se Johann Mendel narodil 20. července (1822) a byl pokřtěn téhož dne farářem Johannem Schreiberem. Číslo rodného domu – 58. Čárky v dalších sloupcích zápisu udávají – pohlaví (mužské), vyznání (katolické) a původ (manželský).

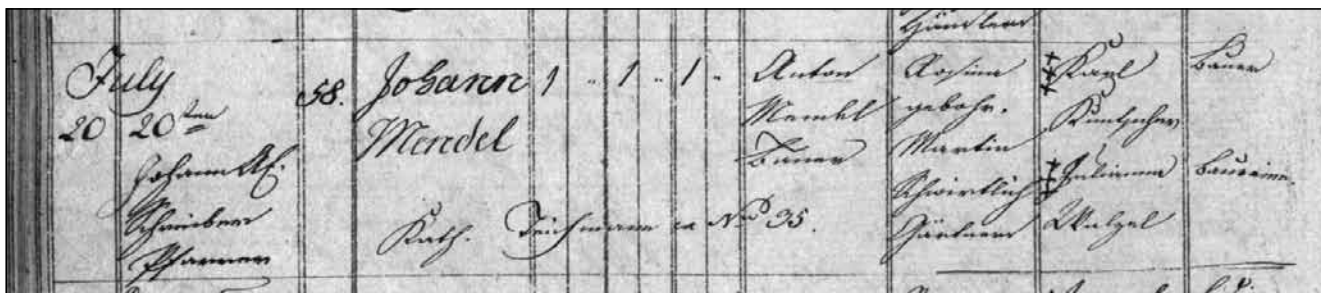
Rodiče: Anton Mendel, sedlák (rolník) a matka Rosina, dcera Martina Schwirtlicha, zahradníka. Jeho kmotři byli sedlák Karl Kuntscher a selka Julianna Walzel, tři křížky znamenají, že kmotři neuměli psát. Porodní bába se jmenovala Katharina Teichmann, č. 35.

Zdroj: Zemský archiv Opava, fond. Sběrka matrik bývalého Sm kraje. Matrika narozených, inv. č. 1087, sig. Od III 6, 1821–1838, Dolní Vražné, Emauzy, Horní Vražné, Hynčice.

Křestní list

Pro vstup do gymnázia si přinesl svůj křestní list, který mu vystavil Johann Schreiber. V křestním listu Schreiber potvrzuje údaj z farní matriky o narození dne 20. července 1822.

„Na konci podepsaný dosvědčuje tímto z knihy pokřtěných zdejší fary, díl IV, fol. B, že Johann Mendel,

Zápis v matrice o narození J. G. Mendela.

v manželství zplozený syn katolických rodičů, Antona Mendela, sedláka v Hynčicích, a jeho ženy Rosiny, dcery Martina Schwirtliche, zahradníka, rovněž odtud, se narodil 20. července 1822 v domě č. 58, a téhož dne byl pokřtěn podle římskokatolického obřadu popedešným samotným v (přítomnosti?) kmotrů, Karla Kuntschera, sedláka, a Julianny Walzelové, selky, ve zdejším farním kostele sv. apoštolů Petra a Pavla. K ověření tohoto svědectví, které bylo vyhotoveno a uděleno jmenovanému Johannu Mendelovi jediné k účelu vstupu na gymnázium v Opavě, následují podpis a církevní razítko.

Dolní Vražné 12. září 1834
Johann Schreiber, farář“

Uvedené dva dokumenty, které lze považovat za stěžejní, tedy hovoří pro datum narození 20. července.

Je však s podivem, že v mnoha dalších dokladech, které pochází z doby jeho působení v augustiniánském klášteře, se uvádí 22. červenec, i sám Mendel slavil narozeniny v tento den a konečně stejné datum nalezneme i na jeho úmrtním oznámení...

Odborníci se dnes přiklánějí spíše k 20. červenci, nejistota však zůstává a úvah, jak rozpor vysvětlit, by se dalo jistě vytvořit vícero.

Koneckonců to však není důležité – podstatné je pozoruhodné dílo, které J. G. Mendel zanechal.

Sourozenci

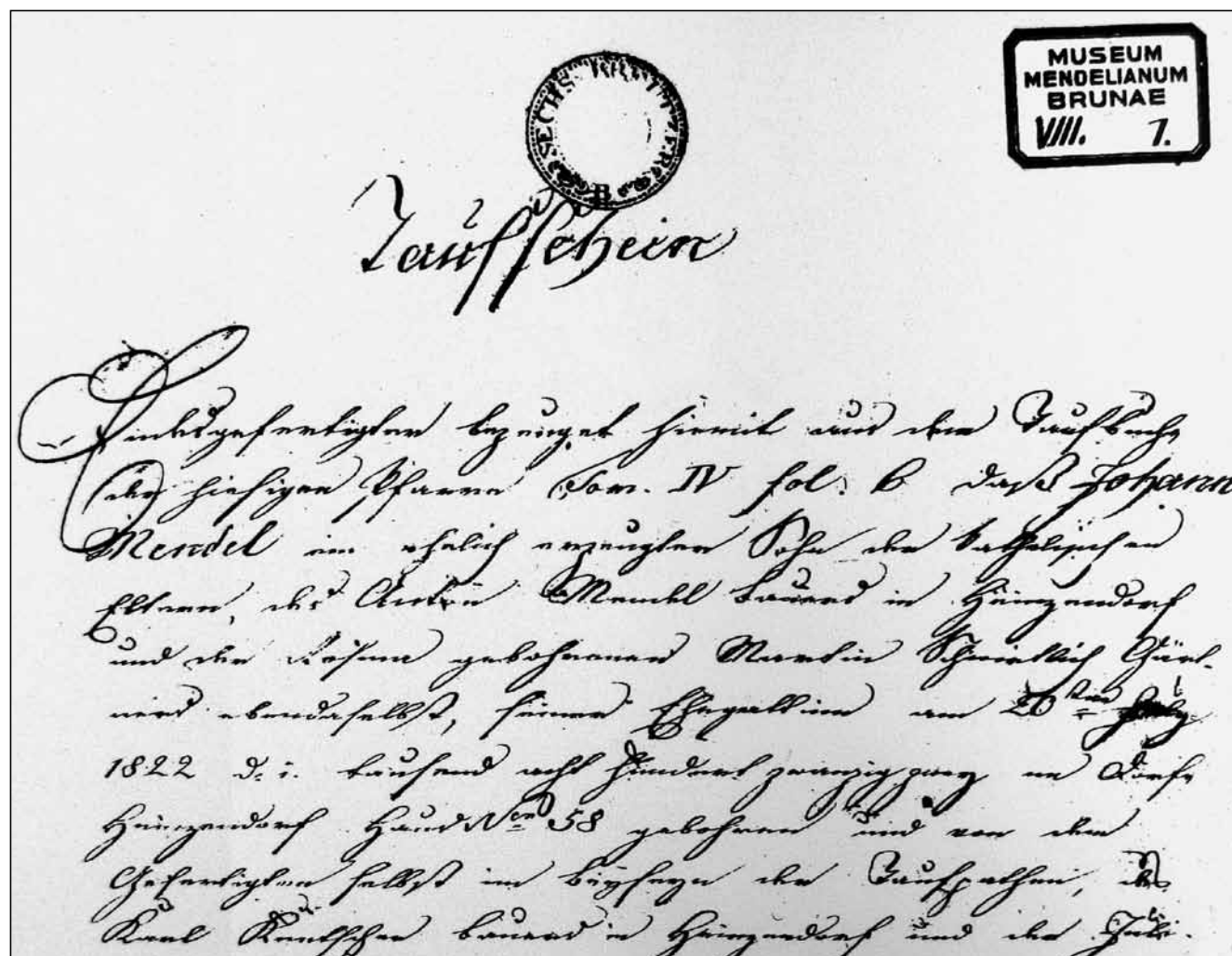
Je všeobecně známo, že J. G. Mendel měl dvě sestry – Veroniku a Theresii. Méně známá je skutečnost, že měl celkem čtyři sestry, z nichž dvě stejného jména zemřely v raném věku.

Prvorozená byla Veronika, která přišla na svět 5. května 1820. Po ní následoval Johann 20. července 1822.

Dále byla Rosina, jméno dostala po matce – narodila se 16. března 1825, ale zemřela již 9. listopadu 1828.

Po Rosině to byla Theresie narozená 4. května 1827.

A poslední byla 7. září 1831 další dívka. V té době již byla starší sestra Rosina mrtvá a děvčátko bylo pokřtěno znovu Rosina, v upomínku na její zemřelou sestru. Jméno ji však štěstí nepřineslo – zemřela ještě v kolébce dne 10. října 1831...

Úvodní část křestního listu (Moravské zemské muzeum).

Mendelova mladší sestra Theresie (reprofoto z knihy Silvia Eckert-Wagner (2004): Mendel und seine Erben. Eine Spurensuche).

O tom všem nás spravují dále uvedené zápisy v matrikách narozených a zemřelých.

Rosina Mendel, nar. 16. 3 1825

ZAO, Sběrka matrik bývalého Sm kraje, Matrika narozených, inv. č. 1087, sig. OD III 6, 1821–1838, Dolní Vražné, Emauzy, Horní Vražné, Hynčice fol. 15.

Rosina Mendel, nar. 16. 3. 1825, pokřtěná 17. 3. 1825
Otec Anton Mendel, sedlák, matka Rosina, roz. Schwirtlich, dcera Martina (Schwirtlicha), zahradníka.
Kmotři: Augustin Walzel, sedlák, Veronika Kuntscher, selka.

ZAO, Sběrka matrik Sm kraje, Matrika zemřelých, inv. č. 1093, sig. Od III, 12, 1785–1830, Dolní Vražné, Horní Vražné, Emauzy, Hynčice.

9. 11. 1828 zemřela, 11. 11. byla pohřbena Rosina Mendel, dcera Antona Mendela, sedláka, č. 58 Příčina: spálová horečka.

Rosina Mendel, nar. 7 9 1831

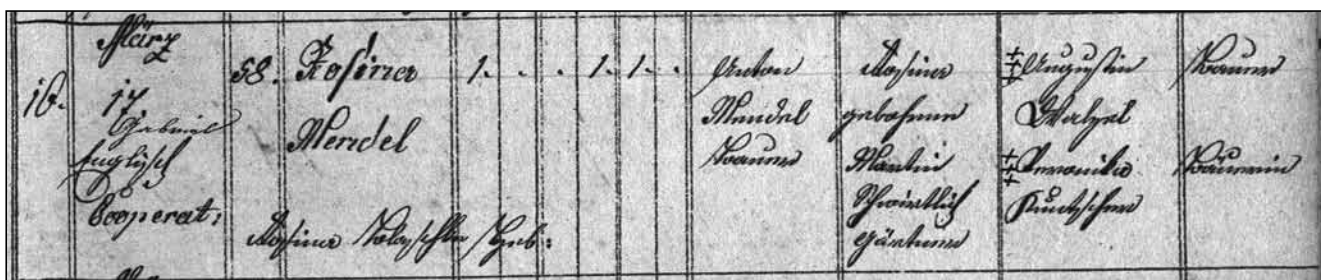
ZAO, Sběrka matrik Sm kraje, Matrika narozených, inv. č. 1087, sig. Od III, 6, 1821–1838, Dolní Vražné, Emauzy, Horní Vražné, Hynčice.

7. 9. 1831 se narodila a byla pokřtěna Rosina Mendel, č. 58, otec Anton Mendel, sedlák, syn Valentina Mendela, sedláka a Rosiny, dcery Antona Blaschke, sedláka, všichni v Hynčicích. Matka Rosina, dcera Martina Schwirtlicha, zahradníka a Rosiny, dcery Josefa Kaspera, zahradníka, všichni v Hynčicích. Kmotři: Augustin Walzel, sedlák a Theresia Kuntscher, dcera sedláka. Rodiče křtěného jsou faráři známi (mají jeho důvěru).

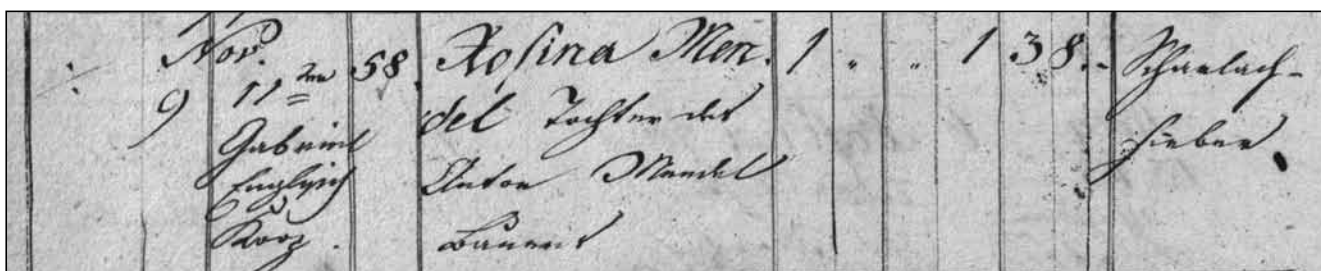
ZAO, Sběrka matrik Sm kraje, Matrika zemřelých, inv. č. 1091, sig. Od III 10, 1831–1884, Dolní Vražné, Emauzy, Horní Vražné, Hynčice.

10. 10. zemřela, 12. 10. 1831 byla pohřbena Rosina Mendel, dcera Antona Mendela, sedláka, č. 58 Příčina: Brustaffection (nejspíš zánět dýchacích orgánů).

Za poskytnutí údajů z matrik děkuji paní Květoslavě Mičkové a za pomoc při doplnění údajů panu Pavlu Kašparovi st.

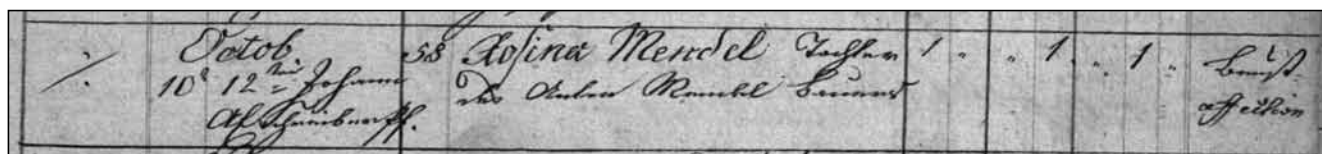
Zápis o narození Rosiny (I.) dne 16. března 1825.

Zápis o úmrtí Rosiny (I.) 9. listopadu 1828.

Narození Rosiny (II.) 7. září 1831.

Zápis o jejím úmrtí dne 10. října 1831.

Po stopách J. G. Mendela v jeho rodišti

Radim Jarošek (text a foto)

J. G. Mendela připomíná v jeho rodišti v Hynčicích, které jsou dnes součástí Vražného, několik míst. Budiž následující příspěvek stručným průvodcem a zároveň pozvánkou na výlet.

Rodný dům

Rolnickou usedlost č. 58 ve slezských Hynčicích koupil jeho dědeček. Mendelův otec Anton pak přeměnil dřevěné stavení v cihlovou stavbu s břidlicovou střechou. V roce 1822 se tam narodil syn Johann.

Johann jako jeho jediný syn měl převzít rodinný statek. Rozhodl se však pro pokračování ve svých studiích a otec proto převedl grunt na Johannovu starší sestru Veroniku a jejího muže Aloise Sturma.

Statek je od 3. května 1958 nemovitou kulturní památkou a od 13. června 1965 byl v domě již č. p. 69 (statek patřil tehdy rodině Chudých) otevřen památník J. G. Mendela. Jeho zřízení iniciovalo Moravské zemské muzeum v Brně, provoz pak zajišťovalo okresní vlastivědné muzeum v Novém Jičíně.

Od roku 2002 je vlastníkem objektu Nadační fond Rodný dům J. G. Mendela. Po rozsáhlé rekonstrukci zajišťované nadačním fondem v letech 2004 až 2007 byl dům 28. září 2007 slavnostně otevřen veřejnosti.

V domě se nachází nová muzejní expozice věnovaná J. G. Mendelovi a vystaveny jsou rovněž exponáty, které zobrazují venkovský život Moravského Kravařska. Statek plní i funkci „Návštěvnického centra venkovského regionu Moravské Kravařsko“ a nabízí rovněž ubytování, prodej upomínkových předmětů a zázemí pro konání společenských akcí. Podrobnější informace jsou k dispozici na stránkách: <http://www.mendel-rodnydum.vrazne.cz/>

Současná podoba rodného domu (Foto archiv obce Vražné).

Pamětní tabule na rodném domě.

Stará hasičská zbrojnice

Dne 5. listopadu 1868 Mendel píše z Brna svému švagrovi Leopoldu Schindlerovi:

Milý švagře,

Vaše psaní mě a Johanna naplnilo zděšením. Ten strašný oheň, který zachvátil Hynčice a bolestné trápení, které musíš nést, jsou pro Vás těžkou zkouškou.

Bůh budiž veleben, že jste se šťastně zachránili z velkého nebezpečí požáru, ve kterém jste se nacházeli.

Pevně doufám, že s pomocí Všemohoucího se ze svých ran zase brzy zcela zotavíš. Zajisté budeš muset být trpělivý a překonat mnohou strast.

Z těch 100 zlatých, které jsou připojeny k dopisu, je Tobě určeno 30 zlatých jako příspěvek na úhradu léčebných nákladů; žádám Tě, abys 30 zlatých předal tetičce Kahligové, která, jak píšete, přišla v důsledku ohně skoro o všechno. Zbýlých 40 zlatých rozdělte prosím stejným dílem mezi ty děti mých sourozenců, které požár nešťastně zasáhl.

Rád bych udělal více, jen kdyby to bylo možné, ale mé letošní výdaje jsou už beztak velmi značné.

Srdečné pozdravy švagru Aloisovi a sestře Veronice a celé Vaší rodině.

Zdravím a líbám mnohokrát Tebe a Tvé drahé.

Tvůj upřímný švagr Gregor

Dopis je reakcí na velký požár, který zachvátil Hynčice v r. 1868, kdy ve vsi shořelo 12 domů. Tento požár dal Mendelovi podnět k tomu, aby nechal na své náklady vybudovat v obci hasičskou zbrojnici za 3 000 zlatých. Stříkačku dodal v roce 1882. Na budově hasičské zbrojnice odhalili krajané první pamětní desku Mendelovi na světě už v roce 1902 u příležitosti 20letého trvání hasičského sboru.

Rodný dům (je vyznačen šipkou) na indikační skici z r. 1836. Co z ní můžeme například vyčíst? Číslo domu bylo 58, číslo stavební parcely 22, dům byl zděný. Pozemek kolem domu byl oplocen, byl využíván jako ovocná zahrada a z menší části zčásti jako pastvina (označena písmenem w). Před domem byla v zahradě malá zelinářská zahrádka obdélníkového tvaru. Podél hlavní cesty, která vedla obcí, se nacházel pás vyšších dřevin. Vlevo od domu je patrný pás polí, patřících Mendelovým, který se táhl až daleko za obec. Kolem něj vedla cesta.

Další cesta vedla kolem domu záhumenním a oddělovala zástavbu se zahradami od polí. Hlavní dispozice i vstup do domu od hlavní cesty odpovídal současnosti. Zdroj: Zemský archiv v Opavě.

Pamětní deska J. G. Mendelovi na budově hasičské zbrojnice nese tento text (překlad z němčiny): „Na počest významného přírodovědce a klasika botaniky, preláta Gregora Johanna Mendela, čestného občana a zakladatele hasičského sboru ve svém rodišti, narozen 22. července 1822 v Hynčicích č. 58, zemřel 6. ledna 1884 v Brně. Zřízeno 1902.“

Hasičská zbrojnice se nachází poblíž rodného domu (v pozadí).

V dobovém tisku najdeme následující řádky o oslavě výročí založení hasičského sboru v Hynčicích:

Mendelova slavnost v Hynčicích

V Hynčicích, místě narození velkého přírodovědce Gregora Johanna Mendela, se konala při příležitosti stého výročí jeho narození 9. července slavnost, spojená s oslavou výročí založení místního hasičského sboru. Byla sloužena i bohoslužba, které se korporativně účastnil i hasičský spolek z Hynčic. Konalo se shromáždění zástupců hasičských spolků oderského okresu a poté ukázkové cvičení sousedních sborů z Vražného a Horního Vražného. Následovalo shromáždění před hasičskou zbrojnicí, která byla ozdobena květinami, stejně jako Mendelova pamětní deska. Pod ní byl velký obraz oslavovaného učenice. Velitel Alois Michálek a starosta Al. Ordelt pozdravili velké množství účastníků a po nich přednesla úvodní řeč slečna Greta Ordeltová. Následovalo poděkování přírodovědného spolku v Opavě a potom hovořil o významu Mendela Dr. A. Schindler ze Zlatých Hor. Vysvětlil různé pokusy s křížením, které Mendel prováděl na zvířatech a rostlinách. Hovořil o Mendelových úspěších, které měly obrovský význam pro chovatele zvířat a pěstitele rostlin. Na závěr své nádherné řeči zdůraznil význam objevů Mendela pro budoucnost. Potom začal hovořit o Mendelových předcích. Závěrem proběhla lidová slavnost, mimořádně navštívená. Za místní skupinu německé národní strany Nový Jičín hovořil farář Arpad Broser. Jeho působivá řeč vzbudila všeobecné nadšení.

Pamětní deska na zbrojnici.

Stará škola

Mendelův prastrýc Anton Schwirtlich (1758–1808) byl prvním dobrovolným učitelem v Hynčicích. Jeho učitelská činnost přispěla k tomu, že se Hynčičtí rozhodli, že vybudují v Hynčicích svou vlastní školu a nebudou tak muset posílat své děti do školy ve Vražném. Postavili ji vlastními silami vysoko ve svahu nad potokem hned naproti Mendelova statku, kudy vedla polní cesta, kterou se také honil dobytek na pastvu. Z okna školy Mendel mohl vidět, co se dělo u nich doma a do školy to měl, coby kamenem dohodil.

Ve škole se začalo učit v roce 1796. Mendel do ní chodil v letech 1831 až 1833. Jeho učitelé Thomas Makitta a farář Johann Edmund Schreiber klasifikovali Mendela velmi dobrými známkami. Tam začala jeho cesta za dalším vzděláním. Rodiče s tím souhlasili, i když robota zásadně bránila majetkovému vzestupu rodiny, která se finančně vyčerpala výstavbou nových obytných a hospodářských budov.

Na budově je umístěna pamětní cedule. V současné době je budova školy (č. p. 93) v soukromých rukou.

Stará škola – stav před r. 1963. Reprofoto z knihy Jaroslava Kříženeckého: Gregor Johann Mendel 1822–1884.

Škola před několika lety, vlevo nad okny je viditelná pamětní tabulka.

Objekt fary vedle kostela ve Vražném.

Bývalá fara (Vražné č. p. 152)

byla vystavěna jako jednopatrová v r. 1789 a je spojena s Johannem Schreiberem (Ioan Andreas Edmund Schreiber), který učil J. Mendela.

J. Schreiber byl vysvěcen na kněze v roce 1793 a téhož roku se stal zámeckým kaplanem – správcem výchovného ústavu v Kuníně, kde založil ovocnou školku a propagoval zvelebení ovocnářství zaváděním nových ušlechtilých ovocných stromů.

V roce 1802 z Kunína na nátlak jezuitů odešel do Dolního (Velkého) Vražného, kde působil jako farář od 1. října 1802 do své smrti 22. října 1850. Stal se dopisujícím členem Moravskoslezské společnosti pro zvelebení orby, přírodopisství a vlastivědy a byl jako jediný z Opavska zakládajícím členem brněnského Pomologického spolku, který byl založen r. 1816 z podnětu Ch. C. Andrého.

Byl jedním z průkopníků ve zvelebování ovocnářství v okolí Mendlova rodiště. Vyvolával zájem o pokrokové metody v pěstování ovocných stromů nejen mezi rolníky, ale i u školních dětí. Ve spolupráci s učitelem T. Makittou vyučovali děti již na obecné škole základům přírodopisu a názorně je seznamovali se zásadami pěstování kulturních rostlin.

Také otec J. Mendela zveleboval ovocnou zahradu okolo svého domu pomocí roubů, které obdržel právě od Schreiberova a Schreiberova vzdělávací a výchovná činnost ovlivnila i formování zájmu o přírodovědu i u jeho syna J. Mendela. Malý J. Mendel se ve farní zahradě v Dolním Vražném seznamoval se Schreiberovými pokusy v ovocnářství a jako vychovatel a pedagog se J. Schreiber zasloužil o to, že Mendelovi rodiče poslali svého jediného syna k dalšímu vzdělání. V období prázdnin se student Mendel vracel do Hynčic, byl ve styku se Schreiberem a až do konce života si pak nechával posílat do Brna rouby odrůd ovocných stromů pocházejících ze Schreiberova šlechtění z rodných Hynčic.

Před farou se nachází stará křtitelnice. Současná mramorová křtitelnice v kostele pochází z r. 1927.

Křtitelnice.

Kostel sv. Petra a Pavla ve Vražném

Farní římskokatolický kostel v Dolním Vražném byl dostavěn v r. 1799 a v r. 1822 v něm byl J. Mendel pokřtěn. Vedle vstupu o tom informuje cedulka.

V Hynčicích kostel není, a tak sem rodina Mendlových docházela na bohoslužby. Kolem kostela se nacházel hřbitov, o čemž svědčí dva kříže u bývalých vstupů. Byl zrušen v r. 1876 (resp. 27. června 1877 zde byl poslední pohřeb). V r. 1909 byla zbourána i kamenná hřbitovní zeď a v roce 1921

Kostel sv. Petra a Pavla.

byl hřbitov srovnán a postaven pomník padlým. Na tomto hřbitově byli pohřbeni i Mendelovi rodiče. Místo jejich hrobu není známo.

Současný hřbitov

byl založen v r. 1876. Na hřbitově poblíž vstupu najdeme nový pomník se jmény Sturm, Mendel. Je zde pohřbena Mendelova starší sestra Veronika Sturm. Původní vysoký náhrobek se bohužel nedochoval...

Jeho sestra Theresie Schindler zde byla rovněž pohřbena – pravděpodobně někde v severovýchodní části hřbitova, ani její náhrobek se však dnešních dnů nedočkal.

Původní náhrobek rodiny Sturmovy (z archivu obce Vražné).

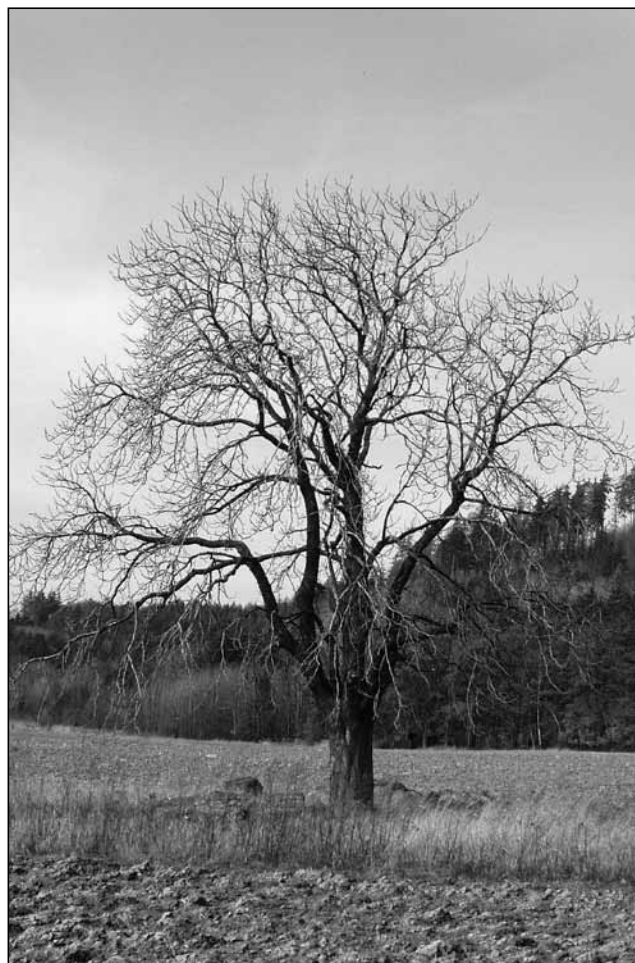

Současná podoba náhrobku poblíž vstupu na hřbitov.

Jírovec J. G. Mendela

O tomto jírovcí (kaštanu koňském) vyšel příspěvek v POODŘÍ č. 4/2010.

Malý stromek měl podle ústního podání dovézt J. G. Mendel okolo roku 1875 ze své pokusné zahrady v Brně mladší sestře Theresii do Hynčic. Na zahradě jej ale mít nechtěla, potřebovala ji pro ovocné stromy, a tak strom zasadili na svém pozemku u dnes již neexistující silnice Běloutín–Emauzy–Odry.

Mendelův kaštan u bývalé cesty na fotografii z r. 2007. Dnes se vedle něj nachází cyklozastavení s informační tabulí.

Dnes rozložitý strom roste v polích a je dobře vidět ze silnice z Oder do Hranic, nejlépe je přístupný pěšinou z cesty do Veselí.

Budova nové školy.

Nová škola

Základní škola ve Vražném byla po dokončené rekonstrukci pojmenována dne 1. září 2015 Základní školou Johanna Gregora Mendela Vražné.

Poděkování za pomoc při zpracování příspěvku patří Ludmile Šimíčkové, Pavlu Kašparovi st., Vladimíru Nippertovi a Květě Míčkové.

Literatura

KŘÍŽENECKÝ, J. (1965): *Gregor Johann Mendel 1822–1884*. Vydavatel

Johann Ambrosius Barth, Verlag, Lipsko.

MATALOVÁ, A. (1997): *Johann Gregor Mendel a genetika*. Brno

MATALOVÁ, E. (2008): *Mendelovy dopisy domů. Mendel forum 2008 –*

exkurze do Mendelova rodiště. Moravské zemské muzeum, Brno.

MIKULEC A. (1966): Památník J. Gregora Mendela v Hynčicích. In:

Novojicko č. 8, s. 3–4.

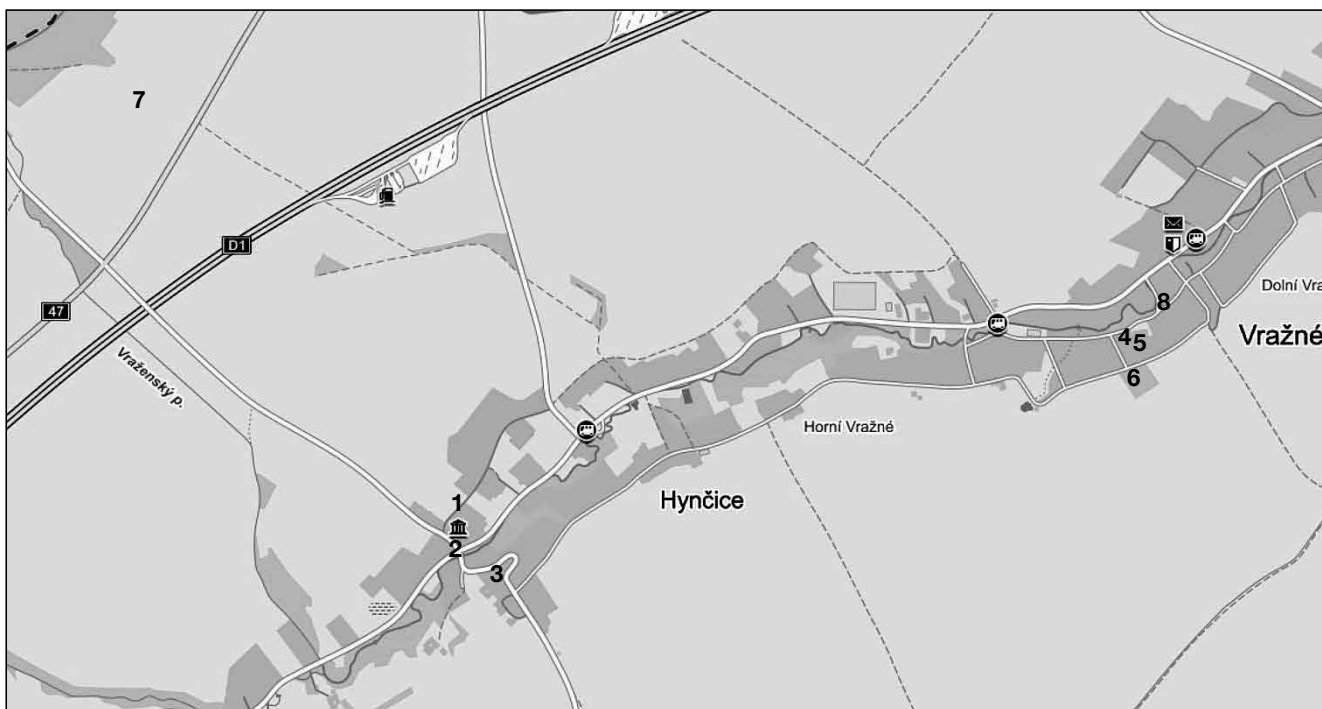
OREL V. et. VÁVRA M. (1981): Kdo vyvolal Mendelův zájem o studium

přírodních věd? In: *Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín* č. 27, s. 46–52.

Nový Jičín.

Vpravo rodný dům J. G. Mendela, vlevo dole hasičská zbrojnice (Foto poskytl Vl. Nippert).

1 rodný dům, dnes muzeum, 2 stará hasičská zbrojnice, 3 stará škola, 4 kostel sv. Petra a Pavla, 5 bývalá fara (s křtitelnicí), 6 hřbitov, 7 památný kaštan, 8 základní škola J. G. Mendela. Mapový podklad www.mapy.cz.

Fenomén Václav Nelhybel

Václav Blahunek

„Just Do It!“ neboli „To právě udělej!“ byl typicky lašský slovní příkaz a osobní heslo hudebního skladatele Václava Nelhybla. Vypadá to, že se jim řídil po celý svůj život. Věnoval se vždy několika náročným oborům lidské činnosti současně, a to jak během studia, tak ve své profesi. Když se při komponování dostal do časové tísně, sáhl po extrémně výkonné pracovní metodě: šest hodin práce – dvě hodiny spánku, šest hodin práce – dvě hodiny spánku a zase šest hodin práce a dvě hodiny spánku atd. Vedle skladby a dirigování se věnoval filozofii a metodologii. Měl absolutní sluch a fenomenální paměť. Hovořil devíti jazyky. Byl mistrem hudební polyfonie, tektoniky a kontrapunktu.

Vytvořil zcela osobitou hudební řeč, která se svou strukturou vzdáleně podobá projevu jiného lašského génia Leoše Janáčka. Jejich primární inspirační zdroje pocházejí z moravské lidové písně.

Václav Nelhybel se z rodného Poodří postupně přes Velehrad, Prahu, Švýcarsko a Německo nakonec usídlil ve Spojených státech amerických, kde se stal slavným. Dodnes je považován za jednoho z nejvýznamnějších skladatelů 20. století, jeho díla jsou hrána po celém světě, přesto je u nás téměř neznámý. V oblasti dechové symfonické hudby se

stal zcela jedinečným hudebním fenoménem. Jak se to stalo?

Narodil se 27. září 1919 jako poslední, páté dítě manželům Žofii a Karlovi Nelhyblovým v Polance.

Silně věřící rodina jej pojmenovala po nejbližším svatém, aniž by tušili, že jej patron české země a jeho oslavné chorály budou provázet celým životem. Bratranec z matčiny strany byl jiný slavný český skladatel Ilja Hurník (1922–2013). Václavův nejstarší bratr František převzal otcův statek v Polance, bratr Karel se stal inženýrem na dráze, sestry Žofie a Anna se provdaly a založily rodiny. Vztah ke starším sourozencům a ostatně i k rodičům byl komplikovaný – po emigraci v roce 1948 se s nimi Václav již nikdy nesetkal, režim mu neumožnil být přítomen pohřbu rodičů v roce 1954, resp. 1955. Po sametové revoluci Václav dokonce odmítl navštívit svou rodnou obec.

V jeho mládí otec chtěl, aby se stal obchodníkem, matka – zbožná katolička by si byla přála, aby se jako nejmladší potomek stal knězem. Václav však byl velice ctižádostivý a toužil jediné – rozvíjet své hudební nadání. Již v dětství si byl jistý, že se stane hudebním skladatelem, jak často později tvrdil svým žákům v USA. Jako třináctiletý

V. Nelhybel na Velehradě v r. 1933–34 (v prostřední řadě zcela vpravo s pozounem). Foto z rodinné sbírky Pavla Nelhybla.

V. Nelhybel v Praze (Foto poskytl Jaroslav Král).

byl na přání matky poslán do fundace v klášterním učilišti na Velehradě, kde se kromě liturgie věnoval hlavně zpěvu, začal aktivně studovat hudební teorii a skladbu, poznával hudební nástroje, hrál na housle, pozoun a varhany.

Arcibiskupské gymnázium absolvoval již v Praze – Bubenči. Život ve velkoměstě mu imponoval, zapsal se na Karlovu univerzitu, studoval filosofii, muzikologii, latinu a řečtinu, korepetoval, dirigoval, komponoval, byl rozhlasovým dramaturgem, oženil se. Po premiéře baletu Svatby v Národním divadle v roce 1947 měl potenciál stát se lídrem české hudební avantgardy. Po válce získal stipendium na Univerzitě ve Freiburgu.

Krátce před únorovým převratem byl povolán do vlasti, leč vytušil blížící se události a bez rozloučení odjel natrvalo z domova, kde zanechal rodinu, manželku, syna Pavla, a také veškeré své dosavadní dílo. Ve svých 29 letech udělal za životem v Československu tlustou čáru. Bojoval proti komunistickému systému alespoň tím, že jako hudební ředitel Rádia Svobodná Evropa v Mnichově tvrdě kritizoval totalitní režim. Hodlal naplnit život smysluplně. Podruhé se oženil s Němkou Dorotheou, s níž v roce 1957 odcestoval do USA a v roce 1962 přijal americké státní občanství.

V Americe se jim narodily děti Jana a Christopher. Nelhyblokým působištěm byl New York, dále Newtown ve státě Connecticut a poté Scranton v Pensylvánii. Nikdy se nenechal zaměstnat. Komponoval na plný úvazek, jak tvrdil: „Jsem skladatel 24 hodin denně. Komponování považuji za nejlepší způsob manifestovat svou existenci jako lidskou bytost. Žiji s tím, co můj metabolismus přináší. Jsem jeden z nejšťastnějších lidí. Již v pěti, šesti letech jsem věděl, že chci být skladatelem.“

Poznání světa amerických Symphonic Band, tedy velkých dechových orchestrů – převážně studentských – mu zcela změnilo život. V šedesátých a sedmdesátých letech vytvořil základ symfonického dechového repertoáru. Každý hudebník v USA zná minimálně jedno jeho dílo, jako např. Festivo, Trittico nebo Symphonic Movement. Přestože – dle sdělení vdovy Dorothey – netrpěl žádnou nostalgií po vlasti, jeho inspirační zdroje v moravské lidové písni a starých českých chorálech, jež lze vystopovat ve všech jeho dílech, volají po vzdáleném domově v rodném Poodří. Václav Nelhybel zemřel 22. března 1996 ve Scrantonu.

/s použitím pramenů kronikáře Polanky nad Odrou Mgr. Jaroslava Krále, dále ze vzpomínek Pavla Nelhybla, skladatelova syna z prvního manželství, který žije v Praze 8 – Karlíně, a také ze zkušeností Joela Blahnika, Nelhyblova amerického studenta/

NÁRODNÍ DIVADLO
BALET NÁRODNÍHO DIVADLA

V neděli dne 23. března 1947 v 15 hodin

Choreograf a režisér: S. MACHOV Dirigenti: R. VAŠATA

J. Stamic: **JARNÍ SYMFONIE**
Balet o 1 jednání
Kostýmy a dekorace: V. GOTTLIEB
Tančí: Z. ZABYLOVÁ, H. FENCLOVÁ, V. JÍLEK, I. KEPLEROVÁ, J. KNIŽKOVÁ, H. KUDELOVÁ, B. RENDLOVÁ, N. SOBOTKOVÁ, D. WIRTHOVÁ, O. STODOLA, J. BLÁZEK, L. OGOUN

L. Janáček: **LAŠSKÉ TANCE**
Kostýmy a dekorace: A. STRNADEL
Tančí: H. HOLEČKOVÁ, Z. ŠEMBEROVÁ, A. LANDA, V. JÍLEK a baletní sbor

M. P. Musorgskij: **NOC NA LYSÉ HOŘE**
Symfonická fantazie o 1 obrazu
Kostýmy a dekorace: F. TRÖSTER
Tančí: V. JÍLEK, H. FENCLOVÁ, Z. ŠEMBEROVÁ a baletní sbor

V. Nelhybel: **SVATBY**
Taneční rapodie se zpěvem o 3 obrazech
Kostýmy a dekorace: K. SVOLINSKÝ

Tančí:

Nevěsta	.....	I. KEPLEROVÁ
Ženich	.....	A. LANDA
Kat	.....	V. JÍLEK
Pop	.....	K. FIRMÍK
Kobouzi	.....	Z. VANĚK
Alt	.....	L. HANZALÍKOVÁ
Tenor	.....	J. SKÁČEL

Celý baletní sbor - Zpívá dámský a pánský sbor opery

Dekorace byly zhotoveny pod dohledem akad. malíře ROBERTA KLICKY
Po baletu „Noc na Lysé hoře“ děti přivítává R. Konec po 17. hod.

Mládeži školou povinně přistupno

Zitva v pondělí 24. března v 19.30 hod. v předprodeji: Serie B (5. hra pondělí)
U KLATĚHO VĚKU

Václav Nelhybel (Foto poskytl Joel Blahnik).

plk. Václav Blahunek, Ph.D.

absolvoval AMU v Praze v dirigentské třídě prof. Radomila Elišky a dirigentské kurzy

v Appletonu, USA, které vedl prof. Craig Kirchhoff. Václav Blahunek řídil např. Symfonický orchestr FOK, Plzeňskou filharmonii, Filharmonii Bohuslava Martinů Zlín, Filharmonii Hradec Králové, Tokio Kosei Wind Orchestra, symfonické a dechové orchestry na amerických univerzitách.

Václav Blahunek je od roku 1999 dirigentem Hudby Hradní stráže a Policie České republiky, v roce 2009 byl jmenován ředitelem a šéfdirigentem tohoto tělesa. Ve svém repertoáru z oblasti symfonické dechové hudby klade důraz na provádění původních kompozic českých i zahraničních autorů, preferuje díla Karla Husy a Václava Nelhybla. V rámci festivalu Pražské jaro (2005) zazněla pod jeho vedením symfonie Karla Husy *Hudba pro Prahu 68* v české premiéře.

Kontakt: blahunek@volny.cz

Václav Nelhýbel, rodák z Polanky nad Odrou

Jaroslav Král

Každá obec bývá hrdá na své slavné rodáky, i když se o nich dozví někdy až s odstupem času.

Takovými byli u nás např. ostravský malíř Josef Dobeš, který byl za německé okupace vězněn s malířem Josefem Čapkem a ve vězení pak namaloval jeho poslední portrét. O npor. (plk.) Jiřím Královi se hovoří většinou jako o letci, ale zapomíná se na jeho založení celého československého zahraničního odboje, když v Krakově 1939 založil naši první vojenskou skupinu a jeho portrét byl na prvních čl. poštovních známkách vydaných v Londýně roku 1945. A o hrdinství letce RAF Františka Veverky jsme se dověděli ještě mnohem, mnohem později.

Podobně tomu bylo i v případě hudebního skladatele a dirigenta Václava Nelhýbla.

Když jsem se o jeho smrti v roce 1996 dověděl, začal jsem jako kronikář i jako hudebník pátrat po každé zprávě o něm. Výsledkem je silná složka dokumentů o něm, uložená v mém archivu.

Nejvýznamnější z dokumentů mi poslal můj spolužák dr. Jaromír Hurník, žijící v Kanadě. Je bratrancem Iliji Hurníka, patří do rodiny Václava Nelhýbla (příbuzný Václavovy matky). Jde o slavnostní předání Nelhýblovy sbírky na Univerzitě ve Scrantonu (Pennsylvania, USA), 27. 1. 2001.

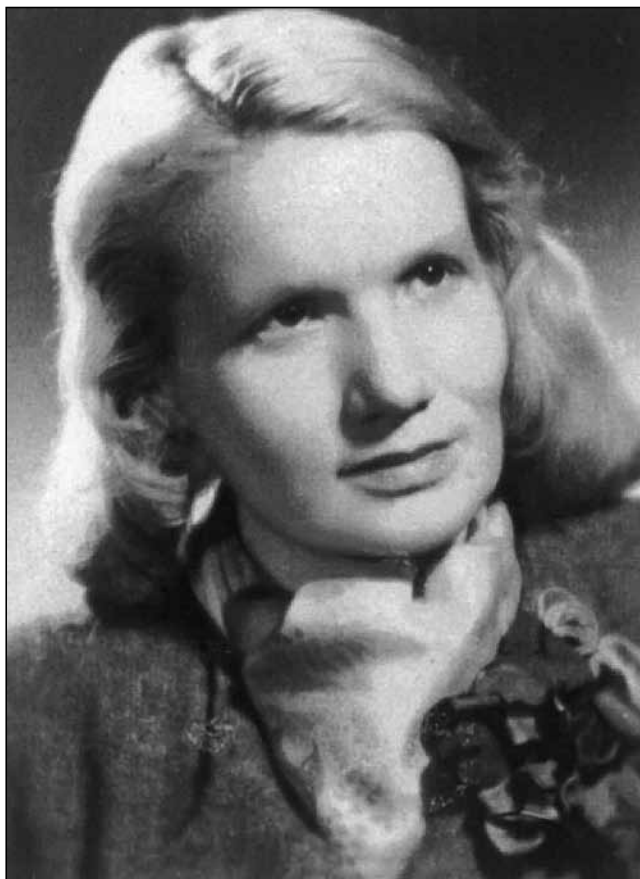
Cenným dokumentem je i stať v knize Františka Míty Hradila „Hudebníci a pěvci v kraji Leoše Janáčka“ (nakladatelství Profil Ostrava 1981 – zde je uvedena část životopisu a díla Václava Nelhýbla).

Sbíral jsem výpovědi vrstevníků a pamětníků, a také příbuzných V. Nelhýbla, abych získal obraz jeho vztahu k rodné Polance i jeho celkové povědomí v odborných kruzích, a do Polanského zpravodaje jsem napsal články k pátému a desátému

výročí jeho úmrtí. Navázal jsem telefonický kontakt s Václavovým synem z prvního manželství Pavlem Nelhýblem, žijícím v Praze; ten mi pak poslal několik významných dokumentů – např. rodný list,

Vlevo matka V. Nelhýbla Žofie, vedle ní manželka Františka (Foto zapůjčil autor).

Františka Nelhýblová, rozená Řeháková (Foto zapůjčil autor).

domovský list, oddací list, kopie některých vysvědčení a dokumentů o studiu na pražské konzervatoři, na arcibiskupském gymnáziu, na Karlově univerzitě, na pražské konzervatoři, programy jeho děl provedených v Praze, v Národním divadle aj. Získal jsem i řadu fotografií z rodinného alba.

K rodné Polance se V. Nelhýbel skoro vůbec nehlásil. Ze zdejších jeho příbuzných jsem v kontaktu s jeho neteří Františkou N.-Barabášovou (*1942), dcerou staršího bratra Františka. Od ní jsem získal rodinné foto otcovy svatby z roku 1936, Václav však na fotografii není (byl tehdy už v Praze). Snímek je asi pořízen u rodného domu Nelhýblů, který už dnes nestojí, protože dvakrát vyhořel a na jeho místě stojí nový rodinný domek (ulice U Rybníčku původně č. p. 2, od roku 1911, kdy se změnilo číslování, má dům č. p. 7). Na svatebním rodinném snímku jsou Václavovi rodiče a všichni ostatní jeho sourozenci. Václavovi rodiče měli menší statek v Polance. Silně věřící rodina si dělala naděje, že jejich nejmladší, nadaný syn Václav se stane knězem. Netušili však, že jeho nadání se projeví v mnoha dalších směrech (hudba, zpěv, cizí jazyky, divadlo). Ještě před válkou odjel na studia a do rodné Polanky se už nikdy nevrátil.

Dva hudební umělci z Ostravy-Poruby – Tomáš Hančl a MUDr. Longina Borysová iniciovali v roce 2008 patřičnou pietu pro Václava Nelhýbla v rodné obci Polance. V té době se rekonstruoval park,

kteří se nachází na místě bývalého katolického hřbitova u kostela sv. Anny v Polance. Park dostal jméno Václava Nelhýbla. Otevřen byl ve všední den, za slabé účasti veřejnosti, ani nejbližší Nelhýblovi příbuzní nebyli tenkrát pozváni. Fotky pořízené za krásného počasí se však dostaly mailem do Kanady i ke vdově Dorothee do USA.

Ještě předtím, v listopadu 2004, navštívil radnici v Polance nad Odrou bývalý žák V. Nelhýbla z USA, skladatel a dirigent Joel Blahnik se dvěma svými spolupracovníky. Byl pak v ČR ještě několikrát.

V listopadu 2008 přijel J. Blahnik do Polanky s dirigentem Hudby Hradní stráže a Policie ČR plk. Václavem Blahunkem. Jel jsem pak s nimi na večerní koncert do Kopřivnice, kde byly uvedeny novinky z tvorby pro dechovou hudbu. Poprvé jsem tak mohl živě slyšet Nelhýblovu skladbu Festivo. Po koncertě se v Kopřivnici konal seminář o dirigování, který vedli dirigenti Joel Blahnik a Václav Blahunek.

Následovalo otevření zrekonstruovaného Parku Václava Nelhýbla v Polance v září 2010. Dne 30. května 2014 vystoupila Hudba Hradní stráže a Policie ČR v rámci hudebního festivalu Janáčkův máj v Domě kultury v Ostravě. Zahráli pod taktovkou svého šéfdirigenta Václava Blahunka skladbu V. Nelhýbla Koncert pro basový trombon.

Park V. Nelhýbla u kostela sv. Anny v Polance nad Odrou (Foto Radim Jarošek).

K rodokmenu V. Nelhýbla

V. Nelhýbel měl dva bratry Františka (*1905) a Karla (*1910) a dvě sestry Žofii (*1907) a Annu (*1916). Byl dvakrát ženat – jeho první manželkou byla Františka, roz. Řeháková z Hlinska (*1913), s níž měl syna Pavla (*1942) a druhou manželkou Dorothea (dvě dcery – Jana a Christopher).

Předkové Václava Nelhýbla z otcovy strany pocházeli ze sousední obce Jistebník, která byla známa svými *Jistebnickými zpěváčky* (kolem roku 1930, řídil je František Lýsek). Jejich příjmení bylo **Nelhübel** a pocházeli z domu č. 106. Nejstarší známými v rodopise jsou Andreas a Ewa Nelhübelovi, jejich syn Paulus (*1751) si vzal Theresii Schönerovou (*1748). Jejich syn Joannes N. (*1778) z Jistebníka č. 106, z Fonovic č. 7 (asi se přestěhoval) si vzal Annu Maria Berger z Jistebníka č. 37 (*1781). Jejich syn Josef Nelhübel z Fonovic č. 7 (*1818), chalupník, si vzal Terezii Komárovou (*1820) z Fonovic č. 20.

Jejich syn (= dědeček Václava Nelhýbla) Franz Nelhübel (*27. 11. 1847), domkář z Fonovic č. 7, si vzal za manželku Mariannu Friedlovou z Václavovic. Z tohoto manželství se narodil Václavův otec **Karel Nelhübel** (*12. 4. 1877), rolník z Fonovic č. 7 a z Polanky č. 2. Ten si vzal 14. 9. 1903 v Porubě **Žofii Hurníkovou** (*5. 1. 1882) z Vřesiny č. 5.

Předkové Václava Nelhýbla z matčiny strany – **Hurníkoví** pocházeli z Vřesiny. Maminka V, Nelhýbla Žofie byla dcerou Josefa Hurníka, rolníka z Vřesiny č. 5, který při svážení dřeva v r. 1891 tragicky zahynul (viz odhalená „boží muka“ ve Vřesině v r. 2014) a Amalie Robenkové, taktéž z Vřesiny.

Václav Nelhýbel.

ČESKOSLOVENSKÁ REPUBLIKA POL. OKRES: BÍLOVEC
čís. 345/42

DOMOVSKÝ LIST
NÁRODNÍ VÝBOR V POLANCE n. Odrou

potvrzuje, že
Václav Nelhýbel

stav nebo zaměstnání: prof. hudby
místo, rok a den narození: 24. 11. 1919 v Polance 40.
nábožensví: říím. katolické
stav (ženatý nebo svobodný): ženatý

má v této obci právo domovské,
jehož nabyl rodem po otci
V POLANCE n. O dne 22/10 1947

Za Národní výbor:
Polance nad Odrou
člen MNV. Lepka Gustav předseda MNV. J. Reichman

vlastnoruční podpis strany.
J. Kittl, MO. 473419

Domovský list V. Nelhýbla (poskytlul autor).

Z této větve rodiny pocházel i hudební skladatel Ilya Hurník a jeho sestra Šárka Ebenová, manželka Petra Ebena, matka bratří Ebenů.

Rodiče Václava Nelhýbla (Karel a Žofie) mají hrob č. 034 na hřbitově v Polance (hrob rodiny Pecuchovy) v západní části hřbitova, nedaleko márnice. Václav Nelhýbel je pohřben ve Scrantonu v USA.

Poznámka k podobě příjmení Nelhýbel – Nelhybel

Původní příjmení bylo v matrikách psáno v německém tvaru Nelhübel. Tak jsou v rodopise všichni předkové, posledním je takto uveden Václavův otec Karel Nelhübel, ale na pomníku svého hrobu v Polance má již český tvar Nelhybel. Václav má na svém rodném listě tvar příjmení Nelhybel.

Podoba příjmení Nelhýbel je však také opodstatněná, protože toho tvaru používá pro svou rodinu jeho syn Pavel v Praze, na oddacím listě z r. 1942 je rovněž ženich Václav Nelhýbel, stejné příjmení je na všech dochovaných školních vysvědčeních – z Arcibiskupského gymnasia v Kroměříži a v Praze, na dvou dokladech z Univerzity Karlovy, z pražské konzervatoře, na jeho Domovském listě z Polanky nad Odrou z roku 1947. Jméno Václav Nelhýbel je uvedeno na programech národního divadla v Praze, na plakátě Karla Svobinského, na jeho rukopisu sborové skladby „Zemi má“ atd.

I když je z výše uvedeného zřejmé, že je podoba jeho příjmení sporná, dávám přednost tvaru – Nelhýbel.

12. ročník Festivalu Poodří Františka Lýska

Marie Matějová

Foto Milan Sýkora

Pěvecký sbor Klimkovice, sbormistryně Miroslava Halamová.

Dětský pěvecký sbor Muzika ze ZŠ J. Valčíka v Ostravě-Porubě, sbormistryně Lenka Roupová a Pavla Dědičová.

proběhl tradičně v dubnu, květnu a červnu 2015 v Proskovicích, Staré Vsi nad Ondřejnicí a v Jis-tebníku.

Festival během dvanácti let existence vytvořil specifický prostor k prezentaci sborového zpěvu od dětských pěveckých sborů základních škol, základních uměleckých škol, spolkových pěveckých kolektivů dospělých zpěváků a zároveň národopisných souborů především lašského, valašského a slezského regionu. Koncerty přirozeně působí na výchovu hudebního vnímání posluchačů a diváků, rovněž jejich vzdělávací funkce neustále stoupá. Široká veřejnost má možnost se seznámit s tvorbou klasických i moderních autorů sborových skladeb, sbormistrovským uměním mladých učitelů-sbormistrů a interpretačními schopnostmi hudebníků, doprovázejících pěvecké sbory. Národopisné soubory každým rokem nabídnou svým obdivovatelům životně důležitá a zároveň poetická témata – hry, říkadla, písně a tance o lásce, naději, vztahu k domovu, přírodě, k práci a rodině, takže účastníci odpoledních i večerních koncertů jsou vtaženi do vlídné atmosféry lidové hudby, místních nářečí a typických krojů, tanců regionu.

Často si říkám, co z předávané programové nabídky festivalu přechází nejvíc na diváka, posluchače? Je to jen krása dětských zvonivých hlásek, harmonie vícehlasých náročných sborových skladeb, jednotné oblečení zpěváků, chování sboru a jeho reakce na dirigentské gesto, spolupráce jednotlivců, aby celek vyzněl v souhru?

Otázek je mnoho. V podstatě jde o předávací řádu, systému, který dovede každý umělecký kolektiv k výrazu, prožitku a posluchače strhne k uměleckému zážitku. Čím hlubší výrazové provedení vystupujících souborů, tím bohatší zážitky mají posluchači! Proto v proskovické škole děti, učitelé a rodiče pozorně sledují výkony pozvaných

zpěváčků a každým rokem se dočkají milého překvapení – letos početného, zvučného Proskovjáčku, velmi dobré dětské cimbálové muziky Valášku z Kozlovic, sladěného Lukášku z Ostravy-Hrabůvky. Potěšeni byli slezským a havířským folklorem soboru Hlubina i senioři v restauraci U Psoty. Hospoda a rázovitý havířský folklór – úžasné spojení!

Atmosféra staroveského zámku znásobila prožitek z programu Dětského pěveckého sboru ZŠ a MŠ, Dívčího komorního sboru Canto Amabile při ZUŠ Jožky Matěje v Brušperku, DPS Čtyřlístek z Ostravy-Hrabůvky. Překvapením byl tentokrát Lašan z Brušperka a Svatomichaelský sbor z Řepišt.

Prostor zámku a jeho okolí ve Staré Vsi nad Ondřejnicí je pro realizaci Obecních slavností velkolepý. Jízda kole obila připomínající historický obrázek obce, Zámecká kapela, Malá Ondřejnica, LSPT Ondřejnica, Folklorní soubor Jasénka, Cimbálová muzika Slepénica, Šverc k lidovému veselí určitě patří.

V červnu navštívil Starou Ves ještě finský soubor Motora – host Mezinárodního folklorního festivalu

DPS Lukášek ze ZŠ MUDr. Emílie Lukášové v Ostravě-Hrabůvce, sbormistryně Zuzana Kramarenková.

Soubor lidových písní a tanců Hlubina, umělecká vedoucí Kateřina Macečková a Helena Skálová.

Pozdní sběr SLPT Ondřejnica, umělecká vedoucí Yvona Voráčková.

ve Frýdku Místku, jehož členové byli dojati přijetím a reakcí obecnstva. Mezi soubory vznikl přátelský vztah a v korespondenci finský soubor potvrdil, že návštěva ve Staré vsi byla pro ně silným zážitkem.

V Jistebníku se setkal výborný DPS Muzika z Ostravy-Poruby s komorním sborem The Puzzles. V čem bylo jejich setkání významné? Členové The Puzzles vyrostli pěvecky právě v DPS Muzika pod vedením sbormistryň Lenky Roupové a Pavly Dědičové. Nadšeně se zdravili a chválili své výkony. Profesionální Kopretina z Orlové a pěvecký sbor Klimkovice daly koncertu punc vážnosti a preciznosti v provedení. Koncertní pódium, koncertní sál

jistebnického kulturního domu zase hostil umělce velmi dobrých kvalit.

Máme radost, že se nám daří festivalové dny obohatit tematickými výstavami – letos v Proskovicích Krajina Poodří v obrazech Aleše Kalivody, ve Staré Vsi obrazy Petra Sedlíka a v Jistebníku expozice velkoformátových historických fotografií FPFL „Takoví jsme byli“ v prostorách Galerijní ulice, autoři Jan a Alena Lipinovi.

Organizační tým Festivalu Poodří Františka Lýska myslí stále na propojení kulturního dění v daných obcích s místními tradicemi, proto zapojujeme do programu Sdružení hudebníků Proskovice, staroveskou Zámeckou kapelu i Jistebnickou třináctku,

Finský soubor Motora na nádvoří staroveského zámku.

kteří úvodními koncerty navozují slavnostní atmosféru festivalových dnů. Všechny jmenované kapely podávají muzikantsky velmi dobré výkony a jejich účast na FPFL je vítaná hosty i místními občany.

Sdružení Festival Poodří Františka Lýska pracovalo 12 let pod záslužným vedením Mgr. Elišky Krejčíčkové, která se v letošním roce rozhodla v roli předsedkyně nepokračovat. Bude nadále pracovat ve výboru spolku a pomáhat svými zkušenostmi a radami mladší generaci organizátorů. Na členské schůzi zapsaného spolku Festival Poodří Františka Lýska jsme poděkovali Mgr. Elišce Krejčíčkové

za dlouholetou řídicí činnost v oblasti regionální kultury a Mgr. Aleně Lipinové za tvorbu propagačních materiálů dvanácti ročníků festivalu. Do svých řad jsme přijali nové členy – Mgr. Zuzanu Kramarenkovou, sbormistryni, Mgr. Zdeňka Ševčíka, sbormistra a Lucii Neuwirtovou, grafičku.

Věřím, že kolektiv organizačních pracovníků FPFL neopustí nastavenou úroveň minulých ročníků a zvládne velmi dobře přípravu i průběh 13. ročníku festivalu 2016.

Marie Matějová, předsedkyně FPFL, z. s.

Informace z činnosti Regionu Poodří za II. pololetí roku 2015

Kateřina Křenková

Hlavním úkolem svazku ve II. pololetí 2015 byl projekt „**Cyklostezka Odra – Morava – Dunaj v Moravskoslezském kraji**“. Podstatný úsek trasy vede napříč Ostravou a měří 14,5km. Cyklostezka prochází Moravskoslezským krajem od Ostravy, přes CHKO Poodří téměř po hranice s Olomouckým krajem. Cyklostezka prochází obcemi Pustějov, Hladké Životice, Suchdol n. Odrou, Mankovice a Jeseník n. Odrou, v délce téměř 4km. Díky vybudování cyklostezky dojde k zprůjezdnění Ostravy pro cyklisty podél řeky Odry a propojení některých obcí Regionu Poodří.

Projekt je součástí nadnárodní sítě Greenways a je jednou z priorit Konceptce rozvoje cyklistické dopravy na území Moravskoslezského kraje.

V sobotu 15. srpna se v Bartošovicích konal již 14. ročník silově-vytrvalostní soutěže „**Ocelový muž – ocelová žena**“, soutěže nejen pro muže, ženy, ale i pro děti. V letošním roce závod na kolech zkomplikovala oprava komunikace z Bartošovic do Kunína, kde právě v době pořádání závodu probíhala oprava vozovky. Start musel být přeložen do Kunína a vedení trasy bylo upraveno. Závodu se v letošním roce zúčastnilo celkem 48 závodníků – 39 mužů a 9 žen. V Bartošovicích se již tradičně všem líbilo,

Momentka ze soutěží (Foto Vendula Györiová).

o čemž svědčí i výsledky následného hodnocení účastníků všech závodů, pořádaných v roce 2015. Bartošovice byly z hlediska organizačního hodnoceny jako nejlepší.

V pondělí 28. září Region Poodří, obec Bartošovice a MAS Regionu Poodří společně s Celostátní sítí pro venkov při ministerstvu zemědělství uspořádali akci „**Zemědělství v Poodří**“. Zámecký park v Bartošovicích obsadila zemědělská technika, především traktory, a to od těch, které jsou určeny k sečení trávy v zahradách, až po velké tahače. Prezentovali se zde certifikovaní výrobci s regionální značkou, připraveno bylo bohaté občerstvení a doprovodný program pro děti i dospělé.

Ukázka zemědělské techniky před zámkem (Foto Vladimír Petřivalský).

V rámci projektu Program obnovy venkova Ministerstva místního rozvoje ČR 2015 „Podpora udržitelného rozvoje venkova v Poodří“ proběhl na zámku v Bartošovicích 15. října seminář pod názvem „**Tvorba rozpočtu obce na rok 2016**“. Celkem se semináře zúčastnilo 18 zástupců z řad účetních a starostů obcí svazku. Přítomní byli seznámeni se základními pravidly při sestavování rozpočtu, s rozpočtovou skladbou, povinnostmi

a působností orgánů samosprávy v oblasti rozpočtu.

Ve dnech 21. a 22. října 2015 byl rovněž v rámci tohoto projektu uspořádán **zájezd** pro zástupce obcí svazku **do oblasti Slezských Beskyd**. V obci Bukovec nás přivítali chlebem a solí v obecním hotelu Kempa, starostka představila obec, místní zvyky a tradice. Představení obce bylo zpestřeno vystoupením školačky v dobovém kroji v místním nářečí. Poté jsme navštívili oboru na Bahenci, kde jsme byli seznámeni s programem záchrany tetřeva hlušce. Následovala návštěva obce Hřava, kde se nás ujal starosta obce a ukázal nám místní školu a přilehlé hřiště. Navštívili jsme i dřevěný kostelík sv. Cyrila a Metoděje, kde nás zdejší historik seznámil s historií obce, kostela a místními zvyky.

Následovala procházka na Trojmezí, místo, kde je vytyčená hranice tří zemí, Polsko, Slovensko a Česko. Starosta nám cestou podal výklad o již uskutečněných i připravovaných projektech. Na Trojmezí nám přiblížil akce, které jsou pořádány ve spolupráci s polsko-slovenskými zástupci obcí.

Druhý den zájezdu byl věnován návštěvě nejvýchodnějšího bodu naší republiky – Bukovci a prohlídce areálu Grůň. Pak následoval odjezd do obce Nýdek, kde proběhla výměna zkušeností se zástupci mikroregionu Jablunkovsko.

V soboru 7. listopadu proběhly v rámci výlovu Dolního bartošovického rybníka „**Podzimní pooderské rybářské slavnosti**“. Kromě samotného výlovu, který mohli návštěvníci akce zhlédnout, byl u zámku připraven doprovodný program. Jako každoročně bylo nachystáno bohaté občerstvení s rybími specialitami. Letošní program byl doplněn prezentací Pohádkového Poodří, které připravil pro turisty Destinační management turistické oblasti Poodří – Moravské Kravařsko. Nejmenším návštěvníkům byly představeny postavičky Pohádkového Poodří, které na ně čekají na různých místech našeho regionu.

Dále firma Lyra Dekor s. r. o. nabízela bohatý výběr různých ozdob na vánoční stromček, na místě bylo možno zhlédnout zdobení baněk dle přání návštěvníků.

V prostorách zámku místní kroužek „Včelařiči“ předvedl své výrobky z včelího vosku a umožnil formou tvořivé dílny zapojit děti do práce s voskem a zdobení perníků.

Ve druhém patře byla otevřena expozice Moravského Kravařska, na nádvoří probíhal stánkový prodej nejen výrobků s regionální značkou „Moravské Kravařsko – regionální produkt“.

V zámeckém parku proběhla ukázka sokolnictví. Ukázka byla doplněna výkladem o dravcích a o ochraně životního prostředí. Zpřístupněna byla i Záchraná stanice pro volně žijící živočichy.

Práce kroužku Včelařičů (Foto Oldřich Usvald).

Další aktivity, do nichž je Region Poodří zapojen, probíhaly prostřednictvím Destinačního managementu turistické oblasti Poodří – Moravské Kravařsko. Řešeny byly aktivity probíhající projektů, vydávání novin, účast na výstavách cestovního ruchu v roce 2016, umístění infokiosku na letišti Leoše Janáčka v Mošnově ve vstupní hale.

Román Štěpána Neuwirtha – Pazderna

„Toto bude vaše království,“ pronesl k mladé dvojici vysoký robustní sedlák a ukázal rukou na nízké stavení stojící u břehu potoka.

Mladá žena pohlédla na manžela a nesměle ho zatahala za rukáv.

„Líbí se ti tady, Štěpáne?“

Muž pokýval souhlasně hlavou.

„A co vám budeme platit?“ obrátil se na majitele.

„Pár krejcarů, pokud tady vaše,“ obrátil se k mladé ženě, „bude pomáhat na poli.“

„Platí, hospodáři,“ natáhl muž k sedlákovi ruku.

„Plácneme si?“

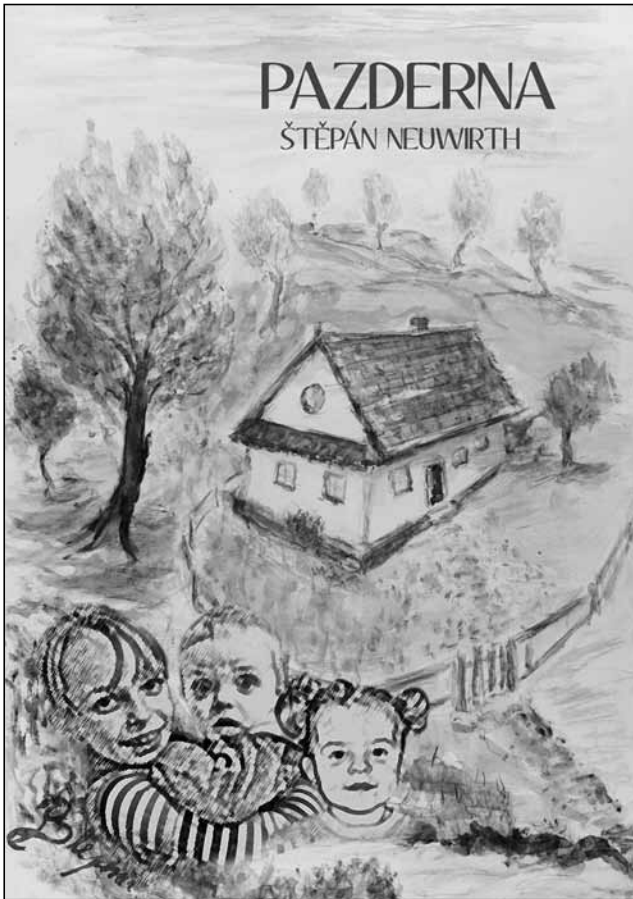
„Budete obývat pravou polovinu domku, do levé se nastěhují Blažejovi,“ dokončil sedlák a otevřel vrátka.

Potom vytáhl z kapsy klíč a poněkud slavnostně je předal ženě.

„Ať se vám zdají hezké sny,“ a s těmito slovy se rozloučil.

Osaměli.

Jsme v létě roku 1900, právě tehdy se začíná odvíjet děj knihy Pazderna Štěpána Neuwirtha z Polanky nad Odrou. Autor se k románu, který publikoval v Ostravském večerníku pod pseudonymem Roman Jiříkovský, vrátil téměř po 40 letech. Pazderna byla jeho prvotina, a tak současné knižní vydání doznalo místy stylistických úprav. Jak by také ne, vždyť za další roky nabyt dlouhou řadou

Titulní strana románu.

vydaných titulů spisovatelské i žurnalistické zkušenosti. Fakta však zůstala nezměněna a nemohlo tomu ani být jinak – román vznikl na základě zápisků autorova otce a lze ho tedy považovat za autobiografii jeho rodiny.

Vesnický román Pazderna je pohled na dobu v Polance od počátku dvacátého století až do konce druhé světové války. Doby, která se od vyprávění pamětníků začíná přesouvat na stránky učebnic dějepisu; doby, která nám však má přesto co říci.

V dnešním globálním vnímání světa, otočíme pohled zpátky, domů. Zjistíme, že plný život není tolik dán počtem míst, ale spíš vnímáním blízkého. Autor dobu v Polance neidealizuje a líčí stinné stránky vesnického života a mnohdy krušné lidské osudy. Přesto románem prosakuje i v tíživých okamžicích radost a odvaha čelit příkořím, vytrvat a zachovat si důstojnost...

A nejde jen o lidské společenství, dějem se táhne životně důležitá vazba na krajinu; krajinu, která se s ubíhajícími roky mění a bohužel nikoliv k lepšímu a nikoliv jen v „jeho“ Polance.

Snad toto jsou hlavní poselství, která nám Štěpán Neuwirth ve svém díle předkládá.

Začtete se nyní do posledních řádků, které nechť jsou pozváním do celého knižního příběhu, který započal v bývalé pazderně před více než sto lety.

Přijel pro ně Bürger. Naložili na vůz svůj skromný majetek. Danuška si sedla do peřin a vzala Štěpánka na klín.

Sedlák pevně sevřel opratě do rukou a obrátil se na Štěpána. „Můžeme?“

„Jedeme, pantáto,“ přikývl Štěpán.

Šel s Lenkou pěšky za sedlákem. Když se blížili k Honculi, k mostu přes Odru, stáhlo se jim hrdlo pohnutím. Pod koly žebříňáku zarachotila mostní prkna, koňská kopyta zabubnovala do taktu.

Dívali se na pomalu plynoucí vodu teď už svobodné řeky, která ještě nedávno byla hranicí a dělila protektorát Böhmen und Mähren od Říše. Teď už to byla opět Československá republika.

Zablýskly se hladiny rybníků, slyšeli křik racků.

„Lenko, jsme doma!“

Zbytek cesty se jim zdál nekonečně dlouhý.

Dřevěný plot, vrata ze širokých prken, bílý domek a jabloně v květu.

„Maminko!“

Hasilíková pevně objala dceru. „Vítejte! Všichni!“ Domov.

Vníмали ho všemi smysly. Štěpán klouzal očima po dvorku. Nic se na něm nezměnilo. Byly tam slepice s pyšným kohoutem, králíkárna se strakatými nájemníky, špaček sedící na bidýlku budky pověšené na hrušni.

„Mama, mama!“ Štěpánek natahoval k Lence ruce.

„Tak pojď, synku. Danuško, pomoz tatkovu s peřinami...“

Zlatovlasá hlava malého klučíka se pevně přitiskla k té Lencině. Nesla ho po vrzajícím schodišti do podkrovní světnice.

Postavila Štěpánka na podlahu a stiskla kliku.

Pokojík zasvítil bílými stěnami. Sluneční záře vykreslila na dřevěné podlaze velký obdélník okna a sklouzla po plavých vlasech hošíka, který stál na prahu s prstem v puse.

Štěpán doma dlouho nevydržel. Jen se přivítal s Hasilíkem a švagrem, ustavil lůžka a skříň, seběhl dolů a vyklouzl do vlahého podvečera. Fojtovská dýchala poklidem, odněkud se ozvalo chrochtání prasete.

Zamířil k Polním rybníkům, ke mlýnu, jehož kolo se neotáčelo; voda náhonem, v němž s bratry lovil ryby, protékala bez užitku. Vklouzl na zarostlou hráz (tady se ukrývali před porybným), šel kolem Polančice a počítal olše (která je ta, z níž spadl při číhaření?), přeskočil na druhý břeh a pomalu se blížil – k pazderně.

Nizounký plůtek s chybějícími lačkami, pumpa na dvorku, malé okénko, z něhož vyhlížel tatínka.

Zatrulo mu. Táta!

Náhle pocítil jeho těžkou dlaň na své hlavě, díval se do tátových modravých očí, počítal vrásky v pohublé tváři.

Přivřel oči, aby zadržel slzy.

Autor Štěpán Neuwirth.

Ze slunce už zbýval jenom malinkatý kousíček. I tak byl ohromný, jak vykukoval nad obzorem.

Štěpán povzdechl a zamířil ke škole. Najednou stál o každíčkou vzpomínku z dětství. Už z dálky četl nápis na zdi, který mu připomenul památný výprask. Ted' do školy budou chodit jeho děti – Danuška a Štěpánek. Ten malý plavovlasý hošík je nadějí a pokračovatelem rodiny Nových. (Jak by byl děda Štěpán pyšný!)

Chvilí postál a pak se vrátil.

Fara, kostel, zámek s rozbitými okny. Lipová alej kolem cesty, kterou později na památku osvobození Polanky pojmenují ulicí 1. května. Dva bahnitě rybníčky patří k zámku. Kovárna, čapí hnízdo na vysokém topolu. Pod cestou Kovalův statek. (pach chléva, bučící krávy, koně, kteří po něm otáčeli své hlavy s moudrýma

očima). Cesta vedla do kopce kolem pekárny. Jak rád tudy chodíval s maminkou, protože to tady vždycky vonělo, když pekař nakládal na vozík svoje zboží – chleba, housky, preclíky. Pak míjel malý obchůdek (tady hlídal kočárek s Boženkou, když maminka šla nakupovat. Někdy dostal makový rohlík – to byla pochoutka!)

V době, kdy sloužil u Kalinů, často zaběhl ke kovárně a díval se, jak kovář přibíjí na kopyta podkovy. Rozpálené je přikládal na koňská kopyta, až to syčelo, rohovina se páčila a kolem kovárně se šířil nepříjemný zápach. Někdy pomohl kováři dmýchat do pece, kde se žhavyly nejen podkovy, ale i sekery, dláta a radlice. Ty pak mistr zakalil, aby ostří vydrželo.

Májový večer. Doba, kdy malí kluci chytají bzučící chrousty, kterými pak krmili slepice. Milenecké dvojice hledají nerušený kout a hospodyně usedají na lavičku, aby se sousedkami probraly všechno, co se událo (o kolik takových večerů připravila lidi válka?).

V dědině panoval klid. Už ho nerušilo ani kokrhání kohoutů a poštěkávání voříšků. Štěpán se potřeboval zbavit břemene otázek, které ho tížily. Jak teď scházel otec!

Vrátil se ke kostelu po Záhumení. Hřbitovní branka sténavě zavržala. Už z dálky poznal dvě postavy u rodného hrobu.

Robert s Frantou.

Mlčky si podali ruce.

O čem si také povídat ve chvíli, která je přivedla za tím, jehož právě v tomto okamžiku nejvíce postrádali. I mrtvý otec je životní jistotou. Každá vzpomínka na něho vrací kousíček vlastního života.

Večery v pazderně, kdy seděl v čele stolu s tváří ozářenou blikající petrolejkou.

Večer na hřbitově, otcova tvář za sklem, tak tak rozeznatelná ve skomírajícím světle jediné svíčky.

Stáli tu – tolik podobní jeden druhému – podobní tomu, po němž zbyla jenom fotografie a vzpomínky.

A snad si všichni tři v této chvíli vzpomněli na otcův odkaz: „...je úplně jedno, zda se člověk narodil chudý nebo bohatý. Jeho život má smysl pouze tehdy, jestliže až do své smrti zůstal člověkem!“

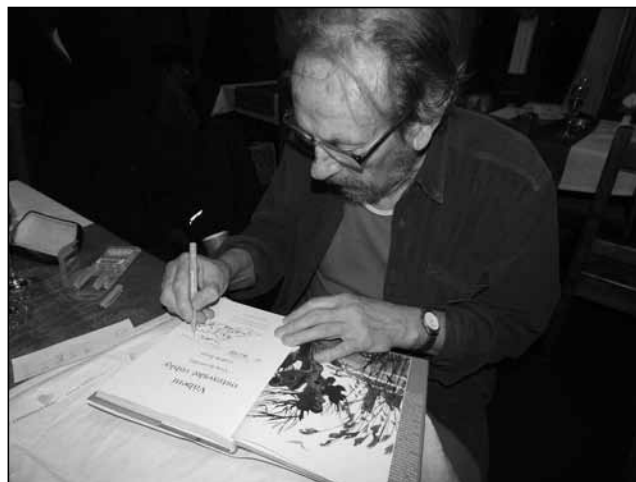
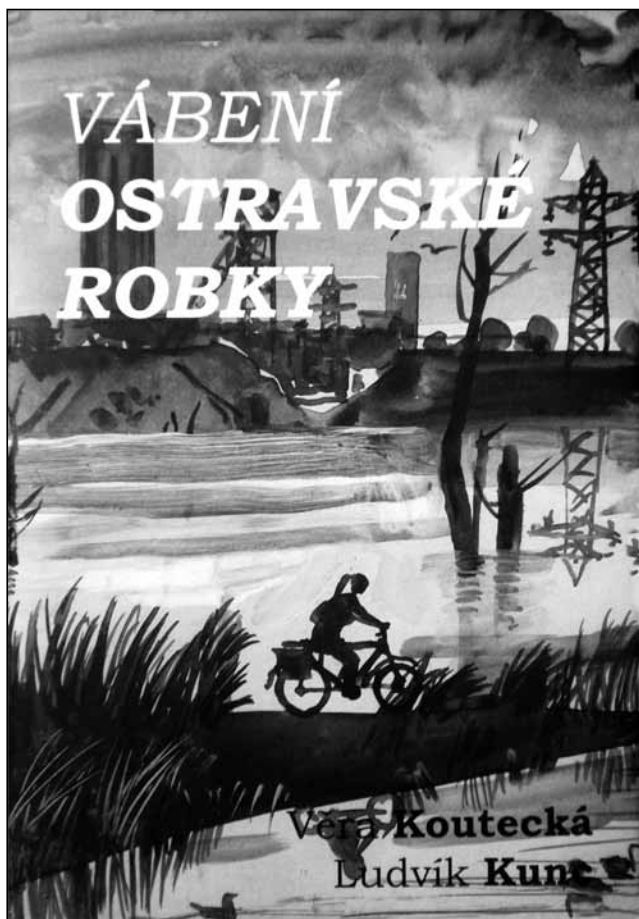
Vábení ostravské robky Věry Koutecké a Ludvíka Kunce

V říjnu 2015 vyšla kniha *Vábení ostravské robky*, jejíž děj se odehrává zvl. v hornickém regionu Ostravska a Karvinska, ale také v Poodří pod Bohumínem i nad Ostravou. Zaměření a styl některých ze 17 kapitol bude pro čtenáře znalých předchozích publikací autorky asi překvapením – zážitky z přírody se mísí s různými (až dobrodružnými) příhodami, které lze zažít jen díky zdejšímu svéráznému obyvatelstvu. V knize je uvedena i řada odborných informací – např. předposlední kapitola (nazvaná Příloha pro zvědavé) obsahuje seznam vzácných druhů rostlin a živočichů vázaných na hornickou krajinu.

Několik údajů o autorce: RNDr. V. Koutecká vystudovala geobotaniku na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Profesně se zabývá hlavně biologií a ochranou přírody – byla zaměstnána nejprve 10 let v Ostravském muzeu, poté na magistrátu; od poloviny 90. let působí samostatně.

Za svůj největší profesní počin považuje podíl na odvrácení hrozby regulace Odry v dnešní CHKO Poodří (jednání probíhala hlavně v druhé polovině 80. let 20. stol. – viz kniha *Odropsnění*).

Pracovně se orientuje převážně na průmyslovou krajinu Ostravska a Karvinska a svými hodnoceními projektů, posudky a průzkumy, ale i prostřednictvím

Ludvík Kunc rád připojuje ke svému podpisu i kresbu.

rozhlasu a televize (pořady Apetýt, Přidej se, Ne-dej se, Moje soukromá válka) se snaží přispět k poznání, ochraně a popularizaci tohoto těžbou a průmyslem poznamenaného regionu.

Kromě více zvl. populárně-naučných článků napsala tři regionálně zaměřené publikace: Příroda okresu Karviná (1998), Příroda Ostravy (2001) a Příroda Hlučínska (2004); doprovodila je svými fotografiemi a také ilustracemi L. Kunce.

Beletrický žánr prezentují tři knížky, jejichž text je umocněn akvarely téhož autora: Vábění Du-cha Karpat (Nakladatelství Vestri, Liberec, 2009),

Momentka ze křtu knihy: zleva Ludvík Kunc, Věra Koutecká, Grzegorz Chlebig, Tomáš Koutecký a Jirka Veska s dcerkou.

Odropění (Repronis s.r.o., Ostrava, 2009) a Vábení ostravské robky (Élysion nakladatelství s. r. o., České Budějovice, 2015). Publikace mají obdobnou grafickou úpravu a volně na sebe navazují.

Křest poslední knihy se odehrál stylově na Lan-deku v Ostravě-Petřkovicích v Harendě u Barborky v listopadu t. r.; kromě vycházky do místy až pralesovitých porostů kopce, na němž byla v roce 1782 zahájena těžba uhlí na Ostravsku, někteří sfárali do ukázkové chodby bývalého Dolu Anselm, která je součástí Hornického muzea.

Na křtu představila autorka jednotlivé kapitoly prostřednictvím prezentace ilustrací i tematických

fotografií, nechyběla ani živá hudba – z předchozích křtů osvědčení interpreti Jirka Veska a Tomáš Koutecký, coby štangasti z hospody U Bulača, již je také věnována stejnojmenná kapitola, zahráli Jirkovy skladby i oblíbeného Chlopka a robku J. Nohavici.

Zážitky byly umocněny uvítáním účastníků vycházky – nad hlavami jim přetáhl majestátný orel mořský se svou družinou tvořenou skupinou více než deseti podstatně menších havranů – ani se nechce věřit, že přelet nezvyklé formace byl pouhou náhodou, či snad ne? (Více v samostatném příspěvku.)

Pomník sv. Aloise Gonzagy ve Vražném

Ludmila Šimíčková, Nela Trnčáková

Procházíme-li dolní částí obce Vražné, v místech, kde odbočují silnice na Jeseník nad Odrou a Odry, všimneme si tří sakrálních památek – sochy sv. Jana Nepomuckého, kříže u odbočky a pomníku sv. Aloise Gonzagy.

Je poněkud neobvyklé, že v obci stojí právě pomník svatého Aloise. Byl postaven v r. 1948 manželi Vyroubalovými z Vražného jako upomínka na tragickou událost z r. 1945, kdy zahynul jejich jediný syn Alois.

Připomeňme si neštěstí, od kterého uplynulo 70 let, tak jak ho zachytily kronikářské zápisy a vzpomínky pamětníků.

Ze zápisu v kronice obce Vražné

„Dne 7. 11. 1945 v den Velké říjnové revoluce zahynuli čtyři hoši z obce při výbuchu nálože nalezené u tanku stojícího u hasičského skladiště. Všichni byli při výbuchu roztrháni.

Byli to Alois Vyroubal z č. 8, Láďa a Emil Vráblíkovi z č. 6, čtvrtý byl Němec.

Výbuch se stal na dvoře usedlosti č. 198 v 17 hod. odpoledne.

Čeští chlapi byli společně pohřbeni na místním hřbitově za hojně účasti občanů a školních dětí z Oder.“

Zápis ukončen v lednu 1946, zapsal Maxim Horák.

(Zdroj: Státní okresní archiv Nový Jičín, Fond Místní národní výbor Vražné, Kronika obce Dolní Vražné, inv. č. 5 z 1945 – kronika je přístupná na <http://www.sokanj.cz/>).

Poznámka: č. 198 je současné číslo domu, dříve č. 50.

Alois Vyroubal (nar. 29. 7. 1934) a Vladimír Vráblík (nar. 25. 5. 1934) byli žáci měšťanské školy v Odrách, Emil Vráblík (nar. 1. 12. 1936) byl žákem obecné školy ve Vražném. Německý chlapec Bruno Beier (nar. 3. 2. 1935) bydlel v č. p. 10 (nyní Šústkov).

Z vyprávění pamětníků – paní Anny Demlové a paní Ludmily Mikulové – se dovídáme další podrobnosti.

„Tank byl odstaven (údajně nepojízdný) před bývalou hasičskou zbrojnicí, která stála při hlavní cestě asi 15m od dnešního pomníku sv. Aloise vpravo, v těsné blízkosti mostu přes potok, u křižovatky na Jeseník nad Odrou.

Velmi často si u něj hrávaly děti z vesnice. Čtyři chlapi – Alois Vyroubal, bratři Vladimír a Emil Vráblíkovi a jeden německý chlapec Bruno Beier – našli v tanku nálož a odnesli ji do usedlosti č. 198, kde Vráblíkovi bydleli. Tam nálož o schod výměnku „rozbíjeli“. Byla to strašná rána... Lojzika odnesli sousedé v plachtě k rodičům, všichni byli roztrháni. Výměnek byl zničen.

Čeští chlapi byli pohřbeni do jednoho hrobu na místním hřbitově. Při pohřbu se s chlapi rozloučila Marie Šrubařová, žákyně obecné školy ve Vražném, za měšťanskou školu v Odrách učitel

Pomník sv. Aloise Gonzagy, vlevo nově vysazený stromek (Foto Radim Jarošek).

Fotografie bývalé hasičské zbrojnice (převzato z okénkové pohlednice obce).

Nynější pohled na křižovatku, kde se nacházela hasičská zbrojnice – před ní byl odstaven v r. 1945 tank (Foto Radim Jarošek).

Současná hasičská zbrojnice stojí na místě domu č. p. 198, kde se stalo neštěstí. Kříž vpravo s událostí nijak nesouvisí (Foto Nela Trnčáková).

Hrob chlapců na vražněnském hřbitově. Z výpovědi vyplývá, že zde byl pohřben i německý hoch, na náhrobku však uveden není (Foto Nela Trnčáková).

Václav Váhala, za obecnou školu ve Vražném ředitel školy Maxim Horák.

Po této hrůzné události se Vráblíkovci přestěhovali na usedlost č. 6, nechtěli už na místě tragédie bydlet.

Tank ještě dlouho stál u zbrojnice, než byl odvezen. Hasičská zbrojnice byla zbourána až mnoho let poté, zřejmě před regulací potoka. Nová zbrojnice byla vybudována z bývalé usedlosti č. 198, kde se tragédie udála.“

Vzpomínku napsal i **P. Othmar Kahlig** z Německa, bydlel v sousedství přes cestu.

„7. listopad mi připomíná strašnou událost, při které byli roztrháni 4 chlápce. Sousedka paní Josefina Berger (Kreuzberger) se dívala z okna, byla zraněna v obličeji, přišla o jedno oko.

Vzpomínám si na to mlhavé odpoledne, moje maminka a babička řezaly na zahradě dřevo.“

V německé obecní kronice o neštěstí podávají zprávu dvě osoby – páter Clement Richter a paní Marie Münster (jejich sdělení zaznamenal Dr. Erich Maixner).

Z vyprávění P. Clementa Richtera

Čím je člověk starší, tím více vzpomíná na zážitky, které byly téměř zapomenuty. I já tak mohu podat zprávu o událostech, které způsobily mnoho lidského utrpení, ale také o lidskosti a pravdivosti, které jsme mohli poznat a které v nás mohly probudit naději.

Po skončení války neměly německé děti školní vyučování. To nám v podstatě nijak nevadilo, já a můj přítel Bruno Beier jsme měli alespoň volno. V každém křoví a zákopech bylo možno tehdy najít tyto pozůstatky války. S velkým západem jsme přinášeli porůznu odložené zbraně a munici k Brunoovým rodičům, kde jsme si pro ně vytvořili úkryt.

Byly tu pancéřové pěsti, střelivo pro pušky a děla, střelný prach, množství různých granátů. Bruno se stal skutečným expertem na zbraně, hned poznal, zda je pancéřová pěst zajištěna nebo ostrá.

Šroubovali jsme hlavy, vybírali fosforové a sirné náplně a ukládali je zvlášť, špicemi zbraní jsme vytlačovali patrony a vysypávali prášek z nábojnic. Chodili jsme do zákopů, a když jsme našli vhodné místo, položili jsme broky se směsí fosforu a síry na zem, a na to několik patronových nábojnic se zápalnými kapslemi. Práškem jsme protáhli zápalnou šňůru za roh a zapálili. Byla to ohromná zábava.

Ve vesnici stál naproti hostince Neußer nepojízdný sovětský tank T 34 a ten byl našim nejmilejším místem na hraní. Náboje mezi dvěma řetězy jsme si ale nevšimli.

Chlapci z české rodiny, která obývala dům německé rodiny Bergerových (říkalo se jim „Kreuzbergerovi“, protože zde bylo několik Bergerů a před tímto domem stál velký kříž), náboj našli a odvěkli

ho do domu. Tam jej začali „zpracovávat“ kladivem a kleštěmi.

Bruno a já jsme byli dopoledne někde jinde. V poledne jsme běželi domů, abychom něco snědli. Domluvili jsme se, že Bruno přijde okolo 13. hodiny. Pak jsme chtěli jít k Bergerovým, abychom společně něco podnikli. Přesně ve 13 hod. jsem čekal na Bruna, ale nepřišel. Při čekání mi běžely hlavou různé myšlenky. Vzpomněl jsem si, že Herbert, jeho starší bratr, mi před dvěma dny řekl, že má české cigarety. Po čtvrt hodině netrpkavého čekání jsem šel za Herbertem, který pásl krávy na louce. Když jsem přišel k Herbertovi, udělali jsme si pohodlí pod lískovým keřem a chtěli jsme si zapálit cigaretu. Tu jsme uslyšeli hroznou detonaci, která se vracela jako hřmění. Vyskočili jsme a viděli jsme nad vesnicí mračno kouře. Hned jsme běželi ve směru kouře. Cestou jsem pomyslel na Bruna. Ve stejném okamžiku těžce oddechující Herbert řekl: „Snad tam není Bruno.“ Když jsme přišli blíž k domu Bergerových, nesli lidé muže, který byl na zhroutení. Byl to český starosta Vyroubal, který přišel do vesnice teprve před nedávnem. Před domem ležel chlapec, popálený k nepoznání. Ještě žil. Jeho matka klečela vedle něho. Slyšel jsem jeho poslední slova: „Maminko, odpusť“. O minutu později byl mrtev.

Chtěli jsme dovnitř dvora, ale už přišla policie a hasiči a tlačili lidi zpět. Krátký pohled stačil; všude krev, před výměnkem hluboká jáma, tři schody pryč, dveřní rámy a dveře roztrhány. Také Bepiho matka a on sám byli zasaženi úlomky. Jako zázrakem zůstala jeho malá sestra v jejím náručí nezraněna.

Teprve večer vyšla najevo celá smutná skutečnost, že vedle syna starosty byli usmrceni dva další čeští chlapci a také Bruno Beier. Co se stalo? Sotva pět minut po mém odchodu, tak vypravovala přítomná nová obyvatelka našeho domu večer mé matce, přišel Bruno. Volal a pískal na mne. Když viděl, že jsem šel pryč, šel zpět. Přišel k Bepimu a uviděl na dvoře domu dva české chlapce (pozn. Vládu a Emila Vráblíkovy), kteří si hráli s náloží. Poznal zřejmě nebezpečí a křičel na chlapce, ať hned přestanou. Ale oni na to nedbali. Tak zůstal stát u dveří výměnku. Starostův syn Alois, který zde stál, běžel k východu. Tam se pravděpodobně ještě jednou otočil. V tomto okamžiku nálož explodovala.

Zpráva o neštěstí se šířila jako pochodeň po celém okolí. Hlasy zněly zřetelně: Všichni němečtí občané budou usmrceni nebo deportováni na Sibiř. Ozval se však český starosta, který právě teď ztratil jediného syna: nikoli německý chlapec byl vinen neštěstím, jak se mnozí domnívali, on se mnohokrát pokoušel zabránit katastrofě svým varováním, ale ostatní mu nenaslouchali. To mu řekl jeho syn bezprostředně před smrtí. Tak se podařilo českému starostovi nás Němce zachránit před lynčováním.

Nyní se vše vrátilo v naší vesnici k normálu. Naše nebezpečné skladiště jsem pak už nikdy nenavštívil.

Z vyprávění paní Marie Münster

V jednom listopadovém odpoledni si hrály německé a české děti – ostatně jako už i dříve – společně před domem čp. 55 ve Vražném. Lezly po tanku jako po šplhadle. Později měly dvě české děti v rukou podlouhlý hranatý předmět.

Všechny běžely do dvora rodiny Bergrových (dům čp. 50), kteří zde byli známi pod jménem Kreuzberger. Dům i dvůr byl tehdy přidělen českému obyvateli. Uvnitř uzavřeli desetiletí chlapci bránu dvora, aby v klidu vyzkoušeli novou hračku. Přispěchavší děti nakukovaly zvědavě dveřním otvorem a křičíce pozorovaly další dění.

Paní Marie Münster, očitá svědkyně, volala děti zpět, uchopila jako starostlivá matka své dva chlapce a vzala je do domu, aby zabránila případné hádce. Křik dětí nevěstil nic dobrého. Sotva přišli domů, uslyšela očitá svědkyně silnou detonaci. Černý mrak kouře vycházel z domu Bergerových.

Čeští muži, kteří přispěchali kvůli detonaci, vypáčili zavřenou bránu. Když se dým rozptýlil, naskytl se mužů, obraz zpusťování. Část budovy byla zničená, tři z polá spálená dětská těla, k tomu křik těžce zraněného dítěte, kterému síla detonace rozervalo tělo. Paní Bergerová, která děti marně varovala z okna dvora, krvácela na hlavě; syn tu ležel nehybný, její druhý syn silně krvácel na krku.

Pan Vincenc Holme, otec svědkyně, běžel asi na 500m daleko vzdálený poštovní úřad, aby přesvědčil českého poštovního úředníka o nutné lékařské pomoci – německým obyvatelům bylo přísně zakázáno telefonovat. Po čekání, které všem připadalo jako věčnost, přijela sanitka. Těžce zraněné dítě – Aloise Vyroubala – přenesli jeho rodiče ještě před příjezdem záchranky do domu, ta jej pak převezla do nemocnice v Novém Jičíně.

Policistovi vyprávěl těžce zraněný chlapec o průběhu činu. Řekl, že chtěli „věc“ prozkoumat a tloukli kladivem na „okénko“ onoho hranatého podlouhlého předmětu. „Konečně to bouchlo, víc nevím,“ to byla výpověď.

Alois Vyroubal, jehož výpověď přispěla k objasnění průběhu nešťastné události, podlehl ještě té noci svým těžkým zraněním.

Tato hrozná událost v listopadu 1945 ve Vražném si vyžádala život tří českých a jednoho německého dítěte; jedna žena a jedno dítě utrpělo zranění.

Všichni mrtví těchto hrozných událostí byli společně pohřbeni po smutečním obřadu na hřbitově ve Vražném. Místní němečtí obyvatelé poznali, že výpověď Aloise Vyroubala krátce před jeho smrtí je zachránila před těžkými represáliemi.

Dům Bergrových byl zbourán, protože byl neobyvatelný. Rodina Vyroubalova opustila brzy po tomto hrozném zážitku vesnici Vražné.

Údaje ve vzpomínkách pamětníků i v zápisech se v detailech odlišují, to však není podstatné, důležité je připomenout si onen tragický listopadový den, aby místní i příchozí věděli, proč zde stojí pomník sv. Aloise.

Sedmdesátileté výročí bude připomínat i strom (jeřáb ptačí moravský), který ve středu 18. 11. 2015 vysadili u pomníku sv. Aloise starosta obce Vražné Ing. Vladimír Nippert společně s ředitelkou ZŠ a MŠ Mgr. Janou Šlapkovou za přítomnosti žáků a učitelů stromek jako připomínku oné smrti čtyř chlapců.

Z výsadby stromu u pomníku.

Mohyla na Františkově cestě v Blahutovicích

Karel Glogar

Foto Radim Jarošek

Mohylka se nachází u zastavení Františkovy cesty u kříže nad obcí vedle silnice do Jeseníku nad Odrou (GPS 49.5879375 N, 17.8761342 E).

Blahutovická Františkova cesta se stala fenoménem, který překročil hranice regionu. Dne 3. prosince se konala v Praze mezinárodní konference „Monumenta Viva – Péče o kulturní dědictví v oblastech bývalých Sudet“, kde cesta byla jedním z témat. Prezentaci s názvem „Františkova cesta, pojítka od kláštera k pomníku padlých 1. světové

války v Blahutovicích“ – přednesl prof. Dr. Ulf Broßmann, zástupce rodáků z Kravařska, jejím spoluautorem byl pan Walter Hanel.

Jako správci Františkovy cesty máme zájem o postupné doplňování jednotlivých zastavení, aby i pravidelní poutníci touto stezkou byli stále znovu v dobrém překvapování. Tak byly letos k prvnímu zastavení doplněny sluneční hodiny, které dle mého názoru vhodně doplňují motiv tohoto zastavení – Slunce.

Při další diskusi padl návrh, aby samotní putující Františkovou cestou byli ti, kteří dotvářejí její vzhled. Od této chvíle nebylo daleko k tomu, aby blahutovickou Františkovou cestu, která vede k zamyšlení a k zastavení v ruchu dní, obohatila, na předposledním zastavení u kříže mezi vzrostlými kaštany, kamenná mohylka. Na cedulce, umístěné před ní, čteme slova, která nám objasňují její smysl:

„Františkova celoživotní snaha o odpuštění, smíření a porozumění nachází na Františkově cestě v Blahutovicích své vyjádření v mohylce.

Mohyla roste z kamenů, které zde mohou odložit ti, kteří putují Františkovou cestou (jako symbolickým putováním tímto světem); mohou odložit kámen na znamení smíru s lidmi, Bohem a přírodou.

Mohyla je také výrazem úcty a obdivu k těm, kteří dokázali a v budoucnu znovu dokážou z celého srdce odpustit a bez hořkosti podat ruku ostatním lidem, i když důvěrně poznali nespravedlnost a tvrdost bližních. Právě tito lidé jsou nadějí pro budoucnost.“

Mnoho těchto osobností, které jsou nám blízké a které mají velmi osobní zkušenost s prožitým příkořím a hlubokým odpuštěním, nám byly inspirací pro založení mohyly.

Přejme si, aby prozatím maličká mohylka každým rokem mohutněla a myšlenky v podobě přinesených kamenů se staly součástí našich životů.

Velmi aktivní v tomto směru je skupina Initiativgruppe Franziskuswege z Německa, od které je převážná část „zahraničních“ kamenů.

K 30. listopadu 2015 tvořily mohylku tyto kameny:

Kameny ze zahraničí

- 2 ks s velkými dírami, ve kterých jsou nasazeny sukulenty, jsou z Lauterburgu (ze stavební jámy pro dům pana Waltera Hanela)
- 1 malý kámen je přivezený p. Schonweilerem z Irska

- 1 žulový kus je ze zastavení č. 8 z Františkovy cesty (FC) ve škole v Ottenbachu
- 1 kámen z kláštera v Sieseenu (poblíž Bodamského jezera) od sestry Susanne
- 1 ks je z FC v severním Německu od jáhna Geralda
- 1 ks pochází z FC z Ottenbachu, ze zastavení Oheň
- 1 ks je z lomu poblíž FC z Ottenbachu – p. Schonweiler
- 1 ks je z Frankfurtu n. M. – p. I. Stenge
- 2 ks jsou z řeky Loisach v Bavorských Alpách, obec Farchant
- 1 ks je z Mariánské jeskyně u Farchantu (Bavorské Alpy)
- 1 ks čtyřhranný kámen je od Bodamského jezera – dar od majitele hotelu poblíž jezera

Tuzemské

- 1 „železný“ hnědý kámen je z Harrachova
- 1 ks byl přinesen z Radhoště
- Několik kusů je z odstraněného železničního mostu u Jeseníku n. O.
- 1 ks je z hliniště v Polomi (severská žula)
- 1 ks valoun pochází z Odry u Mankovic

Studánka svatého Jana u Přemyšova

Jaroslav Král, Radim Jarošek

Místní částí Polanky nad Odrou je Přemyšov, osada o několika domcích v rozlehlých polích. Jižně od ní se však rozprostírá Přemyšovský les, který je od roku 2001 přírodní rezervací.

Pojednání o chráněném území si necháme na jindy, dnes budeme pokračovat ve studánkovém seriálu a navštívíme studánku sv. Jana. Z Polanky se k ní dostaneme po asfaltové cestě, která se ubírá k Přemyšovu a v místě, kde se jí dotkne výběžek lesa, odbočíme vpravo do něj a pěšinou Slubním dolem dojdeme až na okraj strmého svahu na okraji samotného lesa. Odtud je to ke studánce jen kousek (GPS: 49.7901825 N, 18.1885017 E).

Pod svahem v lese vyvěrá celá řada pramínek, štěrky, které tvoří říční terasu, jsou totiž zvodnělé. Studánku sv. Jana však poznáme snadno, přivítá nás klenutí kamenného oblouku a zavěšený plecháček...

Příjemné místo, jak už to tak u studánek bývá, škoda jen, že ten svatojanský obrázek chybí, ale třeba se najde někdo, kdo jej obnoví.

Nechme však prozaického popisu a dejme slovo Mgr. Jaroslavu Královi a jeho básnické tvorbě v místním nářečí zvané Dřisty. Vychází, což je důležité, z místních reálií, a proto se dozvíme o tomto málo známém koutku Poodří více.

Slubni dul

Kaj ho hledat? Jak něznatě to tu,
je to enem udoličko male.
U Olša chodnik ku Kovošrotu,
do křakuv šlo všudě klidně zalezť.

Mala kaplička pry tudy stala.
Pamětnici davno vyhynuli,
enem pověšť se tu zachovala –
oddali v ni mlade děvča
proti jeho vuli.

Cygani pry v dole nocovali,
jak pravěla jedna pamětnica.
Polančani tež tu slubovali
sobě lasku. Hořely im lica...

A tak potem vubec neni divu,
že chodniček pod tym velkym polem
mival cestu aji někdy křivu.
Do včilejška zůstal Slubnim dolem.

*Slubni dul – údolí slibů
U Olša – U Olší (lesík Olší, na mapách Přemyšovský les)
do křakuv – do křoví
tudy – tady
cygani – cikáni
pravěla – říkala
slubovali – slibovali
lica – tváře
do včilejška – dodnes*

Studanka svateho Jana

Jeden chodnik ze Slubního dola zavedě vas rovno ku studance Všecka voda se tam zbira z pola jak penizky drobne kajši v bance. Všudě je tam po cely rok mokro a komaruv ež vam bzuči v ušach. Tu bažinu nigda ani pokrok ani vynalezu něvysuša. Tam pry obrazek ze svatym Janem na kerymsi stromě dluho višel, jak v kronyce je to zapisane. Žaden něvi jak les oňho přišel. Obrazku je, pravda, trochu škoda, nic tu neni věčne na tym světě. Věčna je tu ale fajna voda ze studanky, v žimě aji v letě. Kemu něstači, přečítajtě se pověšť o tym Přemyšovskym leše.

kajši – kdesi

komaruv – komárů

nigda – nikdy

Studánka svateho Jana (Foto Radim Jarošek).

něvysuša – nevysuší

na kerymsi stromě – na kterém si stromě

oňho – o něj

fajna voda – dobrá voda

přečítajtě se – přečtěte si

A jak to bylo s tou pověšť o Přemyšovskym leše podržíme prozatím v tajnosti, protože si ji budete moct přečíst v připravovaném pokračování Dřistu. Tak si počkejte.

Znak německého Spolku turistů – přátel přírody ve Skalných sklepech v Odrách

Informace pana Petra Kučerky zapsal Květoslav Wiltsch

Z prací na opravě znaku (Foto Jaroslav Javora).

Do Oder se naše rodina přistěhovala v roce 1945 hned po druhé světové válce. Velice záhy jsem zjistil, že ve Skalných sklepech je nějaký znak a pochopitelně jsem se o jeho původu snažil zjistit všechny informace.

První informace mi sdělila paní Hermína Balerová, jejíž rodina měla to štěstí, že nemusela odejít na odsun. Podle ní byl znak Spolku turistů – přátel přírody vytesán v roce 1935 k 40. výročí založení spolkového ústředí ve Vídni. Oderská organizace byla založena až v roce 1924, jak je uvedeno na znaku ve Skalných sklepech. Otec paní Hermíny byl nadšený turista již v dobách první republiky. Proto si tyto informace z historie oderského spolku pamatovala.

Někdy začátkem padesátých let 20. století jsem se setkal s oderským učitelem Bohumilem Fojtíkem. Ten mne požádal, abych znak a hlavně německé nápisy ze skály odsekal majzlíkem. Na oko jsem mu to slíbil, ale neprovedl jsem to, poněvadž jsem zničení znaku považoval za špatnou věc. Někdy v roce 1960 jsem se dozvěděl od pana Ertelta, který byl místním kameníkem, že přímo on tento znak do skály ve Skalných sklepech vytesal. Časem znak s německými nápisy zarostl náletovou vegetací a tak se stalo, že bez poškození přečkal do dnešní doby.

Po Sametové revoluci začala v Evropě nová doba s pozvolným navázáním vztahů s původními obyvateli Oderska. Hlavně starší generace našich krajanů začala navštěvovat původní domovinu a tak se několikrát stalo, že i staré babičky vylézaly na skály ve Skalných sklepech za účelem

Znak nyní vypadá jako nový (Foto Radim Jarošek).

nalezení znaku turistů – přátel přírody. Bylo až dojemné vidět, s jakou láskou se dotýkají znaku.

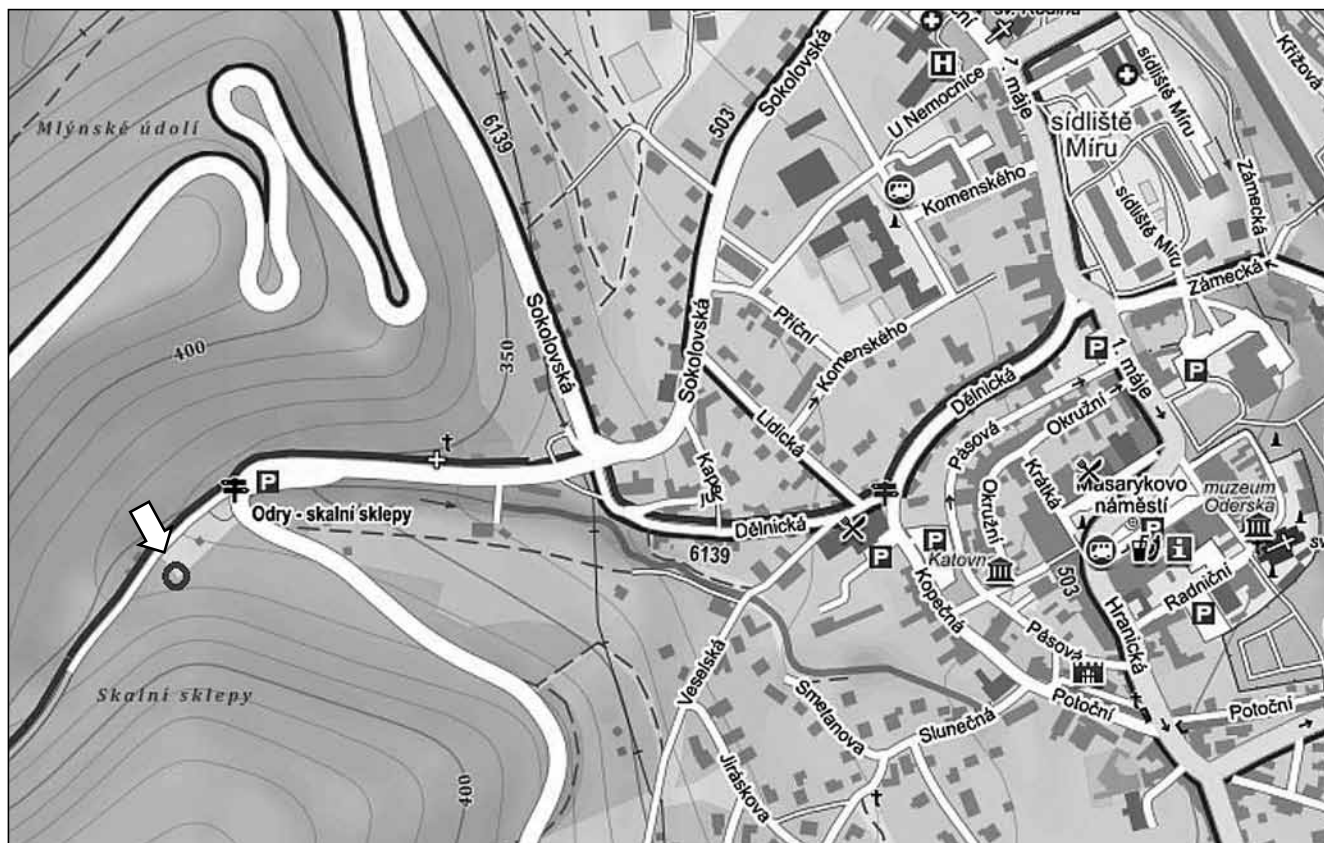
Po druhé světové válce začali být oderští turisté opět aktivní, ale organizačně byli začleněni jako odbor Tělovýchovné jednoty Optimit s vedoucím panem Ondrou. Pan Ondra s několika dalšími aktivními členy začal se značkování zdejších turistických tras. Jako první trasu jsme vyznačovali z Oder do Fulneku. Během naší poválečné činnosti jsme si však stále byli vědomi, že na Odersku s turistikou začali jiní nadšenci dávno před námi. Znali jsme historii Skalních sklepů i kamenný znak na skále, který činnost dřívějších turistů připomínal.

Proto jsem letos z jara přišel s myšlenkou, že starý znak našich předchůdců zviditelníme a nově vybarvíme na počest výročí založení spolku ve Vídni roku 1895. Práci se zhostila skupina turistů KČT v Odrách ve složení: Petr Kučerka, Ing. Jaroslav Javora, Jan Polách a Ladislav Štěpánek. Nejdříve jsme vyřezali náletové dřeviny. Pak jsme odstranili uvolněné kameny, které by mohly být nebezpečné. Nakonec jsme ocelovými kartáči očistili samotný znak od mechů a nečistot a nově jsme jej vybarvili podle barevné předlohy, kterou nám přes internet zajistil Ing. Petr Lelek z Historicko-vlastivědného spolku v Odrách. Ihned po vykonané práci jsme byli uznale pochváleni všímavými občany, kterým není lhostejný stav památek a přírody našeho okolí.

Závěrem bych chtěl podotknout, že i já jsem členem Historicko-vlastivědného spolku v Odrách a touto aktivitou jsem rád přispěl k popularizaci památek a turismu na Odersku.

PS: Dnes již nežijící člen HVS – Odry pan Milošlav Malík z Oder údajně vlastnil odznak oderského spolku Turistů – přátel přírody.

Poznámka: Spolek TOURISTENVEREIN – DIE NATURFREUNDE byl založen v březnu 1895 ve Vídni dr. Karlem Rennerem, pozdějším rakouským kancléřem, který v rámci hesla „Ruku v ruce přes hory a doly“ vytvořil znak spojených rukou. Cílem a úkolem tohoto spolku bylo motivovat občany z měst, z továren k pobytu a poznávání přírody, krajinných a kulturních pamětihodností. V tomto pojetí získalo hnutí významný sociální rozměr.

Mapa se zákresem lokality, GPS: 49.66187 N, 17.81927 E (mapový podklad: www.mapy.cz)

Počasí druhé poloviny roku 2015

Petr Dobeš

Druhá polovina roku 2015 se vyznačovala výrazně nadprůměrnými teplotami a zejména mimořádným suchem. Pouze měsíc říjen byl nepatrně chladnější, než činí 35letý průměr (za období 1979–2013), jinak byly všechny měsíce teplejší a to o 1,4 °C až 3,7 °C. Průměrná teplota srpna 21,8 °C byla vyšší o 3,7 °C a také prosinec byl s teplotou 3,1 °C teplejší o 3,4 °C.

Ve druhém pololetí byl nejchladnějším dnem Silvestr s minimální teplotou -9,9 °C, teplota 36,2 °C ze dne 11. srpna byla nejvyšší naměřenou hodnotou celého roku.

Především zásluhou dvou prázdninových měsíců bylo ve druhém pololetí 49 letních dnů, z toho 31 dnů bylo tropických. Tropický den byl zaznamenán ještě 17. září, což je doposud nejpozdější výskyt teploty 30 °C a vyšší. Zajímavostí je výskyt celkem sedmi dnů, v nichž maximální teplota dosáhla 35 °C. Takovéto dny jsme až donedávna zaznamenávali velmi zřídka.

Zatímco po prvním pololetí to vypadalo na srážkově téměř normální rok, druhá polovina roku situaci zcela změnila. Napršelo totiž pouhých 195 mm, což je 57 % běžných úhrnů za toto období. Vůbec nejsušším měsícem byl prosinec (35 % normálu), ale i červenec a září byly velmi výrazně podnormální. Kvůli tomu jsme zažili vůbec nejsušší rok v historii měření s celkovým úhrnem 451,7 mm, doposud držel prvenství rok 1992 (473,4 mm). Vláhový deficit od začátku dubna do konce roku tak činí v naší oblasti okolo 200 mm.

Dne 11. srpna se prohnal horní částí Suchdolu nad Odrou (Peklo a Kletné) vzdušný vír, který polámal řadu stromů. V Hladkých Živicích vítr dokonce strhl střechu rodinného domku. Z rozlámané hrušně v poli odletěl asi dvoumetrákový kus koruny do vzdálenosti dobrých 30 metrů, náraz větru musel být přes 40 m/s. Centrum Suchdolu nad Odrou ale smršť minula, na Nové ulici bylo pouhých 13 m/s.

Díky menšímu množství oblačnosti jsme si užili docela dost slunce (což bylo někdy až nepříjemné), především v červenci a srpnu byla oblačnost menší než 60 %.

Bouřkových dnů bylo ve druhém pololetí 13, celkový roční počet 23 dnů je tak spíše podprůměrný. Poslední sněhová pokrývka roztála již 17. února a do konce roku už byl jen několikrát poprašek menší než 0,5 cm. Většinou se na podzim objeví několik málo dní se sněhovou pokrývkou, ale tentokrát jsme se souvislé pokrývky do konce roku již nedočkali. Vánoce tak byly již tradičně na bláto. Jen pro zajímavost poslední Vánoce s větším množstvím sněhu – 15 cm – bylo v roce 2002, od té doby ležel sníh již jen v roce 2005 a 2011 – jen po 1 cm.

Na závěr ještě zmíním, že rok 2015 byl s teplotou 10,0 °C druhým nejteplejším rokem a to hned po roce 2014, který byl ještě o 0,2 °C teplejší. Od října 2013 uplynulo 27 měsíců, z nichž ani jeden nebyl chladnější, než kolik činí normál vzdálené minulosti (1901–1980).

	VII	VIII	IX	X	XI	XII	II. pololetí	rok
průměrná teplota	20,7	21,8	14,9	8,3	6,0	3,1	12,5	10,0
minimální teplota	4,6	7,9	1,4	-2,6	-3,7	-9,9	-9,9	-13,8
maximální teplota	35,5	36,2	33,3	22,1	19,2	10,7	36,2	36,2
	VII	VIII	IX	X	XI	XII	II. pololetí	rok
dny arktické							0	0
dny ledové							0	8
dny mrazové				2	12	13	27	85
dny letní	19	25	5				49	57
dny tropické	13	16	2				31	32
	VII	VIII	IX	X	XI	XII	II. pololetí	rok
počet srážkových dnů	14	6	10	11	11	5	57	137
srážkový úhrn	41,9	58,1	30,8	29,6	21,1	13,8	195,3	451,7
	VII	VIII	IX	X	XI	XII	II. pololetí	rok
počet dnů s bouřkovými jevy	5	8					13	23
dnů se souvis. sněh. pokrývkou							0	30

Vážky na revitalizované Bílovce v CHKO Poodří

Foto Nad'a Krejčíčková

Motýlice lesklá (*Calopteryx splendens*), samec.

Vážka bělořitná (*Orthetrum albistylum*), samec.

Šídlo rákosní (*Aeshna affinis*), samec.

Vážka ploská (*Libellula depressa*), samec.

Bartošovický vodní mlýn

Foto Vladan Mácha

Bartošovický mlýn před požárem na přelomu let 1929 a 1930.

Současný pohled na mlýn od mostu přes Odru.

Pytlovací lávky.

Šroták se zvedákem kamenů.

Detail na nápis výrobce mlýnských strojů.

Rovinný vysévač po renovaci.

Loupačka po renovaci.

Stav loupačky před renovací.

Fara v Bartošovicích

Foto Lucie Augustinková

Hlavní (jihozápadní) průčelí fary, r. 2010.

Znak Podstátek s iniciálami IIC PCO a datací 1737 v supraportě hlavního průčelí fary, r. 2010.

Pojďte s námi do přírody! Otevřeli jsme pro vás již více než 70 lokalit.

Blíž přírodě

<p>Porovnejte si délku skoku s blechou nebo jelenem. Zásmucká Bažantnice Zásmuky / Kolín</p>		<p>Objevte studánku, kde žijí mločí skvrnití. Mločí studánka, Myslík / Frýdek-Místek</p>		<p>Otužte se v přírodním knajpovišti. Semanínská stezka, Semanín / Ústí n. Orlicí</p>	
<p>Obejměte druhou největší lípu v ČR s obvodem kmene 11,7 m a stářím 600 let. Sudslavický okruh, Vimperk / Prachatice</p>		<p>Poučte se o jediné lokalitě kriticky ohrožené byliny kandík psí zub v ČR. Medník, Hradištko / Praha – západ</p>		<p>Pozorujte až 160 druhů ptáků. Rezervace Štěpán, Děhylov / Ostrava</p>	
<p>Pohrajte si s vodním mlýnkem. Čapartické louky, Čapartice / Domažlice</p>		<p>Učte se poznávat přírodu nejen očima. Les plný smyslů, Krásná Lípa / Děčín</p>			
<p>Navštivte pozorovatelnu bobrů. Vodní svět, Lesná / Tachov</p>		<p>Podívejte se na líhniště pro hady a ještěrky. Mokřadní louka Kolo, Slavkov / Uh. Hradiště</p>			

S Českým svazem ochránců přírody jsme v rámci programu NET4GAS Blíž přírodě zpřístupnili veřejnosti již více než 70 přírodně cenných lokalit.

Přesvědčte se na www.blizprirode.cz a vyrazte rovnou do přírody!

www.net4gas.cz

Předjaří (Radim Jarošek).